

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
«Διαμεθοδικές Παρεμβάσεις σε Καταστάσεις Κρίσης»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ
«Παρεμβάσεις Κοινωνικής Εργασίας σε Καταστάσεις Κρίσης στην Οικογένεια»

Από τον Εγκλεισμό στην Αυτονόμηση: Αφηγήσεις
Ζωής πρώην εξαρτημένων

ΦΟΥΝΤΟΥΛΑΚΗ ΚΥΡΙΑΚΗ

ΗΡΑΚΛΕΙΟ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2022

Από τον Εγκλεισμό στην Αυτονόμηση:
Αφηγήσεις Ζωής πρώην εξαρτημένων

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια: Φουντουλάκη Κυριακή

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Κούτρα Κλειώ

Μέλη Εξεταστικής Επιτροπής:

Επιβλέπουσα: Κούτρα Κλειώ , Επίκουρη Καθηγήτρια ΕΛΜΕΠΑ

β) Μέλος: Ράτσικα Νικολέτα, Επίκουρη Καθηγήτρια ΕΛΜΕΠΑ

γ) Μέλος: Κασσέρη Ζαχαρούλα, Επίκουρη Καθηγήτρια ΕΛΜΕΠΑ

Copyright Φουντουλάκη Κυριακή, 2022. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved. Η εκπόνηση της διπλωματικής εργασίας πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου Κρήτης του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας «Διαμεθοδικές Παρεμβάσεις σε Καταστάσεις Κρίσης» με κατεύθυνση: «Παρεμβάσεις Κοινωνικής Εργασίας σε Καταστάσεις Κρίσης στην Οικογένεια»

Ευχαριστίες

Για να ολοκληρώσω τη μελέτη μου στηρίχτηκα σε ανθρώπους που με εμπιστεύθηκαν και με υποστήριξαν όλο αυτό το διάστημα.

Ευχαριστώ όλους εκείνους και καθένα ξεχωριστά και ιδιαίτερα που με εμπιστοσύνη και ενδιαφέρον συμμετείχαν στην έρευνα και διέθεσαν τον πολύτιμο χρόνο τους με μεγάλη προθυμία και ειλικρίνεια. Κάθε συνάντηση μαζί τους ήταν συγκινητική και βαθιά ανθρώπινη. Κάθε ιστορία έχει ξεχωριστή θέση στην καρδιά μου. Νοιώθω τιμή και ευγνωμοσύνη.

Ένα ευχαριστώ με σεβασμό οφείλω στην επιβλέπουσα καθηγήτριά μου, η οποία μου πρόσφερε επιστημονική υποστήριξη και ήταν δίπλα μου κάθε φορά που την είχα ανάγκη. Η κατανόηση και η συναισθηματική υποστήριξη της με τροφοδοτούσε τις ώρες που μελετούσα και ένοιωθα αδιέξοδα.

Επίσης, ευχαριστώ τους φίλους μου, την οικογένειά μου, τους συνεργάτες μου, τους «συμμαθητές» μου από το μεταπτυχιακό κύκλο και όλους τους καθηγητές μου στο ΕΛΜΕΠΑ για την υποστήριξη και την ενθάρρυνση που μου παρείχαν.

Τέλος, ευχαριστώ το σύντροφο μου, το γιο μου, τη σύντροφο του, τη μητέρα μου, τα αδέρφια μου, την Ελένη Μαρία που ήταν δίπλα μου σε όλες τις στιγμές.

Τη μελέτη μου την αφιερώνω σε όλους τους ξεχωριστούς ανθρώπους που γνώρισα στις φυλακές και αναζητούν το μονοπάτι της αλλαγής για να συναντήσουν τον εαυτό τους και τον κόσμο.

Από τον Εγκλεισμό στην Αυτονόμηση: Αφηγήσεις Ζωής πρώην εξαρτημένων

Περίληψη

Στη διαδρομή της έναρξης της χρήσης προς τον εγκλεισμό και την απεξάρτηση εμπλέκονται διάφορες μορφές και τύποι κοινωνικού κεφαλαίου, ένα σύστημα πόρων και σχέσεων που επιδρούν θετικά και αρνητικά στην πορεία προς την αυτονόμηση του προσώπου. Η παρούσα κοινωνιολογική μελέτη κινείται στα πλαίσια της ποιοτικής έρευνας διερευνώντας ένα δείγμα εφτά πρώην εξαρτημένων προσώπων με εμπειρία εγκλεισμού, απεξάρτησης, και αποχής από τη χρήση απαγορευμένων ουσιών για τουλάχιστον πέντε χρόνια και στοχεύει να απαντήσει σε δύο βασικά ερωτήματα.

Αφενός στη διερεύνηση της οπτικής των πρώην εξαρτημένων για τους παράγοντες που συνέβαλαν στην χρήση, τον εγκλεισμό και την απεξάρτηση μέσω της βιογραφικής αφήγησης. Αφετέρου, στην ερμηνεία συνθηκών πόρων και σχέσεων που συνέβαλαν στη διαμόρφωση νέων αντιλήψεων, στάσεων και δράσεων με τελικό προϊόν, τον παρόντα κοινωνικό εαυτό, μέσω της θεματική ανάλυσης.

Από τα αποτελέσματα της έρευνας αναδείχθηκε η θετική επίδραση του κοινωνικού δικτύου-σχέσεων εντός και εκτός φυλακής στην αντίληψη της θεραπείας και της αποφυλάκισης και στην ενεργοποίηση του κίνητρου για απεξάρτηση ως μοναδική οδό επιβίωσης, απεμπλοκής και αποτελεσματικής απεξάρτησης του ατόμου. Επιπλέον αναδείχθηκε η επίδραση του Αρνητικού Κοινωνικού Κεφαλαίου στη χρήση ουσιών και την παραβατικότητα, και ο τραυματικός χαρακτήρας του εγκλεισμού, που ενισχύει τα χαρακτηριστικά του ιδρυματισμού με έμφαση στην Υπαρξιακή Ανασφάλεια και τις ψυχικές νευρώσεις.

Λέξεις Κλειδιά: Κοινωνικό Κεφάλαιο, Ουσιοεξάρτηση, Εγκλεισμός, Απεξάρτηση, Παρών Εαυτός, Αφηγηματική Συνέντευξη, Θεματική Ανάλυση

Incarceration to Autonomy: Life Stories of Former Addicts

Abstract:

In the path from the beginning of the use towards inclusion and detoxification, various forms and types of social capital are involved; a system of resources and relationships that have a positive or negative effect on the path towards personal autonomy. The present sociological study moves in the context of qualitative research by examining a sample of seven former addicts with experience of incarceration, detoxification, and abstinence from the use of illicit substances for at least five years focusing on two key questions.

On the one hand, to explore the view of ex-addicts about the factors that contributed to the use, inclusion and detoxification through the biographical narrative. On the other hand, through thematic analysis, to interpret resources, conditions and relationships that contributed to the formation of new perceptions, attitudes and actions with a final product, the present social self.

The results of the research highlighted the positive effect of social network-relationships inside and outside prison on the perception of treatment and release and the activation of the motivation for detoxification as the only way of survival, disengagement and effective detoxification of the individual. In addition, the impact of Negative Social Capital on substance use and delinquency was highlighted, as well as the traumatic nature of incarceration, which reinforces the characteristics of institutionalization, with an emphasis on Existential Insecurity and mental neurosis.

Key Words: Social Capital, Substance abuse, Addiction, Incarceration, Detoxification, Present Social Self, Narrative Interview, Thematic Analysis

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
ΜΕΡΟΣ Α: Βιβλιογραφική ανασκόπηση του θέματος.....	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο : Εξάρτηση	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο : Εγκλεισμός.....	14
2.1. Ίδρυματοποίηση.....	14
2.2. Στιγματισμός.....	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο : Κοινωνικό Κεφάλαιο	19
3.1. Δεσμευτικό, Συνδεδετικό και Ενωτικό Κοινωνικό Κεφάλαιο	22
ΜΕΡΟΣ Β: Μεθοδολογία της έρευνας πεδίου - Παρουσίαση αποτελεσμάτων	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο : Μεθοδολογικό πλαίσιο της έρευνας	24
4.1. Σκοπός της μελέτης	24
4.2. Μεθοδολογία της έρευνας	24
4.3. Ερευνητικά ερωτήματα	26
4.4. Δείγμα και πρόσβαση στο πεδίο.....	26
4.5. Μεθοδολογικό Εργαλείο	28
4.6. Μέθοδος Ανάλυσης Δεδομένων.....	33
4.7. Δυσκολίες και Τρόποι Άρσης των Δυσκολιών.....	34
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ^ο : Θεματική Ανάλυση Δεδομένων-Ευρήματα	36
5.1 1 ^η Θεματική : Η πορεία προς την Εξάρτηση	46
5.2 2 ^η Θεματική : Η εμπειρία του Εγκλεισμού.....	52
5.3. 3 ^η Θεματική : Η πορεία προς την Απεξάρτηση στα πλαίσια του εγκλεισμού.....	69
5.4. 4 ^η Θεματική : Ο Αναστοχασμός της Εμπειρίας.....	72
ΜΕΡΟΣ Γ: Συμπεράσματα / Συζήτηση / Προτάσεις.....	75
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 ^ο : Συμπεράσματα / Συζήτηση / Προτάσεις.....	75
Βιβλιογραφία.....	82
Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία	82
Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία	90
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1 – Έναρξη της συνέντευξης	93
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2 – Έντυπο συγκατάθεσης.....	94
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3 – ΚοινωνικοΔημογραφικά Στοιχεία Δείγματος.....	95
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4 – Πίνακας παραγλωσσικών και εξωγλωσσικών στοιχείων του λόγου	96

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εξάρτηση αποτελεί σήμερα ένα σύνθετο, πολύπλοκο και πολυπαραγοντικό κοινωνικό φαινόμενο που εκδηλώνεται σε προσωπικό και διαπροσωπικό επίπεδο. Αντανακλά μια γενικευμένη κοινωνική, πολιτισμική και πολιτική κρίση που εμφανίζει πολλαπλές επιπτώσεις σε όλες τις λειτουργίες και τις κοινωνικές σχέσεις του ανθρώπου (Πουλόπουλος, 2011). Για αυτούς ακριβώς τους λόγους η θεραπεία της εξάρτησης επιδέχεται πολλών προσεγγίσεων, καθίσταται επίπονη και πολυδάπανη διαδικασία. Συχνά, αποδεικνύεται αναποτελεσματική καθώς εμπλέκει άξονες και περιβάλλοντα διαφορετικά και πολλές φορές αντικρουόμενα.

Η παρούσα εργασία έχει σκοπό να διερευνήσει την οπτική των εξαρτημένων από τις ναρκωτικές ουσίες, που βίωσαν εγκλεισμό, και οι οποίοι κατάφεραν να απεξαρτηθούν. Ο ερευνητικός σκοπός είναι να προσεγγισθούν τα προσωπικά βιωμένα γεγονότα του παρελθόντος, μέσα από την ανάκληση της μνήμης και της απροσχεδίαστης αφήγησης. Μέσα από την αφήγηση θα επιχειρηθεί η ψηλάφηση των εμπειριών που αποτέλεσαν κομβικά σημεία για την εκκίνηση της διαδικασίας απεξάρτησης ή τα εφαλτήρια για την ανασυγκρότηση του παρόντος εαυτού.

Συγκεκριμένα, γίνεται απόπειρα να προσδιοριστούν οι παράγοντες εκείνοι που διαφαίνονται μέσα από την αφήγηση και που ισχυροποίησαν την τελική απόφαση για απεξάρτηση μέσα από δύο πρίσματα ανάλυσης. Το πρώτο αφορά τους όρους του κοινωνικού κεφαλαίου ενώ το δεύτερο αφορά τις συνθήκες του εγκλεισμού.

Μέσα από τις αφηγήσεις ξεπροβάλλουν τα θεμελιώδη στοιχεία του κοινωνικού κεφαλαίου με θετική ή αρνητική επίδραση στη ζωή των συνεντευξιαζόμενων. Παράγοντες όπως η οικογένεια, οι φίλοι, οι σχέσεις κ.α. παίζουν καθοριστικό ρόλο τόσο ως στοιχεία που συνέβαλαν στην πορεία προς την εξάρτηση όσο και στην πορεία προς την απεξάρτηση. Παράλληλα, διαπιστώσεις που χαρακτηρίζουν τις συνθήκες σωφρονισμού στις αποκεντρωμένες μονάδες της διοικητικής μηχανής, καθρεπτίζουν την νοσηρή κατάσταση που συντηρεί η κοινωνία που τις εγκολπώνει.

Τα αποτελέσματα της έρευνας επαλήθευσαν τόσο τις διαπιστώσεις της σχετικής βιβλιογραφίας για τον ρόλο του κοινωνικού κεφαλαίου στην ευημερία ατόμων, ομάδων και πληθυσμών όσο και τη μαρτυρία ότι ο εγκλεισμός αποτελεί σοκαριστική εμπειρία για τους εξαρτημένους παραβάτες - εγκληματίες.

Φυσικά, τα άτομα διαφέρουν τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά στη προδιάθεση απόκτησης αλλά και επίλυσης μιας εξαρτησιακής διαταραχής. Για αυτό και ο

προβληματισμός και η έρευνα σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο συνδέεται η έννοια της εξάρτησης με την πορεία και την θεραπεία απεξάρτησης αλλά και με τον εγκλεισμό θα θεωρούνται πάντα αναγκαία.

Στο πρώτο μέρος της μελέτης παρουσιάζονται οι εννοιολογικές προσεγγίσεις της εξάρτησης, του εγκλεισμού και ο ρόλος του κοινωνικού κεφαλαίου τόσο κατά την περίοδο έναρξης της χρήσης όσο και κατά τη φάση της θεραπείας απεξάρτησης (επανένταξη).

Στο πρώτο κεφάλαιο θα παρουσιαστεί συνοπτικά το φαινόμενο της εξάρτησης από εξαρτησιογόνες ουσίες, οι γενεσιουργοί παράγοντες αλλά και αυτοί που υποκινούν ή συνδουλίζουν την ύπαρξή του. Επίσης θα παρουσιαστεί η παραβατικότητα ως συμπεριφορά που εκπορεύεται από την εξάρτηση και συχνά οδηγεί στον εγκλεισμό.

Στο δεύτερο κεφάλαιο θα παρουσιαστεί ο εγκλεισμός ως τιμωρητική πρακτική και ως λύση απομάκρυνσης των εξαρτημένων από τους κόλπους της «υγειούς» κοινωνίας και την ενσωμάτωσή τους σε μια μικροκοινωνία εγκλήματος. Θα παρουσιαστεί ο τρόπος λειτουργίας του εγκλεισμού σε επίπεδο σωφρονισμού καθώς και η επίδραση της ιδρυματοποίησης και του στιγματισμού στα άτομα. Παράλληλα, προσεγγίζεται η έννοια της θεραπείας που έχει στόχο την απεξάρτηση και οι θεραπευτικές δυνατότητες που παρέχει το σωφρονιστικό σύστημα.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου και οι επιδράσεις του σε περιθωριοποιημένες ομάδες, όπως είναι οι χρήστες ουσιών σε εγκλεισμό. Το κοινωνικό κεφάλαιο είναι ένας πόρος που επιτρέπει στα άτομα να επωφεληθούν υπηρεσιών και υποστηρικτικών μέσων με θετικό τρόπο και ευεργετικό αποτέλεσμα. Μέσα από την προσέγγιση της εμπειρίας του εγκλεισμού θα αναδειχθούν και οι περιπτώσεις όπου τα αποτελέσματα του κοινωνικού κεφαλαίου ήταν αρνητικά ή είχαν αρνητική επίδραση όπως συχνά συμβαίνει σε περιβάλλοντα όπως αυτά των φυλακών. Μέσα από τις αφηγήσεις προσεγγίζεται η πολυεπίπεδη και η ποικιλόμορφη διάσταση του Κοινωνικού Κεφαλαίου μέσα από τις οικογενειακές, φιλικές ή ερωτικές σχέσεις, την πίστη, τα επισκεπτήρια, την εκπαίδευση, την εργασία τις δραστηριότητες, τις δομές υγείας κ.α.

Στο δεύτερο μέρος της μελέτης παρουσιάζεται η μεθοδολογική προσέγγιση της έρευνας, τα αποτελέσματα και τα συμπεράσματα αυτής.

ΜΕΡΟΣ Α: Βιβλιογραφική ανασκόπηση του θέματος

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : Εξάρτηση

Ο εθισμός είναι μια έννοια που έχει αποτελέσει αντικείμενο πολλών συζητήσεων (Foddy & Savulesku, 2010. Goodman, 1990. Horne, 2010). Τα τελευταία 400 χρόνια η προληπτική Ιατρική και η Ψυχολογία τοποθετούν στον ορισμό του εθισμού την έννοια των ισχυρών και υπερβολικών παρορμήσεων ενώ τα τελευταία 200 χρόνια, αυτή η λέξη παραπέμπει όλο και περισσότερο στην έννοια της ασθένειας (Sussman, 2011). Αρχικά, η έννοια του εθισμού παραπέμπει στην άνευ όρων παράδοση ή απόλυτη αφοσίωση σε πρόσωπο ή σε δραστηριότητα, στην προσήλωση εξάσκησης μια συνήθειας ή μιας συμπεριφοράς η οποία μπορεί να έχει είτε θετικές είτε αρνητικές επιπτώσεις (Schweighofer, 1988. Oxford, 2001).

Η εξάρτηση και ο εθισμός διαχωρίζονται εννοιολογικά αναφορικά με το αντικείμενο και εάν αυτό είναι ουσία ή συμπεριφορά. Μιλάμε επίσημα για εθισμό για την νικοτίνη και τις νέες τεχνολογίες αλλά για ουσιοεξάρτηση για την ηρωίνη. Κατά βάση όμως και οι δύο ορισμοί περιλαμβάνουν κάποια καθολικά χαρακτηριστικά όπως η ευχαρίστηση, η χαλάρωση και το αίσθημα διαφυγής από δυσάρεστες καταστάσεις, οι επαναλαμβανόμενες αποτυχημένες προσπάθειες ελέγχου της χρήσης με συνέπεια τις ποικιλόμορφες και πολυεπίπεδες αρνητικές επιπτώσεις, η φαρμακολογική ανοχή, η προοδευτική εξέλιξη της έντασης της εξάρτησης, η υπαρξιακή επικέντρωση στο αντικείμενο της εξάρτησης και η απουσία άλλων στοχεύσεων και ενδιαφερόντων, η αίσθηση αναγκαστικής λήψης της ουσίας αλλά και η άρνηση αποδοχής του προβλήματος (Young, 2008. Grant et al, 2010. ΠΟΥ, 2010. Harissonetal, 2020).

Η ουσιοεξάρτηση είναι ένας τύπος συμπεριφοράς που δεν θεωρείται αποδεκτός στα πλαίσια μιας καθορισμένης κοινότητας ως λειτουργικό σύνολο και κατά συνέπεια νοηματοδοτείται και χαρακτηρίζεται ως παρεκκλίνουσα, αποκλειστικά στην κοινότητα αυτή (Μάτσα, 1990). Η χρήση ψυχοτρόπων ουσιών στις πλείστες των περιπτώσεων είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με παραβατικές συμπεριφορές των οποίων η ποινική διεύθυνση οδηγεί στα σωφρονιστικά ιδρύματα. Όπως φαίνεται και μέσα από τις αφηγήσεις των συμμετεχόντων στην έρευνα, ο εγκλεισμός για τον εξαρτημένο ως στάδιο ζωής με διπλή ταυτότητα και στόχο την έκτιση της ποινής αλλά και την θεραπευτική διαδικασία- καταλήγει ένας φαύλος κύκλος νέας περιθωριοποίησης, ψυχικής κακοποίησης, εξακολούθησης της χρήσης και παράλληλης θεραπείας σε ένα

αντίξοο και εχθρικό περιβάλλον ανασφάλειας, απόρριψης και κινδύνου.

Η προσέγγιση του θέματος της εξάρτησης από τα ναρκωτικά παρουσιάζει συνολικά ένα ιδιαίτερο θεωρητικό και πρακτικό ενδιαφέρον ως ένα καίριο και ευαίσθητο κοινωνικό πρόβλημα δεδομένου του βάθους, της διαχρονικότητας, της έντασης και της έκτασής του. Γι' αυτό ακριβώς το λόγο εμπλέκονται στην κατανόηση και τη μελέτη του φαινομένου μια σειρά από επιστήμες όπως η ιατρική, η φαρμακολογία, η ψυχολογία, η νευρολογία, η κοινωνιολογία και μελετούν, η καθεμία από διαφορετική σκοπιά, σε μια προσπάθεια ανάλυσης και κατανόησης του προβλήματος της χρήσης, της κατάχρησης και της εξάρτησης. Η ιδιαίτερη φύση της εξάρτησης ή του εθισμού¹ καθιστά δυσδιάκριτα τα όρια που διαχωρίζουν την εμπλοκή των επιστημονικών πεδίων αναφορικά με τη διάγνωση ή τη θεραπεία των αιτιών που παράγουν και αναπαράγουν το πρόβλημα.

Στην παρούσα έρευνα, στόχος δεν είναι να εξαντληθεί το θέμα του ορισμού της εξάρτησης αλλά να μελετηθεί κοινωνιολογικά αναφορικά με το κοινωνικό κεφάλαιο. Να διαπιστωθούν μέσα από τις αφηγήσεις τα ελλείμματα εκείνα κοινωνικού κεφαλαίου και οι αρνητικές επιδράσεις που διευκολύνουν το δρόμο προς την εξάρτηση. Για το λόγο αυτό θα παρουσιαστούν ενδεικτικά κάποιοι ορισμοί της εξάρτησης που συμβάλλουν στην κατανόηση της προσέγγισης της έρευνας.

Το Εθνικό Ινστιτούτο Κατάχρησης Ουσιών (NIDA) δέχεται και ορίζει την εξάρτηση ως μια χρόνια, υποτροπιάζουσα εγκεφαλική νόσο που τροποποιεί τη δομή και τη λειτουργία του οργάνου και χαρακτηρίζεται από την καταναγκαστική αναζήτηση και χρήση ναρκωτικών ουσιών παρά τις επιβλαβείς συνέπειες (Martin, 1984). Η φαρμακολογική οπτική του φαινομένου παρουσιάζεται από τον Μαρσέλλο (1997) ως μια κατάσταση είτε ψυχολογική είτε σωματική κατά την οποία υπάρχει μια επιτακτική ανάγκη λήψης της ουσίας.

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας από το 1951 μέχρι το 1998 έχει αναδιαμορφώσει τον ορισμό του φαινομένου της εξάρτησης, λαμβάνοντας υπόψη τα κατά καιρούς ευρήματα σχετικών επιστημονικών ερευνών, ορίζοντας το “Σύνδρομο Εξάρτησης” ως

¹ Στην παρούσα εργασία οι όροι εθισμός (addiction) και εξάρτηση (abuse) έχουν ταυτόσημη έννοια. Είναι μακροχρόνια η προσπάθεια των επιστημόνων, που ασχολούνται με τη συλλογή και την κατανόηση των εμπειρικών δεδομένων αναφορικά με την χρήση ναρκωτικών ουσιών που καθοδηγούν την επιστημονική έρευνα, να υιοθετήσουν μια διεθνή διεπιστημονική ορολογία (Gauvinetal, 2016).

μία σωματική και ψυχική κατάσταση που καθορίζεται από ένα σύνολο φυσιολογικών, συμπεριφορικών και γνωστικών φαινομένων μεταβλητής έντασης, στο οποίο η χρήση ενός ψυχοδραστικού φαρμάκου (ή ναρκωτικών) έχει μεγάλη προτεραιότητα. Τα απαραίτητα περιγραφικά χαρακτηριστικά είναι η ενασχόληση με την επιθυμία απόκτησης και λήψης του ναρκωτικού και η επίμονη συμπεριφορά αναζήτησης ναρκωτικών. Οι καθοριστικοί παράγοντες και οι προβληματικές συνέπειες της εξάρτησης από τα ναρκωτικά μπορεί να είναι βιολογικές, ψυχολογικές ή κοινωνικές και συνήθως αλληλοεπιδρούν (Sedon et al, 2003).

Ένας ορισμός που περικλείει τις διαφορετικές κοινωνικές αλλά και κλινικές πτυχές του φαινομένου δίνεται από ένα έγγραφο συναίνεσης του 2001² όπου ο εθισμός ορίζεται ως μια πρωτογενής, χρόνια, νευροβιολογική ασθένεια, με γενετικούς, ψυχοκοινωνικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες που επηρεάζουν την ανάπτυξη και τις εκδηλώσεις του χρήστη (American Psychiatric Association, 2000). Για να διαγνωστεί εθιστική διαταραχή θα πρέπει να πληρούνται ταυτόχρονα κάποιες συγκεκριμένες εξαρτητικές συμπεριφορές³: ασθενής έλεγχος της ποσότητας και της συχνότητας χρήσης των ουσιών (control), η αίσθηση της καταναγκαστικής χρήσης που θέτει στο περιθώριο κάθε άλλη σκέψη, κρίση ή συναίσθημα (compulsion), η αίσθηση της λαχτάρας για χρήση (craving) και η εξακολούθηση χρήσης παρά τις βλαπτικές ψυχικές και σωματικές συνέπειες (consequences)⁴, (Savageetal, 2001· Jonvey, 2012· National Institutes of Health, 2018).

Τα αίτια που μπορούν να οδηγήσουν στη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών μπορεί να εδράζονται σε βιολογικούς, γενετικούς, ψυχολογικούς αλλά και κοινωνικούς παράγοντες. Ιδιαίτερα οι τελευταίοι έχουν την αφετηρία τους στα εκάστοτε υλιστικά κοινωνικό-οικονομικά συστήματα στα οποία ο άνθρωπος ζει, παράγει, και αναπτύσσει συγκεκριμένες κοινωνικές σχέσεις και αναζητά την ολοκλήρωσή του (Κοδέλλα, 2017).

Ένα άτομο που έχει αδύναμο χαρακτήρα, συναισθηματικές δυσκολίες, με

² Το σχετικό έγγραφο έχει συνταχθεί και εγκριθεί από την Επιτροπή Συνδέσμου για τον Πόνο και τον Εθισμό (LCPA) της Αμερικανικής Ακαδημίας Ιατρικής Πόνου (AAPM), της Αμερικανικής Εταιρείας Πόνου (APS) και της Αμερικανικής Εταιρείας Ιατρικής Εθισμού (ASAM).

³ Γνωστές και ως «4C's»

⁴ Στο Προεδρικό Διάταγμα 148/2007 -ΦΕΚ191/Α'/10.8.2007,κεφ.Γ', Άρθ.7, αναφορικά με τη διάγνωση της εξάρτησης ορίζεται ότι πρέπει να πληρούνται τρία από 9 συνολικά κλινικά και κοινωνικά κριτήρια στα οποία περιλαμβάνονται και τα προαναφερθέντα.

προβλήματα στις διαπροσωπικές του σχέσεις, με χαμηλή αυτοεκτίμηση είναι πιθανό να οδηγηθεί στη χρήση ουσιών ως μια διέξοδος αυτοθεραπείας (Cohen & Taylor, 1992. Ζαφειρίδης, 1989). Η εξάρτηση έρχεται να καλύψει τα κενά που δημιουργεί ο σύγχρονος και επιβαλλόμενος τρόπος κοινωνικής ζωής, με τους καταπιεστικούς ρυθμούς, την προκαθορισμένη καθημερινότητα, τον καταναλωτισμό, την απουσία προσωπικού χρόνου, την απόρριψη, την αποξένωση, την αβεβαιότητα, τη μοναξιά, την έλλειψη αξιών και νοήματος, την ανυπαρξία ουσιαστικών ανθρώπινων σχέσεων (Μάτσα, 1990).

Η δομή των σύγχρονων κοινωνιών, χαρακτηρίζεται από διαδικασίες ανακατάταξης και μεταβολής των κοινωνικών δομών, με συνέπεια την αύξηση της πολυπλοκότητας της κοινωνικής ζωής (Nassehi, 1994). Οι κυρίαρχες σχέσεις, οι αξίες, τα πρότυπα και ο τρόπος ζωής των τελευταίων δεκαετιών, κατασκευάζουν υποκείμενα, τα οποία από μικρή ηλικία βάλονται συναισθηματικά στον καθημερινό τους αγώνα ένταξης και επιβίωσης στα πλαίσια ενός συνόλου (οικογένεια, σχολείο, κ.λ.π.) διασπασμένου και αντίξοου προς τις ψυχικές τους αναζητήσεις. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να καθίστανται εύάλωτα ψυχικά καθώς διαπνέονται από αίσθημα ανασφάλειας και ανεπάρκειας.

Αρκετά από τα άτομα αυτά, μη μπορώντας να ανταπεξέλθουν στις αντιφάσεις του εξωτερικού και εσωτερικού κόσμου και προκειμένου να “δραπετεύσουν” καταλήγουν στο να γίνουν δέσμιοι των ναρκωτικών ουσιών. Καθώς μετατρέπονται σε υποκείμενα χωρίς σκέψη και κοινωνική επαφή, είναι πλήρως εξαρτώμενα από αυτές τις ουσίες. Από τη στιγμή που θα επέλθει η εξάρτηση, ο χρήστης διαλύει τους οικογενειακούς και τους κοινωνικούς του δεσμούς, δυσκολεύεται να επιβιώσει και πλέον η στοχοθεσία του στη ζωή απέχει από την αυτοεκπλήρωση και έχει ως μοναδική κατεύθυνση την, με παντοίους τρόπους, εύρεση των ουσιών εκείνων που θα καλύψουν τις απαιτήσεις της εξάρτησης και θα καταστείλουν τα επώδυνα σωματικά και ψυχικά σύνδρομα (Μάτσα, 2001. Ζαφειρίδης, 2009).

Μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα προσέγγιση του φαινομένου από τον Chambard (1988) στο έργο του για τους μορφινομανείς, έρχεται να αναδείξει τον προβληματισμό αλλά και τα ευρήματα της παρούσας έρευνας. Στα πλαίσια κάθε σύγχρονης κοινωνίας και κάθε επίσημου λόγου ο τοξικομανής αποτελεί ένα στιγματισμένο υποκείμενο που υπάρχει στο περιθώριο της λειτουργίας της αλλά ταυτόχρονα και αδίστακτα στο επίκεντρο ενός εκτεταμένου κερδοσκοπικού οικονομικού συστήματος.

Αυτό που κάνει την εξάρτηση ένα συνολικό κοινωνικό πρόβλημα διαφαίνεται στην

συμπεριφορά που υιοθετεί ο χρήστης ουσιών από τη στιγμή που θα εδραιωθεί η εξάρτηση. Η άρρηκτη σχέση της χρήσης ψυχοτρόπων ουσιών και της παραβατικής συμπεριφοράς είναι πλέον τεκμηριωμένη ερευνητικά (Håkansson & Jesionowska, 2018· Brownstein, 2016· Bennett et al, 2008). Προκειμένου ένας χρήστης να εξασφαλίζει τη δόση του, αλλά και κατά το δούναι και λαβείν στον κόσμο που κινείται, εμπλέκεται πολλές φορές σε μία ευρεία σειρά παραβατικών πράξεων από κλοπές ή ληστείες, διακίνηση και εμπορία ναρκωτικών ουσιών, πρόκληση σωματικών βλαβών έως και βιασμούς ή ανθρωποκτονίες (Σκανδάμη και συν., 2016). Είναι σημαντικό να διευκρινιστεί ότι η σύνδεση εξάρτησης και εγκλήματος δεν απορρέει από τη χρήση αυτή καθαυτή αλλά από τις συνθήκες εύρεσης και διακίνησης των ουσιών, με κορωνίδα την περίπτωση που αυτές έχουν καθοριστεί από την επίσημη πολιτική εξουσία ως παράνομες (Μάρσελλος, 1997, σ.229).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο : Εγκλεισμός

Απόρροια της ποινικής διαχείρισης της παραβατικής συμπεριφοράς είναι η κατάληξη σε σωφρονιστικά καταστήματα που λειτουργούν ως μέσο τιμωρίας για όσους έχουν διαπράξει μία παράνομη πράξη.

Έτσι για ένα συγκεκριμένο διάστημα ο δράστης στερείται το πολυτιμότερο για τον άνθρωπο αγαθό, την ελευθερία του (Hayes, 1995). Ο Foucault (2011) αναφέρεται στον εγκλεισμό ως «βασικό εξάρτημα» της τιμωρητικής διαδικασίας, αποτέλεσμα μετασχηματισμού της ποινικής πρακτικής βασανισμού του σώματος στην «εκλεπτυσμένη» σωφρονιστική μορφή της τιμωρίας της ψυχής, ενώ ο Rossi (2012) θεωρεί την στέρηση της ελευθερίας του ανθρώπου με τον εγκλεισμό ως ποινικό εύρημα «των πολιτισμένων κοινωνιών».

Αν θεωρηθεί το σωφρονιστικό κατάστημα το θέατρο που παίζεται μια τραγωδία, οι βασικοί συντελεστές που πλαισιώνουν τον πρωταγωνιστή είναι η σκηνή, ο χρόνος και ο χορός. Με άλλα λόγια με τον εγκλεισμό, ο κάθε κρατούμενος θα κινηθεί σε συγκεκριμένους χώρους, σε συγκεκριμένους χρόνους και θα συναλλαχθεί με συγκεκριμένους ανθρώπους όπως προβλέπει το κανονιστικό πλαίσιο των αρμοδίων υπηρεσιών.

Ο τιμωρητικός χαρακτήρας του εγκλεισμού πραγματώνεται μέσα από τον αυστηρό έλεγχο του κρατούμενου από τους εκπροσώπους του Υπουργείου Δικαιοσύνης, σε έναν προκαθορισμένο, περιορισμένο και στενό χώρο και τον αυστηρό έλεγχο της διαχείρισης του «ατελείωτου» χρόνου που προβλέπει η ποινή (Goffman, 1994).

Σκοπός και στόχος των σωφρονιστικών καταστημάτων ήταν και είναι ο εκφοβισμός των κρατούμενων ώστε στο μέλλον να μην παραβούν και πάλι τους νόμους (Rhodes, 2004). Ο εγκλεισμός ως ποινικός θεσμός αποκλείει τους παραβατικούς από την κοινωνία με στόχο την προστασία της και την απρόσκοπτη εξέλιξή της και ως πειθαρχικός θεσμός στοχεύει στην αναμόρφωση της προσωπικότητας του εγκλειστού σε πειθαρχημένο και χρήσιμο μέλος της ίδιας κοινωνίας προκειμένου να επιστρέψει σε αυτήν (Χαΐδου, 2002).

2.1. *Ιδρυματοποίηση*

Ο χρόνος του εγκλεισμού έχει αρνητικές επιπτώσεις στον ψυχισμό του κρατούμενου.

Μία από αυτές εκφράζεται με τον όρο ιδρυματισμός τον οποίο ο Goffman (1961) τον ορίζει ως την αποκοπή ενός πλήθους ατόμων από την κοινωνία και τον αυστηρό περιορισμό του σε μια ζωή εγκλεισμού. Η έννοια του χρόνου κατά τον εγκλεισμό μοιάζει να αποκτά μια στατική διάσταση μέσα από μια ελεγχόμενη και σταθερή ρουτίνα που αποκλείει το σχεδιασμό ενεργειών για το μέλλον και αποτελεί, για τον κρατούμενο, αποκλειστικά χρόνο έκτισης της προβλεπόμενης ποινής. Σύμφωνα με τον Heidegger (1978), ο άνθρωπος ενεργοποιείται στον παρόν και έχει ενεργοποιηθεί στο παρελθόν από τις προβολές των επιθυμιών του στο μέλλον. Κατά συνέπεια, ο χρόνος στον εγκλεισμό ως «κατασκευασμένος» και καθορισμένος, χωρίς τη συμμετοχή του κρατούμενου στη διαχείρισή του, αποτελεί μια τιμωρητική παράμετρο του σωφρονιστικού σχεδιασμού (Μαυρής, 2003), που προσβλέπει στην καλλιέργεια της συνθήκης της πειθαρχίας (Foucault, 1979) με μηδενικά ενδεχόμενα διαφυγής από τον έλεγχο της κυρίαρχης εξουσίας, είτε αυτή αφορά την εσωτερική διοίκηση της φυλακής είτε αντανακλά την κοινωνική επιταγή της κυρίαρχης ηγετικής ομάδας (Θεοδωρίδης, 1982).

Η γόνιμη και παραγωγική ροή του χρόνου νοηματοδοτεί την καθημερινότητα και γι' αυτό ακριβώς το λόγο, ο εγκλεισμός λειτουργεί φθορογενώς στην ψυχική υγεία των κρατουμένων. Η απουσία δημιουργίας προσωπικού χρόνου ή η αδυναμία ελεύθερης διαχείρισης του χρόνου δημιουργεί νευρώσεις με αποτέλεσμα την απουσία πρωτοβουλίας, τη μείωση της αντιληπτικής ικανότητας, την απάθεια που εκδηλώνεται με υποταγή στην εξουσία έως και την παντελή απουσία αισθημάτων περιφρόνησης ή αδικίας σε σκληρές και άδικες εντολές ακόμα και έλλειψη ενδιαφέροντος για το μέλλον και αδιαφορία για τον σχεδιασμό ή τη δράση σε ενέργειες που αποσκοπούν σε αυτό. Ο Barton (1960) συγκεντρώνει αυτά τα χαρακτηριστικά και περιγράφει μια ασθένεια την οποία αποκαλεί ιδρυματική νεύρωση. Σύμφωνα με τον Laing (1965), οι κρατούμενοι που εκτίουν μακροχρόνιες ποινές εμφανίζουν μια υπαρξιακή ανασφάλεια⁵ που χαρακτηρίζεται από έντονη συναισθηματική αβεβαιότητα για την προσωπική τους ταυτότητα, για την ψυχική τους ακεραιότητα, για την ουσία των υλικών και άυλων πραγμάτων γύρω τους, για τη σταθερότητα του περιβάλλοντός τους, ηθικά, κοινωνικά, πνευματικά, βιολογικά.

⁵ Ο Laing (1960) αναφέρεται στην κατάσταση αυτή με τον όρο «οντολογική ανασφάλεια» ορίζοντας έτσι οτιδήποτε κλονίζει την αντίληψη του ανθρώπου για τον εαυτό του ως υπαρκτό, πραγματικό και ολόκληρο (Laing, 1960, σ.σ.39-43).

Η ιδρυματοποίηση σύμφωνα με τον Haney (2002) δεν είναι άλλο από την εναρμόνιση του φυλακισμένου με τη ζωή της φυλακής, η αναγνώρισή της ως μια νέα κανονικότητα όπου οι φυλακισμένοι απαρνούνται πλήρως την ελευθερία και την αυτονομία τους και χωρίς αντίσταση υπάρχουν εξαρτημένοι πλήρως από τη δομή της φυλακής και τους πολύ συγκεκριμένους κανόνες που τίθενται προκειμένου να αποφύγουν την άμεση και αυστηρή τιμωρία σε περίπτωση παράβασης. Η εγρήγορση και η δυσπιστία είναι μια συνεχής συναισθηματική κατάσταση για τον έγκλειστο προκειμένου να εντοπίσει σημάδια απειλής ή προσωπικού κινδύνου. Μαθαίνει να είναι απόμακρος και να λειτουργεί με σκληρότητα απέναντι στους άλλους για να μπορεί να αποφεύγει απειλές και να προστατεύει τη σωματική του κατάσταση.

Συμπερασματικά, από όλες τις αφηγήσεις του εγκλεισμού των απεξαρτημένων αναδείχθηκε ότι στην πορεία “εγκλιματίζονται”. Συνεχίζουν τη χρήση, είτε ναρκωτικών ουσιών που διακινούνται μέσα στα καταστήματα κράτησης, είτε αντιμετωπίζουν την εξάρτησή τους με ψυχοφάρμακα που συνταγογραφούνται από το γιατρό της φυλακής. Δημιουργούν δρόμους επιβίωσης μέχρι να συναντηθούν με τον παράγοντα, εσωτερικό ή εξωτερικό, που θα τους δώσει την ώθηση να πάρουν την απόφαση να απεξαρτηθούν. Ο εγκλεισμός δεν λειτουργεί ανασταλτικά στη λήψη ουσιών, ούτε δεσμεύει, ούτε σωφρονίζει αναφορικά με τις παραβατικές πράξεις. Τουναντίον, η χρήση, η εξάρτηση και η παραβατικότητα, σε συνδυασμό μεταξύ τους ή και ανεξάρτητα, εδραιώνονται. Ο εγκλεισμός αναβαθμίζει το άτομο σε θέματα παρανομίας, με τεράστιες συνέπειες σε ψυχοσωματικό, συναισθηματικό, νομικό και οικονομικό επίπεδο. Ουσιαστικά, εξελίσσει τους παραβατικούς ορίζοντες ή αναπτύσσει και συντηρεί το φαύλο κύκλο της εξάρτησής τους.

2.2. Στιγματισμός

Το στίγμα αναφέρεται σε δυσμενείς στάσεις, πεποιθήσεις και πολιτικές που απευθύνονται σε άτομα που θεωρείται ότι ανήκουν σε μια ανεπιθύμητη ομάδα. Ο Goffman (1963) περιέγραψε το στίγμα ως «ένα χαρακτηριστικό που είναι βαθιά απαξιωτικό σε μια συγκεκριμένη κοινωνική αλληλεπίδραση» (Goffman, 1963, σελ. 3). Οι Link και Phelan (2001) περιγράφουν τα στιγματισμένα άτομα ως εκείνα που τους αποδίδονται αρνητικά χαρακτηριστικά, που ξεχωρίζουν ως μη πλήρως ανθρώπινα και αντιμετωπίζονται αρνητικά. Κατά συνέπεια, ο στιγματισμός οδηγεί σε

προκαταλήψεις και διακρίσεις κατά της στιγματισμένης ομάδας, ενισχύοντας τις υπάρχουσες κοινωνικές ανισότητες.

Ο στιγματισμός συμβαίνει όταν μέσα στις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, ένα προσωπικό χαρακτηριστικό αναγνωρίζεται ως διαφορετικό και το άτομο υποτιμάται εξαιτίας αυτού του χαρακτηριστικού. Ο αντιληπτός στιγματισμός είναι η υποκειμενική εμπειρία του στιγματισμένου ατόμου που απορρέει από την υποτίμηση την οποία δέχεται μέσα στο περιβάλλον ή την κοινότητα που ζει (Bos et al., 2013). Σε αυτή την έρευνα, ο αντιληπτός στιγματισμός θα αναφέρεται στην αντιληπτή υποτίμηση με βάση χαρακτηριστικά που σχετίζονται με την εξάρτηση και τον εγκλεισμό.

Πολυάριθμες έρευνες σχετικά με διάφορες μορφές στιγματισμού διαπίστωσαν ότι ο αντιληπτός στιγματισμός σχετίζεται επίσης με χαμηλή αυτοαξιολόγηση, αρνητικά συναισθήματα ή αίσθηση κατωτερότητας και την κακή υγεία (Pascoe et al., 2009). Οι συνέπειες του στιγματισμού (π.χ. για την υγεία) εξαρτώνται, μεταξύ άλλων, από το πώς οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται τις κοινωνικές καταστάσεις και τον τρόπο με τον οποίο διαχειρίζονται και αντιμετωπίζουν αυτές τις αντιλήψεις (Miller & Kaiser, 2001).

Όπως όλες οι στάσεις, ο στιγματισμός έχει τρία στοιχεία: το γνωστικό (π.χ. « οι εξαρτημένοι είναι επικίνδυνοι»), το συναισθηματικό (π.χ. άγχος) και της διάκρισης (π.χ. άρνηση να δώσει σε πρώην εξαρτημένο ή έγκλειστο κατάλυμα ή εργασία) (Haghighat, 2001). Ο στιγματισμός που εκφράζεται με την κοινωνική διάκριση, μπορεί να υπονομεύσει τις προσπάθειες αυτοβελτίωσης των στιγματισμένων ατόμων όπως είναι η εξασφάλιση της εργασίας ή της μόνιμης στέγης. Όροι όπως «εθισμός», «εξάρτηση», «εγκλεισμός» υποδηλώνουν την απώλεια ελέγχου του εαυτού και αποτελούν τα χαρακτηριστικά πάνω στα οποία στηρίζεται και δημιουργείται ο στιγματισμός του ατόμου που «κουβάλησε» στη ζωή του αυτές τις ιδιότητες ως χαρακτηρισμούς. Τα άτομα αυτά συχνά αντιλαμβάνονται αρνητικές κρίσεις και αισθάνονται ταπεινωμένοι, απομονωμένοι, κατηγορούμενοι και υποτιμημένοι (Simons et al., 2013).

Ο στιγματισμός των χρηστών ναρκωτικών συμβάλλει στην υιοθέτηση πολιτικών με αυστηρά πρότυπα αποχής, στην απόρριψη ως «αποτυχημένων», στην ενοχοποίηση των θυμάτων καθώς και στο σχηματισμό ηθικών κρίσεων για την «αδύναμη θέληση» των ανθρώπων που θεωρείται ότι «επιλέγουν» τη χρήση ναρκωτικών (Harm & Phillips, 2001). Το στίγμα της φυλάκισης των ουσιοεξαρτημένων εκφράζεται μέσω

μιας προσέγγισης τιμωρίας και όχι αποκατάστασης, μιας οπτικής των χρηστών ως «εγκληματιών», μηδενικής ανοχής ή συμπόνιας για οποιαδήποτε χρήση (ή υποτροπής) και πολλές φορές περιφρόνησης για θεραπευτικές παρεμβάσεις για όσους έχουν εθισμό στα ναρκωτικά. Η επακόλουθη ποινικοποίηση της χρήσης ναρκωτικών σημαίνει ότι η υποτροπή στη χρήση ναρκωτικών είναι ο πρωταρχικός λόγος για την ανάκληση της υπό όρους αποφυλάκισης και την επιστροφή στη φυλακή (Harm & Phillips, 2001). Ο στιγματισμός αυτός μπορεί να εσωτερικευτεί από όσους χρησιμοποιούν τα ναρκωτικά ως ντροπή και ενοχή και κατά συνέπεια μπορεί να επιδεινώσει τα όποια προβλήματα ψυχικής υγείας, να αυξήσει τον κίνδυνο υποτροπής και να οδηγήσει σε χαμηλή αυτοεκτίμηση (Luoma et al., 2007).

Προκειμένου να αντιπαρέλθει η συνειρμική κοινωνική τοποθέτηση απέναντι στα άτομα αυτά χρειάζεται να σταλεί το μήνυμα της ανεξάρτησης και της αποχής ως τρέχουσα πραγματικότητα στη ζωή αυτών των ατόμων. Μέσα από αυτή τη διαδικασία γεννιέται η ελπίδα και στηρίζεται η προσπάθεια της κοινωνικής ένταξης τόσο στα επηρεαζόμενα άτομα όσο και στις οικογένειές τους, πληροφορείται η κοινωνία υποδοχής και αναδύονται ρεαλιστικές προσδοκίες και στόχοι για τους ενδιαφερόμενους.

Ωστόσο, η σημασία της χρονιότητας εγκυμονεί τον κίνδυνο ο εθισμός να παραμείνει ως μόνιμη ουλή στο άλλοτε εξαρτημένο άτομο και μπορεί να προκύψουν διακρίσεις ώστε το μήνυμα της ανάρρωσης να μην διαδοθεί ευρύτερα (Laudet, 2007).

Περαιτέρω και εις βάθος έρευνα σχετικά με τον αντιληπτό στιγματισμό που σχετίζεται με την εξάρτηση, τον εγκλεισμό και τις συνέπειές τους είναι απαραίτητη για να κατανοήσουμε αυτό το εν δυνάμει μειονέκτημα της ζωής σε μια ολοένα πιο ατομικιστική κοινωνία.

Σημαντική παράμετρο του εγκλεισμού αποτελεί η θεραπεία, η οποία συναντάται αποσπασματικά σε κάποιες φυλακές είχε θετική επίδραση στους χρήστες και σηματοδοτούσε τη στιγμή της αναγνώρισης της χρήσης και της παραβατικότητας ως πρόβλημα και αποτέλεσε το έναυσμα για αναζήτηση θεραπείας μετά την αποφυλάκιση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο : Κοινωνικό Κεφάλαιο

Ο όρος Κοινωνικό Κεφάλαιο αρχίζει να εμφανίζεται στις αρχές του 20ου αιώνα και αφορά τη μελέτη ομάδων που αποτελούνται από κοινωνικές οντότητες, τις συνθήκες και τους όρους λειτουργίας τους (Putnam, 1993), τα μετρήσιμα αποτελέσματα της αλληλεπίδρασης των ατόμων με τις ομάδες (οντότητες εντός και εκτός) μέσα από την πρόσβαση σε πόρους και δίκτυα, υποστηρικτικά μέσα και περιβάλλοντα συνοχής, που στην περίπτωση της αυτενέργειας των οντοτήτων δεν θα ήταν διαθέσιμα (Almedom, 2005).

Ως έννοια άρχισε να μελετάται από τον Dewey μέσα από τη δυναμική που παρουσιάζει η οποιασδήποτε μορφής κοινωνική οργάνωση που στοχεύει στην επίλυση προβλημάτων, στην αντιμετώπιση καταστάσεων και στην εξισορρόπηση ανισοτήτων (Farr, 2004). Έχει μελετηθεί όμως και μέσα από το πλέγμα των σχέσεων που θεωρούνται από την Hanifan (1916) ως βασική και κύρια ύλη για τον πόρο του κοινωνικού κεφαλαίου, όπως η αλληλεπίδραση, η συνεργασία, η συναδελφικότητα, η αλληλεγγύη, η αμοιβαιότητα, η πρόθεση και η πρακτική της συμμετοχής σε κάθε ομαδικό σχηματισμό που μπορεί να αποτελέσει μια κοινωνική μονάδα (Woolcock, 2001). Η προσέγγιση που εισήγαγαν οι κοινωνιολόγοι Bourdieu (1986) και Coleman (1988) αφορά το δίκτυο των κοινωνικών σχέσεων και συνδέσεων που αναπτύσσονται και αποτελούν πηγή κοινωνικού κεφαλαίου και η οποία εξασφαλίζει δικαιωματικά στα μέλη του ένα «διαπιστευτήριο πρόσβασης σε κάθε έννοια που μπορεί να προσλάβει ο όρος αυτός» (Bourdieu 1986, σελ.249)

Το κοινωνικό κεφάλαιο εντοπίζεται σε όλα τα επίπεδα και τις μορφές οργάνωσης σε ομάδες, σε κοινωνικές οντότητες δηλαδή, όπως η οικογένεια, η κοινότητα, η περιφέρεια, το κράτος, η εκκλησία, το σχολείο, τα περιβάλλοντα εγκλεισμού (Khristina & Shrader, 1999) και μελετάται κυρίως σε σχέση με την θετική ή την αρνητική επίδραση που ασκεί στις επιμέρους οντότητες ως μέλη αλλά και ως άτομα (Carpiano, 2007· Giordano et al.,2011).

Τα μετρήσιμα αποτελέσματα σχετίζονται περισσότερο με τη θετική επίδραση που έρχεται μέσα από την κάθε μορφής κοινωνική υποστήριξη (συναισθηματική, ενημερωτική, υλική) (Hart, 1995) και αντικατοπτρίζεται στη βελτίωση της ποιότητας

ζωής των ατόμων ή και ολόκληρων κοινοτήτων και στην εξασφάλιση στοιχειωδών στηριγμάτων όπως είναι η ασφάλεια, η αυτοεκτίμηση ή ακόμα και το αίσθημα της επιβίωσης σε εξαιρετικά αρνητικές συνθήκες ζωής (Putnam, 2000). Δεν αποκλείεται βέβαια και η αρνητική επίδραση του κοινωνικού κεφαλαίου⁶ καθώς πολλές φορές γεννά ανισότητες ή αποτελεί πηγή κοινωνικής διάκρισης στα πλαίσια δημιουργίας αυστηρών ομάδων με συγκεκριμένους κώδικες συμπεριφοράς και περιοριστικές τακτικές συμμετοχής ή δράσης. Στα πλαίσια αυτά ανήκουν ομάδες όπως τα διάφορων τύπων λόμπι, μαφία και ομερτά, συμμορίες κ.α. (Portes, 1996· Putzel, 1997). Αυστηρές κοινωνικές ταυτότητες, όπως ο εθνικισμός, μπορεί να περιορίσουν τις διαδικασίες αναγνώρισης της διαφορετικότητας και κατ' επέκταση να αποτρέψουν την επεξεργασία νέων πληροφοριών, να διεγείρουν την υπερβολική δέσμευση για καθιερωμένες σχέσεις με σοβαρή επίπτωση στη διαλεκτική διαδικασία και με τελικό αποτέλεσμα την επιβλαβή επίδραση στην κοινωνικοποίηση αλλά και στην συνολική κατάσταση (σωματική, ψυχική, πνευματική) ατόμων και πληθυσμών (Pillai et al., 2017).

Χαρακτηριστικά αρνητικού κοινωνικού κεφαλαίου αποτελούν η επιλεκτική ενημέρωση που στοχεύει στη χειραγώγηση, η επιβολή συγκεκριμένου κώδικα συμπεριφοράς, η αδιαπραγμάτευτη διαχείριση καταστάσεων, η εξυπηρέτηση συμφερόντων, ο περιορισμός της ατομικής ελευθερίας και της έκφρασης (Parkin et al., 1978).

Για να αναπτυχθεί το κοινωνικό κεφάλαιο και να επιδράσει στις ζωές των ατόμων είναι απαραίτητη η ύπαρξη της αμοιβαιότητας και της εμπιστοσύνης, των προσδοκιών και των υποχρεώσεων μέσα από τις οποίες θα αναπτυχθεί η σχέση και θα λειτουργήσει η αλληλεπίδραση (Lee 2009· Nahapiet και Ghoshal 1998· Tsai & Ghoshal 1998). Η απουσία ή ο βαθμός παρουσίας των δύο αυτών στοιχείων καθορίζει και τον βαθμό ύπαρξης ή ανάπτυξης κοινωνικού κεφαλαίου (Illingworth, 2009).

Μια άλλη διάσταση που προσμετράται στη μελέτη του Κοινωνικού Κεφαλαίου απορρέει από την επίγνωση, την αντίληψη, την πρόθεση, την ικανότητα και την ετοιμότητα των ατόμων να αναζητούν βοήθεια και υποστήριξη από άλλα άτομα ή από ομάδες. Παράμετροι που επηρεάζουν σημαντικά αυτή την επίγνωση του κοινωνικού

⁶ Για την αρνητική λειτουργία του κοινωνικού κεφαλαίου βλ. Μεταξύ άλλων James Putzei (1997) και Carlo Trigilia (2001) αλλά και Σωτηρόπουλος (2015).

κεφαλαίου είναι η κοινωνικότητα, η μοναξιά ή η μοναχικότητα, η ηλικία, η εκπαίδευση, τα εσωτερικά κίνητρα, ο εθισμός, η ψυχική υγεία, η πίστη, η αυτοεκτίμηση κ.α. (Leahy, 1998· Swanson et al., 2012· Loper & Gildea, 2004· Putnam 2000· Kerley & Copes, 2009). Η εμπιστοσύνη και η αμοιβαιότητα μεταξύ των προσώπων προάγουν και αναπτύσσουν την κοινωνική ικανότητα στα άτομα και καλλιεργούν τη δεξιότητα αναγνώρισης του κοινωνικού κεφαλαίου (Lafferty et al., 2015). Η λιγότερη κοινωνικότητα ή η απομόνωση του ατόμου ταυτίζεται με αντίστοιχα χαμηλότερα επίπεδα κοινωνικού κεφαλαίου.

Στα πλαίσια του κοινωνικού κεφαλαίου πραγματώνεται η αντίληψη και η φιλοσοφία στήριξης των ατόμων μέσα από τη λειτουργικότητα της συνοχής της ομάδας σε πολλαπλά επίπεδα και πεδία δράσης, επίσημα και ανεπίσημα, όπως η οικογένεια, η εκπαίδευση, η θρησκεία, η υγεία, η πολιτική ενεργοποίηση (Western et al. 2005). Όλα τα παραπάνω αποτελούν αντιληπτά πεδία κοινωνικής υποστήριξης και η προσχώρηση σε ομάδες που προάγουν κάθε μορφή εξωτερικής ή και εσωτερικής υποστήριξης, όπως η ενεργοποίηση εσωτερικών προσωπικών κινήτρων, θεωρείται κοινωνικό κεφάλαιο (Putnam, 2000, Lafferty et al, 2015).

Ο εγκλεισμός αποτελεί ένα διαφοροποιημένο τοπίο κοινωνικού κεφαλαίου για τους κρατούμενους, σε σχέση με αυτούς που είναι ενεργά και ενταγμένα μέλη στα πλαίσια μιας κοινωνίας και τα οποία είναι πιθανό να διαθέτουν ευνοϊκότερους κοινωνικούς και οικονομικούς δείκτες από εκείνους που βρίσκονται υπό κράτηση (Glaser & Greifinger, 1993).

Στην παρούσα μελέτη θα διερευνηθεί η λειτουργία του Κοινωνικού Κεφαλαίου σε περιθωριοποιημένες ομάδες, όπως είναι οι χρήστες ουσιών σε εγκλεισμό, ως κοινωνικός πόρος που επιτρέπει στα άτομα να επωφεληθούν υπηρεσιών και υποστηρικτικών μέσων με θετικό τρόπο και ευεργετικό αποτέλεσμα. Αν και οι τρόφιμοι, γενικότερα, μπορούν να συμμετέχουν σε ομαδικές δραστηριότητες, όπως εκπαίδευση, συμμετοχή σε θεραπευτικά προγράμματα, άσκηση ή άτυπες δραστηριότητες στην πτέρυγά τους, η φυλακή είναι η ίδια ένα αυταρχικό περιβάλλον με περιορισμένες ευκαιρίες για αυτενέργεια ή δράση σε σύγκριση πάντα με τη γενική κοινότητα. Οι ευκαιρίες για αυτοβελτίωση καθοδηγούνται συχνά από το δικαστικό σύστημα ή τους σωφρονιστικούς υπαλλήλους, με περιορισμένη δυνατότητα των κρατουμένων να ξεκινήσουν τη διαδικασία της αυτο-αλλαγής (Lafferty, 2016).

Μέσα από την προσέγγιση της εμπειρίας του εγκλεισμού θα αναδειχθούν και οι

περιπτώσεις όπου τα αποτελέσματα του κοινωνικού κεφαλαίου ήταν αρνητικά ή είχαν αρνητική επίδραση όπως συχνά συμβαίνει σε περιβάλλοντα όπως αυτά των φυλακών. Σύμφωνα με τον Harvey (2012) ανασταλτικός παράγοντας στην ανάπτυξη κοινωνικού κεφαλαίου αποτελούν η επιφυλακτικότητα και τα χαμηλά επίπεδα εμπιστοσύνης προϋποθέσεις απαραίτητες για την ανάπτυξη σχέσεων μεταξύ κρατουμένων και προσωπικού. Από την άλλη, η προσχώρηση σε ομάδες-συμμορίες στα πλαίσια του εγκλεισμού μπορεί να παρέχει στους χρήστες κάποιο βαθμό ασφάλειας ή την αντίληψη της επιβίωσης, με πολλαπλές όμως αρνητικές επιπτώσεις. Δημιουργεί και αναπτύσσει σχέσεις εξουσίας, ελέγχου, και σεξουαλικής ή οικονομικής εκμετάλλευσης (Liebling & Arnold, 2012), ενισχύει τις βίαιες πράξεις, την παραβατική συμπεριφορά και τις πειθαρχικές ενέργειες (Mears et al., 2013· Gaes et al., 2002). Εξαιρετικό παράδειγμα της διττής αυτής λειτουργίας αποτελεί η παράνομη διακίνηση ουσιών μεταξύ σωφρονιστικών υπαλλήλων και κρατουμένων που λειτουργεί ως αρνητικό κοινωνικό κεφάλαιο με αρνητικές επιπτώσεις στους χρήστες (χρήση ουσιών) αλλά ταυτόχρονα αναπτύσσει και δημιουργεί συνοχή μεταξύ των ομάδων γεγονός που αποτελεί ένδειξη θετικού κοινωνικού κεφαλαίου εξαιτίας των δεσμών συνεργασίας και αμοιβαιότητας που αναπτύσσονται κατά το δούναί και λαβείν (Shapira & Navon, 1985).

3.1. Δεσμευτικό, Συνδετικό και Ενωτικό Κοινωνικό Κεφάλαιο

Η μελέτη των σχέσεων ανάλογα με το δομικό πλαίσιο που αναπτύσσονται αλλά και τον εσωστρεφή ή εξωστρεφή χαρακτήρα τους, δίνει μια ταξινόμηση στο κοινωνικό κεφάλαιο διαχωρίζοντάς το σε Δεσμευτικό, Συνδετικό, και Ενωτικό (Claridge, 2018).

Ως *Δεσμευτικό Κοινωνικό Κεφάλαιο* περιγράφεται η ύπαρξη οριζόντιων δεσμών μεταξύ ατόμων εντός της ίδιας κοινωνικής ομάδας που θεωρείται ένα κλειστό κοινωνικό δίκτυο όπως η οικογένεια (προσανατολισμού, αναπαραγωγής), σε αντίθεση με τους κάθετους δεσμούς μεταξύ κοινωνικών ομάδων. Συνδέεται συχνά με ισχυρούς κανόνες, ήθη και εμπιστοσύνη που μπορεί να έχουν θετικές και αρνητικές εκδηλώσεις και επιπτώσεις στον κοινωνικό αποκλεισμό (Poortinga, 2012). Η βιβλιογραφία αναφορικά με τη χρήση ουσιών υποστηρίζει γενικά μια ισχυρή συσχέτιση μεταξύ της αυξημένης αρνητικής επίδρασης από το φιλικό περιβάλλον και της χρήσης ουσιών (Shadur, 2014).

Το *Συνδεδειγμένο Κοινωνικό Κεφάλαιο* αφορά τους κάθετους δεσμούς μεταξύ ατόμων που ανήκουν σε κοινωνικές ομάδες που δεν μοιράζονται πολιτισμικά, δημογραφικά, οικονομικά ή άλλου τύπου χαρακτηριστικά αλλά που συνδέονται μεταξύ τους και λειτουργούν συχνά μέσω επίσημων ιεραρχικών δομών επιτρέποντας στα μέλη της μιας να αξιοποιήσει τους κοινωνικούς πόρους της έτερης κοινωνικής ομάδας. Λόγω των χαρακτηριστικών τους, η σύνδεση των ομάδων στηρίζεται στην αμοιβαιότητα και την καλή πίστη (Svendsen, 2006). Συνδεδειγμένες Σχέσεις θεωρούνται αυτές που αναπτύσσονται, για παράδειγμα, στον εργασιακό χώρο, στο κοινό φιλικό περιβάλλον με άτομα πιο απομακρυσμένα όπως φίλους φίλων ή όπως στην περίπτωση της παρούσας κατάστασης εγκλεισμού με συγκρατούμενους και άτομα στο περιβάλλον της φυλακής.

Στα πλαίσια του *Ενωτικού Κοινωνικού Κεφαλαίου* είναι οι σχέσεις που αναπτύσσονται σε δίκτυα με κανόνες σεβασμού και εμπιστοσύνης μεταξύ ανθρώπων που αλληλεπιδρούν σε σαφή και επίσημα πλαίσια θεσμοθετημένης εξουσίας. Με άλλα λόγια, περιγράφονται οι σχέσεις ανθρώπων ή θεσμοθετημένων ομάδων από διαφορετικά επίπεδα κοινωνικής ισχύος (Claridge, 2018, Kawachi et al., 2004). Από πολλές απόψεις τα όρια διάκρισης του *Συνδεδειγμένου* και του *Ενωτικού* είναι δυσδιάκριτα, αλλά για τον σκοπό της παρούσας μελέτης και με δεδομένη την ιδιομορφία του πεδίου έρευνας, οι δύο τελευταίες διακρίσεις κοινωνικού κεφαλαίου θα εξεταστούν από κοινού.

ΜΕΡΟΣ Β: Μεθοδολογία της έρευνας πεδίου - Παρουσίαση αποτελεσμάτων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: Μεθοδολογικό πλαίσιο της έρευνας

4.1. Σκοπός της μελέτης

Η παρούσα εργασία έχει σκοπό να διερευνήσει την εμπειρία του εξαρτημένου χρήστη στην κοινωνική συνθήκη του εγκλεισμού. Να ερμηνεύσει την επίδραση της συνθήκης είτε ως σωφρονιστικού είτε ως τιμωρητικού άξονα στη χρήση και στην παραβατικότητα, κατά την πορεία της δημιουργίας του παρόντα ανεξαρτημένου εαυτού.

Ο ερευνητικός στόχος έγκειται στο να προσεγγίσει τα βιωμένα γεγονότα του παρελθόντος, θα καταδειχθούν τα συμβάντα της διαδρομής του βίου, κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού που υποκειμενοποιήθηκαν και συνέβαλαν στην δημιουργία ενός «σχεδίου δράσης» προς την αυτονόμηση με την ανεξάρτηση τους.

Η ανίχνευση βιωμάτων αφορά τόσο την έναρξη της εξάρτησης όσο και την πορεία της ανεξάρτησης. Συγκεκριμένα ως στόχοι της έρευνας ορίζονται οι εξής:

- Η διερεύνηση του Κοινωνικού Κεφαλαίου ως σύστημα δεσμευτικών, συνδετικών και ενωτικών σχέσεων που σύμφωνα με τους συμμετέχοντες επέδρασαν θετικά και αρνητικά στους κύριους σταθμούς της ζωής τους, τη χρήση, τον εγκλεισμό και την ανεξάρτηση.
- Η διερεύνηση των πόρων Κοινωνικού Κεφαλαίου, ως σύστημα παροχών υπηρεσιών και ως σύστημα σχέσεων στα καταστήματα κράτησης, που επέδρασαν θετικά ή αρνητικά στην πορεία τους προς την αυτονόμηση.
- Η διερεύνηση του σημερινού νοήματος ζωής, όπως αυτό διαμορφώθηκε από τις εμπειρίες των πρώην ουσιοεξαρτημένων μέσα σε καταστήματα κράτησης.

4.2. Μεθοδολογία της έρευνας

Οι Κοινωνικές Επιστήμες, καθιέρωσαν σχετικά πρόσφατα τις ποιοτικές μεθόδους έρευνας ως εναλλακτική μέθοδο διερεύνησης και ερμηνείας των κοινωνικών κατασκευών και πολιτισμικών ταυτοτήτων, σε αντίθεση με τις «άκαμπτες» ποσοτικές, που μετρούν συνήθως προαποφασισμένες υποθέσεις έρευνας. Επιπρόσθετα οι

ποιοτικές μέθοδοι, πέραν του ότι ασχολούνται με «αληθινά υποκείμενα» αντί για «αντικείμενα έρευνας», ανοίγονται στην διερεύνηση και την ερμηνεία κοινωνικών κατασκευών και πολιτισμικών ταυτοτήτων (Ιωσηφίδης, 2006). Σύμφωνα με την Mason (2003) η ποιοτική έρευνα είναι ερμηνευτική, δηλαδή ασχολείται με τον τρόπο τον οποίο ερμηνεύεται, γίνεται κατανοητός και παράγεται ο κοινωνικός κόσμος.

Η παρούσα είναι μια κοινωνιολογική μελέτη που κινείται στα πλαίσια της ποιοτικής έρευνας της οποίας το ενδιαφέρον περιστρέφεται γύρω από τη διερεύνηση εμπειριών και την ερμηνεία συνθηκών, παραγόντων και σχέσεων που συνέβαλλαν στη διαμόρφωση νέων αντιλήψεων, στάσεων και δράσεων με τελικό “προϊόν” τον παρόντα κοινωνικό εαυτό.

Μέσα από τη βιογραφική αφήγηση η ομάδα-στόχος της έρευνας, θα κληθεί να αφηγηθεί απροσχεδίαστα την ιστορία της ζωής (συνολικά ή επί μέρους), ανακαλώντας στη μνήμη εμπειρίες και γεγονότα στα οποία είχαν βιωματική εμπλοκή σε τρεις χρονικούς άξονες: το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον. Ο παρόντας ανεξαρτημένος εαυτός διηγείται τη συνάντηση με τη χρήση, με τον εγκλεισμό, με τον “σωφρονισμό”, την ελευθερία και την τελική αφύπνιση και δράση για την ανεξάρτηση.

Οι βιογραφικές αφηγήσεις ως ποιοτική μέθοδος στην κοινωνική έρευνα, σύμφωνα με τον Τσιώλη (2010), θεωρούνται μια διαρκώς αναθεωρούμενη δομή που μεταβάλλεται και ανασηματοδοτείται συνεχώς, ως μια ζωντανά βιωμένη εμπειρία και όχι ως άλλο ένα στατικό σύνολο που απλώς επεκτείνεται επιπρόσθετα. Δίνει τη δυνατότητα συλλογής υψηλής πυκνότητας κοινωνιολογικού υλικού (Τσιώλης, 2006) καθώς δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η περιγραφή της οποιαδήποτε εμπειρίας ή γεγονότος, είτε προσωπικού είτε ομαδικού, από τους ίδιους τους πρωταγωνιστές είναι η κυρίαρχη πηγή της γνώσης για τη φύση του ανθρώπου (Σαχίνη & Καρδάση 2004).

Επομένως, αναδεικνύεται ως η καταλληλότερη μέθοδος ανάλυσης των βιωμένων εμπειριών, αφενός γιατί προσφέρει τη μελέτη της διαλεκτικής σχέσης ατόμου-κοινωνίας και αφετέρου αναδεικνύει τον τρόπο που «το άτομο προσοικειώνεται την κοινωνική πραγματικότητα», τον τρόπο δηλαδή που υιοθετεί στάσεις και αντιλήψεις, νοηματοδοτεί και προσανατολίζει τη δράση του (Τσιώλης, 2006:128). Αφετέρου, γιατί ενέχει «πλαστικότητα» και μπορεί να διεισδύσει σε ευαίσθητα κοινωνικά φαινόμενα (κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες, ασθενείς με χρόνιες παθήσεις), τα οποία είναι εξαιρετικά δύσκολο να ερμηνευθούν σε βάθος με στατιστικό ή ποσοτικό τρόπο (Σαββάκης, 2013).

4.3. Ερευνητικά ερωτήματα

Μέσα από την πολύχρονη ενασχόληση με τους ανθρώπους που βρέθηκαν αντιμέτωποι με την εξάρτηση, προέκυψαν ερωτήματα τα οποία ουσιαστικά νοηματοδότησαν και καθοδήγησαν την παρούσα μελέτη.

- Ποια είναι η εκτίμηση που κάνουν οι συμμετέχοντες στην έρευνα για το ρόλο κάθε συστήματος (σύστημα υπηρεσιών και σχέσεων) στο οποίο συμμετείχαν (οικογενειακό, φιλικό, σχολικό, κοινωνικό, εργασιακό, εγκλεισμού κτλ.) στην έναρξη της χρήσης, στον εγκλεισμό και στην απεξάρτηση;
- Το βίωμα της εξάρτησης και του εγκλεισμού αποτέλεσαν σημείο καμπής (turning point) στην κατασκευή του σημερινού νοήματος ζωής και με ποιο τρόπο;
- Πως αντιλαμβάνονται την επίδραση της συμμετοχής σε εκπαιδευτικά ή θεραπευτικά προγράμματα στα πλαίσια του εγκλεισμού στην πορεία της απεξάρτησής τους;
- Μέσα από τον αναστοχασμό των εμπειριών της χρήσης, του εγκλεισμού και της απεξάρτησης πως νοηματοδοτείται ο παρών εαυτός .

4.4. Δείγμα και πρόσβαση στο πεδίο

Η πρόσκληση συμμετοχής στο δείγμα ήταν ανοιχτή και απευθυνόταν σε άντρες και γυναίκες, ενήλικες, ανεξαρτήτου ηλικίας. Βασική προϋπόθεση επιλογής του δείγματος ήταν η ιδιότητα του πρώην εξαρτημένου, η εμπειρία του εγκλεισμού, η απεξάρτηση και η αποχή. Η έννοια της αποχής δεν χαίρει συγκεκριμένου ορισμού στη διεθνή βιβλιογραφία καθώς εξετάζεται από διαφορετικά επιστημονικά πεδία και με διαφορετικά κριτήρια. Άλλοτε ερμηνεύεται ως απόλυτη αποφυγή χρήσης εξαρτησιογόνων ουσιών και αλκοόλ (Flynn et al., 2003), ενώ άλλοτε θεωρείται αποχή η οριστική διακοπή χρήσης μιας εξαρτησιογόνου ουσίας χωρίς σε αυτές να εννοούνται η χρήση αλκοόλ ή το κάπνισμα (Baker & Hunt, 2007· Boeri et al., 2014). Στην παρούσα έρευνα το κριτήριο της αποχής ορίστηκε σύμφωνα με το ζητούμενο της έρευνας και νοείται ως αποχή από τη χρήση απαγορευμένων ψυχοτρόπων (συμπεριλαμβανομένων των συνταγογραφούμενων) ή άλλων απαγορευμένων ουσιών για τουλάχιστον πέντε χρόνια, χωρίς όμως να αποκλείεται η χρήση νόμιμων ουσιών όπως το αλκοόλ και ο καπνός.

Το αρχικό δείγμα της μελέτης ήταν 9 άτομα. Μέσα από το κοινωνικό δίκτυο της ερευνήτριας προέκυψαν 5 άτομα, 3 άνδρες και 2 γυναίκες. Στη συνέχεια με τη μέθοδο της χιονοστιβάδας προσεγγίστηκαν και τα υπόλοιπα 4 άτομα του δείγματος, τέσσερις άνδρες. Το τελικό δείγμα διαμορφώθηκε στα 7 άτομα, 6 άνδρες και 1 γυναίκα. Οι δύο απώλειες οφείλονται σε δύο περιπτώσεις που αποχώρησαν για λόγους ανωτέρας βίας. Σε μία περίπτωση, όπου ενώ είχε οριστεί το ραντεβού για τη συνέντευξη, προέκυψε ένα πολύ σοβαρό πρόβλημα υγείας και η συνέντευξη δεν έγινε ποτέ. Και στη δεύτερη περίπτωση, ο υποψήφιος συνεντευξιαζόμενος, έπειτα από 7 χρόνια αποχής από τη χρήση, υποτροπίασε τη χρονική στιγμή της επικείμενης συνάντησης, με αποτέλεσμα η συνέντευξη να μην πραγματοποιηθεί.

Απαραίτητη για τη συμμετοχή στην συνέντευξη ήταν η υπογραφή, από τους συμμετέχοντες, του εντύπου συγκατάθεσης που εξασφαλίζει την εφαρμογή των απαιτούμενων ηθικών αρχών στη μελέτη (Παράρτημα 2).

4.4.1. Κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος

Οι ηλικίες στο δείγμα κυμαίνονται από τα 36 έως τα 44 έτη. Αναφορικά με το εκπαιδευτικό τους επίπεδο, πέντε άντρες ήταν απόφοιτοι λυκείου και απόφοιτοι ιδιωτικών σχολών, ένας ήταν φοιτητής ΑΕΙ και μία απόφοιτη γυμνασίου. Αναφορικά με την εργασία και οι επτά ήταν εργαζόμενοι, τέσσερις από τους οποίους διατηρούσαν ιδιωτική επιχείρηση.

Οι τρεις από τους συμμετέχοντες ήταν έγγαμοι με παιδιά, ένας έγγαμος χωρίς παιδιά και οι υπόλοιποι τρεις ήταν άγαμοι σε σχέση.

Η πρώτη τους επαφή με τις ουσίες κυμάνθηκε από τα 13 έτη έως τα 18 έτη. Το μεγαλύτερο διάστημα εξάρτησης από ουσίες ήταν 26 έτη και το μικρότερο 10 έτη. Η πρώτη σύλληψη ηλικιακά κυμάνθηκε ανάμεσα στα 20 έτη και στα 31 έτη. Το μικρότερο χρονικό διάστημα εγκλεισμού διήρκεσε 6 μήνες και το μεγαλύτερο 9,5 έτη.

Οι έξι συμμετέχοντες είχαν μεταχθεί σε πολλά καταστήματα κράτησης σε όλη την Ελλάδα, ο ένας εκ των οποίων είχε συλληφθεί ανήλικος και κρατήθηκε σε κατάσταση κράτησης ανηλίκων στην Αυλώνα. Ένας από τους επτά μπόκε μία φορά για 6 μήνες σε δικαστική φυλακή και ποτέ ξανά.

Τα χρόνια απεξάρτησης για τέσσερις αφηγητές ήταν 9 έτη, και για τους υπόλοιπους τρεις 8, 5,5 και 6 έτη αντίστοιχα.

4.5. Μεθοδολογικό Εργαλείο

Στην παρούσα έρευνα, χρησιμοποιήθηκε η βιογραφική αφηγηματική συνέντευξη, καθώς είναι ένα πρόσφορο εργαλείο για το κοινωνιολογικό πεδίο. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιήθηκε η ανοικτή, μη δομημένη συνέντευξη στην οποία ο συνεντευξιζόμενος (στο εξής αφηγητής) κλήθηκε να καταθέσει την ιστορία της ζωής του, απροσχεδίαστα, συνολικά, εστιάζοντας στις πτυχές που κυριαρχούν: η εξάρτηση, ο εγκλεισμός και η απεξάρτηση. Στόχος της αφήγησης ήταν η ανάσυρση από τη μνήμη γεγονότων και εμπειριών με πρωταγωνιστή τον αφηγητή, τα οποία ήταν σημαντικά ή καθοριστικά ή δημιούργησαν έντονες εντυπώσεις και συναισθήματα που με τη σειρά τους οδήγησαν σε νέες νοητικές και αντιληπτικές συνδέσεις ή και δράσεις. Μέσα από τη αφηγηματική αναβίωση (Alheit, 1997) προσεγγίζεται η διαχρονική προσέγγιση των εμπειριών, ανιχνεύεται η κοινωνική μεταβολή που βιώθηκε μέσα από τις συνθήκες της εξάρτησης, του εγκλεισμού και της απεξάρτησης και αναδύεται ο παρών εαυτός. (Τσιώλης, 2006).

Καθώς η βιογραφική αφήγηση χαρακτηρίζεται από συναισθηματική φόρτιση και ένταση τόσο για τον αφηγητή όσο και για τον ερευνητή, μια και δεν πρόκειται για μια απλή περιγραφή ή στεγνή αναφορά γεγονότων, χρειάστηκε, πριν την υλοποίηση της συνέντευξης, να προηγηθεί μια διαδικασία προετοιμασίας της ατμόσφαιρας αφήγησης. Όπως αναφέρει ο Alheit (1997), «η αφήγηση απαιτεί έναν ελάχιστο όρο φιλικής, οικείας ατμόσφαιρας και φυσικά ατμόσφαιρα εμπιστοσύνης» (Alheit, 1997:5).

Για το σκοπό αυτό, πραγματοποιήθηκε μια πρώτη ενημερωτική συνάντηση, κατόπιν τηλεφωνικής συνεννόησης, με τους υποψήφιους αφηγητές. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα ενημερώθηκαν αναλυτικά για το σκοπό και τη μεθοδολογία της μελέτης, την ελευθερία επιλογής για τη συμμετοχή και τη δυνατότητα αποχώρησης από τη συνέντευξη οποιαδήποτε στιγμή χωρίς κάποια συνέπεια. Στη επαφή αυτή ενημερώθηκαν και για τον τρόπο με τον οποίο θα διαφυλαχτεί η ανωνυμία τους και θα προστατευτούν τα προσωπικά τους δεδομένα. Τα ζητήματα ηθικής και δεοντολογίας αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της έρευνας από τον πρώτο σχεδιασμό μέχρι τη δημοσίευση των αποτελεσμάτων. Κύριο μέλημα της ερευνητικής διαδικασίας αφού στην ουσία δεν πρέπει να θίγονται (βλάπτονται) τα υποκείμενα της έρευνας (Λαζαρίδης & Γουργουλιάνης, 1999). Μέσα από αυτή την προετοιμασία δόθηκε η δυνατότητα στους συμμετέχοντες να γίνουν κοινωνοί της έρευνας-μελέτης,

να διατυπώσουν ερωτήματα, να αντιληφθούν το σκοπό της και τελικά να εμπιστευθούν και να εξοικειωθούν περισσότερο με τον ερευνητή, προκειμένου να μπουν στη διεργασία της συμμετοχής στην έρευνα ως βιογραφικοί αφηγητές. Η Εισαγωγή και ο Επίλογος της Συνέντευξης περιλαμβάνονται στο Παράρτημα 1.

Η ημερομηνία υλοποίησης της συνέντευξης, ο χώρος διεξαγωγής καθώς και η διάρκεια αφέθηκαν στη σφαίρα άνεσης των συμμετεχόντων ως επιλογή που προάγει την ελεύθερη και οικεία αίσθηση, παράγοντες απαραίτητοι για τη δημιουργία μιας κατάλληλης ατμόσφαιρας -ελεύθερης και οικείας- για τη αφήγησή τους. Διάλεξαν μέρη που τους άρεσαν, που ένοιωθαν οικεία κι εκεί κάθισαν με ασφάλεια κι εμπιστεύθηκαν την ιστορία τους με σεβασμό. Σε διαφορετικούς χρόνους επέλεξε να ολοκληρώσει ο καθένας την αφήγησή του. Άλλωστε, η βιογραφική αφήγηση ως μεθοδολογικό εργαλείο, επιζητά την «ανοικτότητα» κατά τη συλλογή δεδομένων και προϋποθέτει την πρόθεση του ερευνητή να αφεθεί στην καθοδήγηση που υπαγορεύουν οι ανάγκες του αφηγητή (Rosenthal, 2018:48). Ακόμα και αυτές οι επιλογές ως στοιχεία της έρευνας αποτελούν εκφράσεις ειδικών χαρακτηριστικών των περιπτώσεων των ερωτηθέντων και υποδηλώνουν χρήσιμα εμπειρικά δεδομένα για την ανακατασκευή της κάθε υπόθεσης.

Κατά τη διάρκεια της αφήγησης ο χρόνος, για μια ακόμα φορά όπως και στον εγκλεισμό είχε το δικό του συμπρωταγωνιστικό ρόλο. Αποκτούσε μια νέα διάσταση, μια σχετική έννοια, μακράν της πραγματικής και σε διάρκεια και σε ποιότητα, καθώς ανακατευόταν το παρόν με το παρελθόν και το μέλλον, στρέφοντας την προσοχή από το ρολόι προς την καρδιά, τη στιγμή και τα πρόσωπα.

Η καταγραφή της αφήγησης έγινε με τη χρήση μέσων μαγνητοφώνησης. Γεγονός που εξασφάλιζε την ακεραιότητα της αφήγησης και μείωνε απόλυτα το συναισθηματικό φίλτρο του φόβου για παραλείψεις εκ μέρους του ερευνητή εξαιτίας της συναισθηματικής φόρτισης που αναπτύσσεται σε τέτοιες περιστάσεις.

Συμπληρωματικά, με προσωπικές ερωτήσεις συλλέχθηκαν τα δημογραφικά στοιχεία που αφορούν την ηλικία, το φύλο, την εκπαίδευση, την τρέχουσα οικογενειακή κατάσταση, καθώς και ένα σύντομο ιστορικό που αφορά τη χρήση και τον εγκλεισμό του συμμετέχοντα.

4.5.1. Η Ατμόσφαιρα αφήγησης και ο ρόλος του συνεντευκτή

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η αναβίωση εμπειριών μέσα από τη βιογραφική αφήγηση, που στο παρελθόν -ή ακόμα και στο παρόν- συνδέθηκαν με την αίσθηση της οδύνης, προϋποθέτει την άνευ όρων διάθεση του χρόνου του ερευνητή αλλά και την αίσθηση της εμπιστοσύνης και της οικειότητας. Στην εξυπηρέτηση της προϋπόθεσης αυτής ο ερευνητής δεν λειτουργεί ως ένας απρόσωπος επιστήμονας ή παγερός παρατηρητής, αλλά ως ένας συμπάσχον συμμετέχων στο βίωμα της αφήγησης που ενδυναμώνει με τη στάση του το πλαίσιο που χαρακτηρίζει ο Alheit (1997) «προσωπική συζήτηση με φίλους» (Alheit, 1997:6).

Από γνωστική άποψη, γενικότερα, η αφήγηση μιας ιστορίας ή η αναφορά σε γεγονότα, δεν στοχεύει ποτέ στο γεγονός αυτό καθαυτό, αλλά αντιπροσωπεύει πάντα την υποκειμενική αντίληψη του γεγονότος με τη μορφή και την έννοια που προσλαμβάνει τη στιγμή που ανακαλείται, δηλαδή τη στιγμή της αφήγησης (Quasthoff, 2013). Ως τέτοιο, το γεγονός της αφήγησης αποκτά μια άλλη συναισθηματική φόρτιση, η οποία αναδύθηκε έντονα κατά τη διάρκεια των αφηγήσεων από όλους του συμμετέχοντες.

Από το πρίσμα της αλληλεπίδρασης, η αφήγηση είναι κάτι περισσότερο από μια λεκτικοποίηση μιας ανάμνησης. Διαμορφώνεται σύμφωνα με τις λειτουργικές απαιτήσεις της τρέχουσας αλληλεπίδρασης (Günthner, 2005· Norrick, 2005). Στο πλαίσιο αυτό καθοριστική σημασία έχει η ιδιότητα του ερευνητή-συνεντευκτή που γνωρίζει καλά και εκ των προτέρων το πλαίσιο των γεγονότων, τόσο της χρήσης-εξάρτησης όσο και του εγκλεισμού, στο πώς και τί θα επιλέξει να πει ο αφηγητής. Έτσι, ο ρόλος του συνεντευκτή τη στιγμή της αφήγησης είναι πολύπλευρος (Rosenthal, 1995). Αναφορικά με την επικέντρωση στο θέμα, αφού σκόπιμα δεν υπήρχε δομή ως προς τον τρόπο που θα γίνει η προσέγγιση των ερευνητικών θεμάτων, ο συνεντευκτής διευκόλυνε την ανάκληση στη μνήμη γεγονότων σχετικών με την έρευνα, παραχωρώντας τη δυνατότητα στον αφηγητή να δομήσει κατά το δοκούν το σενάριο της ιστορίας του, και φυσικά να αναφερθεί ακόμα και σε πτυχές της ζωής του που θεωρεί ο ίδιος απαραίτητες ακόμη και αν δεν ήταν απόλυτα και στενά συνδεδεμένες με το υπό διερεύνηση θέμα, χωρίς απολύτως καμία παρέμβαση. Και αυτό γιατί η απρόσκοπτη αφήγηση ήταν το ζητούμενο προκειμένου μέσα από την αξιολόγηση της επιλογής σύνδεσης και σειρά αναφοράς των γεγονότων να αξιολογηθούν και να νοηματοδοτηθούν τα συμβάντα ή οι παράγοντες εκείνοι που ο

αφηγητής στο σήμερα θεωρεί σημαντικούς για την εξέλιξη της ζωής του. Με αυτό τον τρόπο, αφενός ο ερευνητής δεν παρεμβαίνει στον προσανατολισμό του αφηγητή και αφετέρου αποκαλύπτεται το σημερινό αξιακό σύστημα του αφηγητή (Τσιώλης, 2006).

Για τη διευκόλυνση της ελεύθερης αφήγησης ο ερευνητής ήταν ένας προσεκτικός και ενεργητικός ακροατής που φρόντισε με διάκριση για την ουδέτερη αποφόρτιση των συναισθηματικών εντάσεων που γνώριζε εκ των προτέρων ότι θα προκύψουν.

Να σημειωθεί ότι το πλαίσιο της συνέντευξης δεν ορίστηκε κάθε φορά με τον ίδιο τρόπο. Αντιθέτως, διέφερε από αφηγητή σε αφηγητή, ανεξάρτητα από τον δηλωμένο ή σιωπηρό ορισμό της κατάστασης και τον αυτοπροσδιορισμό του ερευνητή (Rosenthal, 2018:39). Κάθε αφηγητής είναι ξεχωριστός, μια μοναδική προσωπικότητα, προβάλλει την αφήγηση του και το λόγο του και έχει θέση μέσα από τα βιώματα του. Είναι εξαιρετικά σημαντικό καθ' όλη τη διάρκεια της αφήγησης, της αναβίωσης αυτού του ιδιαίτερου βιώματος, να νοιώθει ο αφηγητής ασφάλεια, να εμπιστευθεί, να ακουμπήσει την ιστορία του, τη ζωή του χωρίς φόβο και πάθος. Και είναι επίσης θεμελιώδες για την έρευνα, αν δεν εμπιστευθεί, να γνωρίζει ότι έχει το δικαίωμα, την ελεύθερη βούληση, να διακόψει την αφήγηση του, να μη μιλήσει, να κρατήσει μέσα του ότι δεν είναι έτοιμο να συναντηθεί με τον έξω κόσμο. Αυτή η παράμετρος είναι καθοριστική για τον αφηγητή και ταυτόχρονα αποτελεί και μια περιοριστική διάσταση για την έρευνα, καθώς τα νοήματα που δεν αποκαλύπτονται περιορίζουν το εύρος και την ένταση νοηματοδότησης των γεγονότων. Το κλίμα εμπιστοσύνης και οικειότητας της αφήγησης προϋποθέτει την υπέρσχυση της αξίας του σεβασμού. Πρωταρχικό μέλημα του ερευνητή είναι η αφήγηση να κυλήσει ομαλά σαν μια καθημερινή ροή, να ολοκληρωθεί και ο όποιος κραδασμός να εκτονωθεί με τρόπο ώστε ο αφηγητής να διαθέσει, να νοιώσει, να ανακαλέσει προσεκτικά χωρίς την αίσθηση του τραυματισμού. Από το μετερίζι της επαγγελματικής ιδιότητας του ερευνητή, αυτό αποτέλεσε αγωνιώδες ζήτημα καθ' όλη τη διάρκεια της αφήγησης.

Στις συνθήκες αυτές η βιογραφική αφήγηση από μεθοδολογικό εργαλείο της έρευνας αποκαλύπτεται ως εξαιρετικά έντονη εμπειρία ζωής. Και όπως αναφέρει η Hoffmann-Riem (1980) «η συλλογή πληροφοριών είναι μια επικοινωνιακή διαδικασία», λεκτική ή μη λεκτική (Hoffmann-Riem C., 1980: 347). Συγχρονισμένες ανάσες, ήχοι, αναστεναγμοί, βουρκωμένα μάτια, λυγμοί ανικανοποίητοι από παρελθόντα πόνο, ματιές που κόλλαγαν σε ένα σημείο παρατεταμένα, όπου δε χωρούσε ερώτημα. Μη λεκτικά μηνύματα που από μόνα τους μπορούν να αποτελέσουν μια ξεχωριστή

ποιοτική κοινωνιολογική ποιοτική έρευνα.

4.5.2. Η έκθεση του αφηγητή

Ο αφηγητής είναι και το πρόσωπο που έχει ζήσει ως εξαρτημένος, έγκλειστος και κατά τη χρονική στιγμή της συνέντευξης του ζητήθηκε να μιλήσει και να καταθέσει την δική του οπτική στα γεγονότα που εκτυλίχθηκαν στη ζωή του. Τη στάση του στο τότε και στο τώρα μέσα από τη διαχρονική αλλαγή του. Εμπειρίες, σκέψεις, συναισθήματα, καταστάσεις, σχέσεις, αποκτούν «φωνή» αναβιώνονται και ταυτόχρονα επικοινωνούν μια νέα ταυτότητα που φαίνεται να γεννιέται και να εκπροσωπεί τον αφηγητή στον παρόντα χρόνο. Η πορεία του θυμίζει αρχαία ελληνική τραγωδία όπου ο ήρωας «ζει» την πτώση, αποκτά επίγνωση και αλλάζει.

Η αφήγηση είχε κομβικά γεγονότα, σημαντικούς ανθρώπους που συντέλεσαν θετικά και αρνητικά και επικαλούνταν την προσοχή του ερευνητή. Περιλάμβανε τους τόπους που γεννήθηκε η χρήση και ο επακόλουθος εγκλεισμός. Τις αφηγήσεις επισκέφθηκαν αγαπημένοι, παιδικοί φίλοι που έχουν πεθάνει, γονείς που δεν υπάρχουν πια και που, άθελα τους, πλήγωσαν, γέννησαν την σκληρότητα που την διαδέχονταν το ερώτημα «Γιατί να συγχωρέσω;». Επιστροφή στην αγκαλιά της μάνας, στα πρόσωπα που υποκατέστησαν το κενό του γονέα, στην οικογένεια, στο σχολείο, στην επικριτική κοινωνία, στο δάσκαλος της ζωής, στο σύμβουλο της αφύπνισης, στον καλό συγκελίτη. Η έντονη συναισθηματική φόρτιση από την αναβίωση των γεγονότων αποτέλεσε ένα «μέτρο» αυθεντικότητας της έκθεσης.

Η εμπιστοσύνη και ο σεβασμός αποπνεόταν από τον ερευνητή και επικοινωνούνταν με κάθε λεκτικό ή μη λεκτικό μέσο σε όλη τη διάρκεια της διαδικασίας και αναπτύσσονταν ταυτόχρονα με την αφήγηση μέσα από τα διαβεβαίωση ότι όλα θα μείνουν απόρρητα για το πρόσωπο αλλά η ιστορία σου θα βοηθήσει την κοινωνία να πιάσει το νήμα από τη σωστή θέση για να βοηθήσει τους άλλους, να μην πληγωθούν, να μην πληγώσουν, να μην φυλακιστούν από τα δεσμά της εξάρτησης και του εγκλεισμού, να προλάβουν, να θεραπευτούν, να μάθουν, να ωφελήσουν.

Ως μια διορθωτική κίνηση, βοηθώντας στο μέλλον τα άλλα παιδιά, την κοινωνία, την επιστήμη, απαλύνει, επουλώνει τον πόνο της δικής του ζωής. Χρήσιμος για τον εαυτό του και για την κοινωνία, του δίδεται η ευκαιρία να επικοινωνήσει με τον γονιό του, το φύλακα, τους ειδικούς πάσης φύσεως, τους άλλους χρήστες κρατούμενους και

να γίνει γέφυρα νέας γνώσης για την αλλαγή, για μια νέα οπτική. Η φωνή του γίνεται η κραυγή του φιμωμένου, καταπιεσμένου και περιθωριοποιημένου εαυτού του και αποκαλύπτεται στην κοινωνία που στιγματίζει, ως από μηχανής θεός για να βάλει τα πράγματα στη σωστή θέση γιατί η εξάρτηση είναι κοινωνικό πρόβλημα και δεν θεραπεύεται με τιμωρητικές πρακτικές.

4.6. Μέθοδος Ανάλυσης Δεδομένων

Στην παρούσα έρευνα η ανάλυση δεδομένων έγινε με τη μέθοδο της θεματικής ανάλυσης. Πρόκειται για μια ποιοτική μέθοδος ανάλυσης δεδομένων που περιλαμβάνει την ανάγνωση ενός συνόλου δεδομένων (όπως μεταγραφές από εις βάθος συνεντεύξεις ή ομάδες εστίασης) και τον εντοπισμό νοηματικών προτύπων ή επαναλαμβανόμενων νοηματικών μοτίβων. Η θεματική ανάλυση χρησιμοποιήθηκε ευρέως στον τομέα της ψυχολογίας. Η Virginia Braun και η Victoria Clarke (2006) περιγράφουν τη θεματική ανάλυση στο έργο τους *Using thematic analysis in psychology*, υποστηρίζοντας ότι πρέπει να θεωρείται ως θεμελιώδης μέθοδος για προσιτή και θεωρητικά ευέλικτη προσέγγιση ανάλυσης ποιοτικών δεδομένων.

Στα πλαίσια αυτά ηχογραφημένες συνεντεύξεις μεταγράφηκαν και κωδικοποιήθηκαν σε κατηγορίες (Boeije, 2010). Τα θέματα αντλήθηκαν από λέξεις και εκφράσεις που εμφανίστηκαν επανειλημμένα στις αφηγήσεις (δεδομένα) των απεξαρτημένων που συμμετείχαν.

Το σύνολο των δεδομένων της έρευνας αναγνωρίστηκε βάσει των ερευνητικών ερωτημάτων. Κάθε ερώτημα διερευνήθηκε σε όλες τις περιπτώσεις των αφηγήσεων. Έτσι, στο παράδειγμα ανίχνευσης του κοινωνικού κεφαλαίου μέσα από τον ρόλο που έπαιξε η συμμετοχή των εξαρτημένων σε ομαδικές δράσεις, εκπαίδευσης ή θεραπείας κατά την περίοδο του εγκλεισμού, το σύνολο των δεδομένων αποτελείται από όλες τις περιπτώσεις συμμετοχής που προκύπτουν από την κάθε αφήγηση ξεχωριστά.

Η κάθε αφήγηση θεωρείται στοιχείο δεδομένων και το σύνολό τους αποτελούν το σύνολο των δεδομένων της έρευνας. Τέλος, το απόσπασμα δεδομένων αναφέρεται σε ένα μεμονωμένο κωδικοποιημένο κομμάτι δεδομένων, το οποίο έχει εντοπιστεί και εξαχθεί από ένα στοιχείο δεδομένων. Θα υπάρχουν πολλά από αυτά, που λαμβάνονται από ολόκληρο το σύνολο δεδομένων, και μόνο μια επιλογή από αυτά τα αποσπάσματα θα εμφανιστεί στην τελική ανάλυση.

Όπως και στην περίπτωση της βιογραφικής αφήγησης έτσι και κατά τη θεματική ανάλυση η αίσθηση του εντυπωσιασμού ήταν διάχυτη καθώς ο όγκος των θεμάτων που μπορούν να αναδειχθούν είναι μεγάλος και το κάθε θέμα εξίσου σημαντικό. Όπως αναφέρουν και οι Rubin και Rubin (1995: 226) η ανάλυση αποτελεί μια διαδικασία που σε συνεπαίρνει καθώς «ξεπροβάλλουν» μέσα από τις αφηγήσεις θέματα και έννοιες σαν κρυμμένοι θησαυροί.

4.7. Δυσκολίες και Τρόποι Άρσης των Δυσκολιών

Οι στόχοι της έρευνας απαιτούσαν την επιλογή της συγκεκριμένης ομάδας στόχου, που συνοδεύταν από δυσκολίες στον εντοπισμό του δείγματος. Η εύρεση από τους φορείς απεξάρτησης και θεραπείας ήταν χρονοβόρα διαδικασία και κατά συνέπεια δείγμα αντλήθηκε από το κοινωνικό δίκτυο της ερευνήτριας με τη μέθοδο της χιονοστιβάδας.

Σημαντικό εμπόδιο στην εύρεση του δείγματος και στην διενέργεια των συνεντεύξεων ήταν η εντοπιότητα τόσο της ερευνήτριας, όσο και των συμμετεχόντων, δεδομένων των χαρακτηριστικών κοινωνικής ζωής μίας επαρχιακής πόλης. Όπως είναι κατανοητό, αυτό ανέγειρε αναστολές στο μοίρασμα πληροφοριών που ήταν απαραίτητες για τους σκοπούς της έρευνας. Η δυσκολία αυτή αντιμετωπίστηκε με την διαβεβαίωση για το απόρρητο των πληροφοριών αλλά και των ονομάτων των συμμετεχόντων.

Ήταν απαραίτητο να αποκλεισθεί η πιθανότητα επίδρασης της ερευνήτριας ως κοινωνική λειτουργός στο παραγόμενο ερευνητικό έργο. Κατά την έναρξη κάθε συνέντευξης διευκρινιζόταν στον συμμετέχοντα ότι η διαδικασία που θα ακολουθούσε δεν επρόκειτο για θεραπευτική διαδικασία και πως αν στον ίδιο προέκυπτε οποιαδήποτε ανάγκη για αναζήτηση στήριξης μετά την συνέντευξη, θα μπορούσε να απευθυνθεί ο ίδιος σε κάποιον αρμόδιο φορέα. Ήταν αναγκαίο η στάση της ερευνήτριας να εναρμονιστεί με την παραπάνω συμφωνία και για αυτόν τον λόγο επιλέχθηκε η στάση της σιωπής κάθε φορά που σε άλλη περίπτωση θεραπευτικής διαδικασίας θα υπήρχε η ανάγκη παρέμβασης. Η πρόκληση συναισθηματικής έντασης από τις αφηγήσεις, οι αποκαλύψεις σοβαρών τραυματικών βιωμάτων και η ανάδυση συναισθημάτων πόνου και θυμού από αυτά, έκανε δύσκολη την τήρηση μίας τέτοιας ισορροπίας.

Η προστασία από ενδεχόμενη βλάβη στην έρευνα είναι ευθύνη του ερευνητή και με την ενημέρωση, τον απόλυτο σεβασμό στον άνθρωπο, την οριοθέτηση ακόμα και την διακοπή της συνεργασίας αν η διαδικασία τον έβλαπτε. Αυτό διαφυλάχθηκε από την συμφωνία ότι έχει την ελευθερία να αποφασίσει και να επιλέξει τον χρόνο, τον τόπο, το περιεχόμενο ακόμα και την αποχώρηση του από τη διαδικασία.

Ένα πρόσθετο εμπόδιο στην διεξαγωγή των συνεντεύξεων ήταν η πανδημία του covid-19. Γεγονός που οδήγησε στην διακοπή των διαδικασιών για τις συνεντεύξεις, για όλο το διάστημα της καραντίνας.

Στις περιπτώσεις που αναδύθηκαν αιτήματα για θεραπεία, υποστήριξη, εκπαίδευση σε δεύτερο χρόνο μετά τη συνέντευξη, δόθηκαν τηλέφωνα και προτάσεις ανάλογα με το αίτημα στους κατάλληλους χώρους αφού τονιζόταν ο διττός ρόλος της ερευνήτριας. Ήταν εύλογο να συμβεί σύγχυση λόγω της ενασχόλησής της, τα τελευταία χρόνια, ως προσωπικό θεραπείας.

Εκ μέρους του ερευνητή, η προσπάθεια ήταν μεγάλη να υποστηρίξει το νέο ρόλο, αντικειμενικά, αμερόληπτα, επιστημονικά, πέρα από τη συναισθηματική ένταση λόγω της σκληρότητας των βιωμάτων των αφηγητών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: Θεματική Ανάλυση Δεδομένων-Ευρήματα

Από την επεξεργασία των βιογραφικών αφηγήσεων προέκυψαν δεδομένα που αναλύθηκαν σύμφωνα με τους τέσσερις άξονες που ορίστηκαν στους επιμέρους στόχους της έρευνας: η πορεία προς τη εξάρτηση, η εμπειρία του εγκλεισμού, η πορεία προς την απεξάρτηση και ο αναστοχασμός της συνολικής εμπειρίας. Η δομή αυτή, υπαγορεύτηκε και από τη ροή των αφηγήσεων αφού όλοι οι συμμετέχοντες ξεκίνησαν την εξιστόρηση των εμπειριών τους ανατρέχοντας στον εαυτό πριν τη χρήση (αρχικός εαυτός), συνέχισαν με την εμπειρία της χρήσης και της παραβατικότητας με κορύφωση τον εγκλεισμό και κατέληξαν με την φάση της απεξάρτησης και της αυτονόμησης του παρόντα εαυτού. Η διάρθρωση και η θεματική ανάλυση παρουσιάζεται αναλυτικά στον Πίνακα 2, όπου τα ευρήματα αναλύονται σε θεματικές κατηγορίες, υποκατηγορίες και το περιεχόμενό τους. Ακολουθεί ο συστηματικός σχολιασμός των ζητημάτων που αναδείχθηκαν και συνοδεύονται από επιλεγμένα αποσπάσματα των απομαγνητοφωνημένων συνεντεύξεων. Προηγείται ο Κωδικός της συνέντευξης (Σ1, Σ2, κλπ.) και ακολουθούν τα πρωτότυπα αποσπάσματα.

1 ^η Θεματική: Η πορεία προς την εξάρτηση		
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΥΠΟΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ
1.1 Η επίδραση της λειτουργικότητας και της συνοχής της οικογένειας στην έναρξη της χρήσης και της παραβατικότητας	<ul style="list-style-type: none">• Αρνητικό Δεσμευτικό Κοινωνικό Κεφάλαιο (negative bonding)	<ul style="list-style-type: none">• Σχέσεις στο δίκτυο της οικογένειας με αρνητικές επιπτώσεις στα μέλη
	<ul style="list-style-type: none">• Απουσία Προτύπων στο δίκτυο της οικογένειας	<ul style="list-style-type: none">• Απουσία ταύτισης• Αίσθημα έλλειψης προτύπου• Αναζήτηση προτύπου εκτός δικτύου• Κίνδυνος επιλογής λάθος προτύπου• Κίνδυνος μίμησης χρήστη, παραβατικού προσώπου

	<p>Διαπαιδαγώγηση</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Συγκρουσιακές συζυγικές σχέσεις • Διχαστικός λόγος • Έλεγχος • Υπερπροστασία • Έλλειψη ενημέρωσης • Απώλεια γονιού
	<p>Απόκλιση από το ρόλο του γονέα</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ιστορικό χρήσης (αλκοόλ, ουσιών) • Ενδοτικές σχέσεις • Συμμαχία στη χρήση • Συγκάλυψη παραβατικών πράξεων • Άρνηση της πραγματικότητας της χρήσης
<p>1.2 Η επίδραση των φίλων και των συνομηλίκων κατά την εφηβική ηλικία στην πορεία προς τη χρήση</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Αρνητικό Δεσμευτικό - Συνδετικό Κοινωνικό Κεφάλαιο (negative bonding) 	<ul style="list-style-type: none"> • Σχέσεις στο ευρύτερο φιλικό δίκτυο με αρνητικές επιπτώσεις στα μέλη (σχολείο, γειτονιά, χωριό, εργασιακό περιβάλλον)
	<ul style="list-style-type: none"> • Παιδικός φίλος • Ζωηρές παρέες • Παρέες με μεγαλύτερους • Αρνητικό Πρότυπο • Συναθροίσεις 	<ul style="list-style-type: none"> • Πρώτη χρήση • Χάπια • Τσιγάρο • Κάνναβη • Εξέλιξη χρήσης • Και άλλες ουσίες

2. Θεματική: Η εμπειρία του εγκλεισμού

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΥΠΟΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ
<p>2.1 Η εμπειρία του εγκλεισμού ως χρόνος έκτισης ποινής</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Στιγμή μηδέν της χρήσης και συνέχιση • Στατική αντίληψη του χρόνου • Εγκλεισμός-Ιδρυματοποίηση • Φαινόμενο Περιστρεφόμενης Πόρτας 	<ul style="list-style-type: none"> • Απότομη διακοπή της χρήσης • Απουσία δικτύου • Η χρήση ως ιδέα • Χρόνος για ενδοσκόπηση • Επιστροφή στον εαυτό • Χρόνος για εσωτερικό διάλογο • Απουσία πρωτοβουλίας • Μείωση της αντιληπτικής ικανότητας • Απάθεια • Υποταγή στην εξουσία • Απουσία αντίδρασης σε σκληρές και άδικες εντολές • Έλλειψη ενδιαφέροντος για το μέλλον • Αδιαφορία για σχεδιασμό • Αδιαφορία για συμμετοχή σε δράσεις • Υπαρξιακή ανασφάλεια-αποδόμηση προσώπου • Επαναληπτικό μοτίβο χρήσης, παραβατικότητας, εγκλεισμού • Σταδιακή αναβάθμιση παραβατικών πράξεων

<p>2.2 Η εμπειρία του εγκλεισμού ως σωφρονιστική διαδικασία</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Αρνητικό Συνδετικό/Ενωτικό Κοινωνικό Κεφάλαιο (negative bridging/linking) • Τιμωρητική πρακτική • Συνθήκες εγκλεισμού • “Ομερτά” και ιεραρχική αναβάθμιση στην εγκληματικότητα • Διοικητική Υπηρεσία • Σωφρονιστικοί Υπάλληλοι • Ανακριτές/Δικαστές • Σοκαριστική εμπειρία 	<ul style="list-style-type: none"> • Πόρος Κοινωνικού Κεφαλαίου με αρνητικές επιπτώσεις (σύστημα παροχών υπηρεσιών) • Σχέσεις μεταξύ ομάδων ή ατόμων, διαφορετικών μεταξύ τους, με ιεραρχική δομή ή υποβόσκουσα σχέση εξουσίας με αρνητικές επιπτώσεις (σύστημα σχέσεων) • Συνέχιση της χρήσης • Η χρήση ως Ιδέα • Απειλή της ζωής • Αρνητικό περιβάλλον • Άθλιες συνθήκες διαβίωσης • Αρνητικές σχέσεις εξουσίας • Κατάχρηση εξουσίας • Αποκλεισμός από τον έξω κόσμο • Αδιαφορία • Διαφθορά • Στιγματισμός • Ιδρυματοποίηση • Εγκληματικότητα • Σημείο αναχαίτισης “στοπ” , κίνητρο αντίστροφης μέτρησης
--	---	--

<p>2.3 Ο ρόλος της οικογένειας στον εγκλεισμό</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Θετικό Δεσμευτικό Κοινωνικό Κεφάλαιο (positive bonding) • Υποστηρικτική σχέση με τη μητέρα • Υποστηρικτική σχέση με τον πατέρα • Υποστηρικτική σχέση με τα αδέρφια • Επαφή και Φροντίδα • Επισκεπτήρια 	<ul style="list-style-type: none"> • Σχέσεις στο δίκτυο της οικογένειας με θετική επίδραση στα μέλη • Κίνητρο να παραμείνουν δυνατοί • Αιτία Απεξάρτησης • Επίδραση στην αντίληψη για θεραπεία και αποφυλάκιση • Κίνητρο για αλλαγή • Συναίσθημα Υποστήριξης • Πηγή Αυτοεκτίμησης • Συναισθήματα ματαιώσης, μη εκπλήρωσης του ρόλου, αίσθημα προδοσίας της αγάπης των μελών εκ μέρους του χρήστη • Ενεργοποίηση εσωτερικών κινήτρων • Σύνδεση με τον έξω κόσμο • Αποδοχή της κατάστασης (χρήσης, εγκλεισμού) • Διατήρηση αδιάρρηκτων σχέσεων • Αδιάλειπτη συνέχεια του οικογενειακού δεσμού • Σύνδεση με τον έξω κόσμο • Αποτροπή της αποδόμησης του προσώπου • Το βλέμμα του επισκέπτη αναγνωρίζει τον περιθωριοποιημένο εγκλειστο ως μη αποδομημένο πρόσωπο. • Αποτροπή υπαρξιακής ανασφάλειας-αποδόμησης προσώπου
--	---	---

<p>2.4 Η εμπειρία του εγκλεισμού μέσα από το δίκτυο σχέσεων που αναπτύχθηκαν μεταξύ ατόμων με ανομοιογενή χαρακτηριστικά (σχέσεις σε οριζόντιο επίπεδο)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Θετικό Συνδετικό Κοινωνικό Κεφάλαιο (positive bridging) • Παλιοί κρατούμενοι • Εγκληματίες 	<ul style="list-style-type: none"> • Δίκτυο σχέσεων σε οριζόντια ανάπτυξη στο περιβάλλον του εγκλεισμού με θετική επίδραση • Συμβουλές για αποτροπή της χρήσης • Ενημερωτική υποστήριξη • Σχέσεις φροντίδας, προστασίας • Αλληλεπίδραση • Συνοχή • Αλληλοδιαμόρφωση • Παράδειγμα προς αποφυγή
<p>2.5 Η εμπειρία του εγκλεισμού μέσα από το δίκτυο σχέσεων που αναπτύχθηκαν μεταξύ ατόμων με ανομοιογενή χαρακτηριστικά (σχέσεις με κάθετη σύνδεση)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Θετικό Συνδετικό/Ενωτικό Κοινωνικό Κεφάλαιο (positive bridging) • Σωφρονιστικοί Υπάλληλοι • Υγειονομική Υπηρεσία • Κοινωνικοί Λειτουργοί • Σύμβουλοι απεξάρτησης 	<ul style="list-style-type: none"> • Δίκτυο σχέσεων μεταξύ ατόμων ανομοιογενών χαρακτηριστικών με ιεραρχική δομή ή υποβόσκουσα σχέση εξουσίας (σχέσεις με κάθετη σύνδεση) στα πλαίσια του εγκλεισμού με θετική επίδραση • Συμβουλευτική υποστήριξη • Ενημερωτική υποστήριξη • Φροντίδα, Προστασία • Καθρέφτισμα της πίστης στον εαυτό, πίστη ότι ο χρήστης θα πετύχει το στόχο • Καλλιέργεια της αξίας της πίστης στον εαυτό • Ενδυνάμωση • Επίγνωση κοινωνικών πόρων βοήθειας για απεξάρτηση

	<ul style="list-style-type: none"> • Αρνητικό Συνδετικό/Ενωτικό Κοινωνικό Κεφάλαιο (positive bridging) • Σωφρονιστικοί Υπάλληλοι • Προσωπικό • Κοινωνικοί Λειτουργοί • Γιατροί 	<ul style="list-style-type: none"> • Δίκτυο σχέσεων μεταξύ ατόμων ανομοιογενών χαρακτηριστικών με ιεραρχική δομή ή υποβόσκουσα σχέση εξουσίας (σχέσεις με κάθετη σύνδεση) στα πλαίσια του εγκλεισμού με αρνητικές επιπτώσεις • Αρνητικές σχέσεις εξουσίας • Κατάχρηση εξουσίας • Σχέσεις σκοπιμότητας • Διατήρηση της χρήσης
<p>2.6 Η επίδραση της Συμμετοχής σε ομάδες με συγκεκριμένα πλαίσια λειτουργίας κατά τον εγκλεισμό</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Θετικό Συνδετικό/Ενωτικό Κεφάλαιο (positive bridging) • Θεραπευτικές ομάδες-προγράμματα • Εκπαιδευτικές ομάδες • Προγράμματα Εργασίας 	<ul style="list-style-type: none"> • Πόρος Κοινωνικού Κεφαλαίου με θετική επίδραση (σύστημα παροχής υπηρεσιών) • Διέξοδος από τις συνθήκες εγκλεισμού • Πρώτο βήμα για την απεξάρτηση • Καλλιέργεια της Αλληλοβοήθειας-στήριξης κατά την απεξάρτηση • Αλληλεπίδραση στα προγράμματα απεξάρτησης • Ενεργοποίηση εσωτερικών κινήτρων • Ενίσχυση υπάρχοντων κινήτρων • Ενδυνάμωση • Κατανόηση της αξίας της συνεργασίας και της αλληλοστήριξης • Κατανόηση της αξίας της ενσυναίσθησης • Αναγνώριση της αξίας της οριοθέτησης • Εκτίμηση της αξίας του ρόλου του καθοδηγητή • Ενεργοποίηση των θετικών προσωπικών χαρακτηριστικών • Προσωπική ανάπτυξη

	<ul style="list-style-type: none"> • Αρνητικό Συνδετικό/Ενωτικό Κεφάλαιο (positive bridging) • Θεραπευτικές ομάδες • Υγειονομική Υπηρεσία 	<ul style="list-style-type: none"> • Πόρος Κοινωνικού Κεφαλαίου με θετική επίδραση (σύστημα παροχής υπηρεσιών) • Ανακύκλωση της χρήσης μέσω συνταγογραφήσεων • Συμμετοχή σκοπιμότητας
3. Θεματική: Η πορεία προς την ανεξάρτηση στα πλαίσια του εγκλεισμού		
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΥΠΟΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ
3.1 Ο ρόλος της οικογένειας προσανατολισμού στην επιτυχία της θεραπείας-ανεξάρτησης	<ul style="list-style-type: none"> • Θετικό Δεσμευτικό Κοινωνικό Κεφάλαιο (positive bonding) 	<ul style="list-style-type: none"> • Σχέσεις στο δίκτυο της οικογένειας με θετική επίδραση στα μέλη

	<ul style="list-style-type: none"> • Γνωστικό Κεφάλαιο • Υποστηρικτική σχέση με τη μητέρα • Υποστηρικτική σχέση με τον πατέρα • Υποστηρικτική σχέση με τα αδέλφια • Επαφή και Φροντίδα 	<ul style="list-style-type: none"> • Αξιακό σύστημα της οικογένειας • Προσανατολισμού • Συναισθήματα ενοχής λόγω συμπεριφορών σε απόκλιση του χρήστη • Κίνητρο για αλλαγή • Αιτία Απεξάρτησης • Συναισθημα Υποστήριξης • Πηγή Αυτοεκτίμησης • Συναισθήματα ματαιώσης, μη εκπλήρωσης του ρόλου, αίσθημα προδοσίας της αγάπης των μελών εκ μέρους του χρήστη • Ενεργοποίηση εσωτερικών κινήτρων • Σύνδεση με τον έξω κόσμο • Αποδοχή της κατάστασης (χρήσης, εγκλεισμού) • Διατήρηση αδιάρρηκτων σχέσεων • Αδιάλειπτη συνέχεια του οικογενειακού δεσμού
--	---	--

<p>3.2 Η επίδραση της οικογένειας αναπαραγωγής ή των συντροφικών/ερωτικών σχέσεων στην επιτυχία της θεραπείας -απεξάρτησης</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Θετικό Δεσμευτικό Κοινωνικό Κεφάλαιο (positive bonding) • Υποστηρικτική σχέση με τον/την σύζυγο • Υποστηρικτική σχέση με τον/την σύντροφο • Επαφή και Φροντίδα 	<ul style="list-style-type: none"> • Σχέσεις στο δίκτυο της οικογένειας με θετική επίδραση στα μέλη • Κίνητρο για αλλαγή • Αιτία Απεξάρτησης • Συναίσθημα Υποστήριξης • Πηγή Αυτοεκτίμησης • Αίσθηση του “ανήκειν” • Αισθήματα γεφύρωσης/σύνδεσης με τον σημαντικό άλλο • Αισθήματα γεφύρωσης/σύνδεσης με τις σημαντικές αξίες της ζωής (έρωτας, συντροφικότητα, ένωσης,
<p>3.3 Η επίδραση του ρόλου του χρήστη ως φροντιστής, μητρότητα και πατρότητα, στην απεξάρτηση</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Θετικό Δεσμευτικό Κοινωνικό Κεφάλαιο (positive bonding) • Η ιδιότητα της γυναίκας ως μητέρα • Η ιδιότητα του πατέρα • Απώλεια της επιμέλειας (συνέπεια της χρήσης) 	<ul style="list-style-type: none"> • Σχέσεις στο δίκτυο της οικογένειας αναπαραγωγής με θετικές επιπτώσεις στα μέλη • Ισχυρό κίνητρο • Αίσθημα ενδυνάμωσης • Επιμονή στο στόχο (απεξάρτηση και επανένταξη)

4. Θεματική: Αναστοχασμός της εμπειρίας		
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΥΠΟΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ
4.1 Συνάντηση με τον παρόντα εαυτό, αναστοχασμός	Χρήση- Εγκλεισμός-Θεραπεία-Απεξάρτηση- Αυτονόμηση	<ul style="list-style-type: none"> • Ευλογία που κατάφερε το στόχο της επανένταξης • Συγκίνηση για την επίτευξη του στόχου: η ζωή, ο έρωτας, η εργασία, η οικογένεια • Θετικά συναισθήματα για την ανεύρεση του χαμένου εαυτού • Ικανότητα στόχευσης στο μέλλον • Στόχευση στην εκπαίδευση και την εργασία: επίκεντρο η βοήθεια στο συνάνθρωπο • Κατάλοιπα ανασφάλειας από το στιγματισμό • Φόβος για την ηρωίνη

5.1 1^η Θεματική : Η πορεία προς την Εξάρτηση

5.1.1. Η επίδραση της λειτουργικότητας και της συνοχής της οικογένειας στην έναρξη της χρήσης και της παραβατικότητας.

Από τις αφηγήσεις διαφάνηκε η αρνητική επίδραση του Δεσμευτικού Κοινωνικού Κεφαλαίου μέσα από το ρόλο της οικογένειας ως αξιακό σύστημα και ως σύστημα σχέσεων. Η επίδραση της λειτουργικότητας και της συνοχής της οικογένειας αποτελεί βασικό παράγοντα τόσο στην έναρξη της χρήσης όσο και στην παραβατικότητα.

Όλοι οι αφηγητές αναφέρουν ότι το σύστημα αξιών, η απουσία και η έλλειψη προτύπων επιδρά αρνητικά και τους ωθεί να αναζητήσουν πρότυπα εκτός δικτύου οικογένειας με τον κίνδυνο να επιλέξουν πρότυπα προς μίμηση με ουσιοεξάρτηση και παραβατική συμπεριφορά.

Σ6: «[...]εγώ δεν είχα κακό οικογενειακό περιβάλλον .. έλλειψη πρότυπου είχα διότι

...

ήμουνα από χωρισμένη οικογένεια. Η έλλειψη όμως ενός πρότυπου, σαν άνθρωπο στη ζωή σου. (παύση) βρήκα ένα πρότυπο σε κάποιον ο οποίος για την ηλικία μου, ήταν δυνατός, ήτανε μάγκας .. το θεώρησα σαν, ναι, ένα πρότυπο το οποίο μάλλον, γιατί το χω σκεφτεί αρκετά!...]επέδρασε αρνητικά γιατί βρίσκοντας το πρότυπο αυτό, πήρα και τις συνήθειες του [...] ως πρότυπο συνήθως το αντιγράφεις (παύση) ηλικία δεκαπέντε!»

Σ1: «Οι γονείς μου, και μου 'χανε δημιουργήσει και κάποια προβλήματα λόγω (μεγάλη παύση) τεράστιας έντασης που είχανε πάντα και τσακωμούς και τέτοια, φασαρίες και κακές αξίες και ζηλιές και προβλήματα και φωνές και θυμούς τρελούς (παύση) ένιωθα ότι ήταν μάλλον σχέσεις συμφέροντος ... τα λεφτά ήταν μεγάλη αξία στο σπίτι και είναι...»

Σύμφωνα με τους αφηγητές, η διαπαιδαγώγηση αναφορικά με τον τρόπο αλλά και τον ρόλο του παιδαγωγού, είχε σημαντική επίδραση στην πορεία προς την εξάρτηση. Η διαπαιδαγώγηση, που στηρίχθηκε στον ασφυκτικό έλεγχο, την καταπίεση και την υπερπροστασία, οδήγησε σε αντιδραστικές συμπεριφορές και εξελικτικά στη χρήση με κάθε επακόλουθο.

Σ3: «Μια ΥΠΕΡ... προστατευτική μητέρα που τα ήθελε όλα να τα κάνουμε έτσι όπως αυτή πίστευε ότι πρέπει να γίνουν εεε »

Σ1: «Οι γονείς μου, και μου 'χανε δημιουργήσει και κάποια προβλήματα λόγω της τεράστιας ανησυχίας που είχανε...»

Σ4: «Πολύς έλεγχος υπήρχε, όσο υπήρχε αυτός ο έλεγχος, εμένα με νεύριαζε .. ΠΙΟ ΠΟΛΥ και μερικές φορές και από αντίδραση πήγαινα και έπινα εκτός ότι το είχα και ανάγκη έτσι ? Ανάγκη όσον αφορά την εξάρτηση μου. Λοιπόν, η μητέρα μου με κυνηγούσε κατά κάποιο τρόπο με έλεγε πολύ, έβλεπε ότι χειρότερα και πήγαινα...».

Οι περισσότεροι αφηγητές ανέφεραν ότι η έλλειψη ορίων και εποπτείας στην διαπαιδαγώγηση επηρέασαν την πορεία τους και τους οδήγησαν στη χρήση γιατί ήταν σε μικρή ηλικία. Έβλεπαν συμπεριφορές στους γονείς τους που δεν αντιστοιχούσαν στο γονεϊκό ρόλο τους και στην ωριμότητα ανάλογα με την ηλικία τους. Στα διαζευγμένα ζευγάρια, ο ανταγωνισμός των γονιών για να προσελκύσουν το παιδί έχει ως αποτέλεσμα μια ενδοτική ανοριώτη στάση απέναντί του με αρνητικές επιπτώσεις. Η απουσία εποπτείας ήταν ταυτόσημη με μια ελευθερία επικίνδυνη για την εφηβική ηλικία.

Σ6: «[...] λάτρευα τον πατέρα μου (μεγάλη παύση) έκανε μεγάλο λάθος διότι πάντα μου έκανε τα χατίρια ... γιατί ... ίσως ... αυτό το υποθέτω... ίσως όταν βλέπει ότι ο πατέρας μου, μου δίνει τόσες ελευθερίες, κάποια στιγμή σου λέει εντάξει θα δώσω κι εγώ ... ίσως έρθει μαζί μου περισσότερο.». «[...] πρέπει να υπάρχουν όρια. ΠΡΕΠΕΙ! να υπάρχουν όρια. Παιδί ήμουνα και γώ δηλαδή τότε. Δεν είχα τα όρια (παύση) εγώ φανταστείτε ότι από δέκα ..πόσο ήμουνα ..δεκατέσσερα .. δεκαπέντε... έμενα μόνος μου. Ενώ δεν είχα λόγο, να πω ότι δεν είχα οικογένεια, να πω ότι ήμουνα ... επί ζύλου κρεμάμενος, να το καταλάβω!»

Σ5: «Επειδή έμενα με την αδελφή μου στην πόλη (παύση) μόνοι μας ... δεν υπήρχαν γονείς...οπότε ήταν πολύ εύκολο σε σένα, να με πάρεις να τηλέφωνο, να μου πεις: Πού είσαι? Σπίτι? Σπίτι! Να 'ρθώ να πιούμε κάνα τσιγάρο?»

Σ2: « [...]μετά άλλο λάθος που έκανε ο πατέρας μου, όταν ήμουνα μικρός που κάπνιζα ας πούμε μπροστά του και πήγαμε σε ένα μπαρ μαζί και εγώ ήμουνα 14 χρονών[...] κι εκεί ήτανε με κάτι γκόμενες, και [...] αυτά [...] δεν τα σκεφτόμουνα ότι με διαλύσανε τότε (μεγάλη παύση) αλλά τότε ... αλλά μάλλον με διαλύσανε.»

Σ7: «Οι δικοί μου μάθανε ότι έκανα χρήση, μετά τα δεκαεφτά τέσσερα, πέντε χρόνια δεν πήρανε χαμπάρι τίποτα ... γιατί δεν τους έδειχνα κάτι τέτοιο»

Σ5: « Και τα ξενύχτια, τα τσιγάρα. Όχι, ο ένας έλα (παύση) που είσαι? ...να πάμε να βγούμε?... τότε δεν είχα εγώ τον περιορισμό, ΔΕΝ ήταν κάποιος δίπλα μου να με σταματήσει, να μου πει: ΕΕΕ τι κάνεις?»

Οι συγκρουσιακές σχέσεις στο ζευγάρι και η επίπτωση στο γονεϊκό ρόλο, οι οικογενειακοί συνασπισμοί, η δυσλειτουργική επικοινωνία, η έλλειψη κοινής γλώσσας των γονέων -είτε ζούσαν μαζί είτε χωριστά-, η εμπλοκή των νέων συντρόφων των γονιών, η απουσία -κυριολεκτική και μεταφορική- ενός εκ των δύο, ήταν παράγοντες που επέδρασαν στην πορεία τους. Οι συμπεριφορές αυτές βιώθηκαν από τους νεαρούς εφήβους ως παραμέληση και άνοιξαν την πόρτα για μια ζωή εκτός οικογένειας. Η συνάντηση με τη χρήση ουσιών αποτέλεσε την διαφυγή από το πιεστικό περιβάλλον του σπιτιού.

Σ1: « Οι γονείς μου και μου 'χανε δημιουργήσει και κάποια προβλήματα λόγω της τεράστιας έντασης που είχανε πάντα και τσακωμούς και τέτοια,[...] και μπούρου μπούρου μπούρουεπειδή τσακωνόμουνα πολύ με τους δικούς μου, λόγω αυτών των συγκυριών εννοώ, δεν άργησε (παύση) να (παύση) βρέθηκαν κι άλλες ουσίες ...».

Σ2: «[...] ο πατέρας μου έλειπε εκείνα τα χρόνια εεε τότε ... ΤΟΤΕ πιστεύω εγώ ότι κάτι δεν πήγαινε καλά που με οδήγησε μετά στις εξαρτήσεις και στα ... και σε αυτό ... στο τι έκανα.» «[...] έκανε βλακείες ο πατέρας μου και εγώ μάλλον, τα καταλάβαινα, που ήμουνα μικρός και στεναχωριόμουνα , γιατί είχα πολύ {δέσιμο} με τη μάνα μου (δισταγμός) αγάπη και έβλεπα ότι η μάνα μου στεναχωριόταν. »

Σ3: «[...] γιατί ο πατέρας μου {μετά το θάνατο της μητέρας} δούλευε δωδεκάωρα (παύση) είχε χάσει τελείως τον έλεγχο με μας.»

Σ5: «Εντάξει γίνανε πράγματα, που δεν υπήρχε εμπιστοσύνη ανάμεσα στη μάνα μου και στον πατέρα μου, γιατί κάποιος είπε κάτι (μικρή διακοπή) ...Ναι, λίγο πολύ... φασαρίες .. φασαρίες με συνέπεια εμείς αυτά να τα βιώνουμε (παύση) Δεν ήταν και ότι καλύτερο ... δηλαδή το πρώτο πράγμα αρνητικό που εγώ θυμάμαι εννιά χρονών .. ENNIA...έχω γίνει τύφλα στη μεθιά, από κρασί, και μπορεί να κάνω εμετό(έκπληξη) να ξερνάω! δέκα φορές! ... γιατί δεν υπήρχε κάποιος εκεί να με ελέγξει και να με σταματήσει!».

Σ6: «Μια στη μάνα μου, μια στον πατέρα μου. Ο πατριός μου ήταν ένας εξαιρετικός άνθρωπος αλλά δύσκολος, πολύ δύσκολος σαν χαρακτήρας, ακριβώς το αντίθετο με τον πατέρα μου.» «Η μάνα μου προσπαθούσε, να με τραβήξει, να με κρατήσει, να με χαλιναγωγήσει κάπως(παύση) ο πατέρας μου έκανε ακριβώς το αντίθετο, γιατί έτσι ήταν σαν χαρακτήρας. Απ' την άλλη μεριά όμως, προσπαθούσαν και οι δυο, ίσως υποσυνείδητα να με διεκδικήσουν.»

Ένας αφηγητής αναφέρει ότι είχε αρνητική επίδραση στην πορεία του η απώλεια του γονιού στην τρυφερή ηλικία της εφηβείας.

Σ3: «[...]είχα θυμό {η μάνα μου} ότι φταίει που είναι εκεί {στον τάφο} ότι δεν πρόσεχε και μας άφησε στους πέντε δρόμους... τόσα χρόνια έκανα χρήση γιατί όντως, ένοιωθα από τα 14 μου που έφυγε η μητέρα μου δεν άνηκα πουθενά, ότι δεν έχω οικογένεια, δεν είχα κλειδί του σπιτιού μου, γιατί το σπίτι μας ήταν πάντα ανοιχτό... ΔΕΝ ΕΙΧΑ ΚΛΕΙΔΙ ΠΑΝΩ ΜΟΥ... να πω... α το κλειδί του σπιτιού μου... να πάω να ανοίξω.»

Το γεγονός ότι υπάρχει ιστορικό χρήσης στην οικογένεια -ο πατέρας πίνει αλκοόλ και ο μεγάλος γιός ήδη είναι χρήστης- διευκολύνει τη χρήση ουσιών αλλά και αποτελεί το πλαίσιο της πρώτης επαφής.

Σ3: «Εγώ είχα δοκιμάσει και τσιγάρο στη δευτέρα γυμνασίου, αλλά και πολύ μικρότερη μου είχε δώσει ο αδερφός μου: Πάρε μία τζούρα και κάνε ...αλλιώς θα το πω της μαμάς.» «[...] είχα και μία σοβαρή απώλεια στην οικογένειά μου (μεγάλη παύση) τον

αδερφό μου... δηλαδή κάναμε χρήση μαζί εκείνο το βράδυ σηκώθηκα τον βρήκα πεθαμένο(μεγάλη παύση) εγώ ήμουνα 23 και ο αδελφός μου 29 ... με ένα παιδί 3 χρονών.»

Σημαντική αναδεικνύεται η ενημέρωση σε θέματα χρήσης ουσιών, παραβατικότητας και εξάρτησης, καθώς οι αφηγητές αναφέρουν ότι οι γονείς δεν είναι ενημερωμένοι με αποτέλεσμα να μην αναγνωρίζουν τα σημάδια της χρήσης, να εμπιστεύονται τα παιδιά τους και έτσι καθυστερούν να αντιληφθούν το πρόβλημα της χρήσης.

Σ6: *«Μια ήμουνα εδώ, μια ήμουνα εκεί στη μια οικογένεια, μια στην άλλη οικογένεια, ποτέ δεν κόλλησα καλά με καμία οικογένεια, γιατί ο καθένας είχε ... δεν ξέρω ...aaa (πικρία) ...τις δουλειές του ίσως.»*

Σ7: *«Κανείς δε βρέθηκε, δεν υπήρχε ενημέρωση κατά των ναρκωτικών, το '90, να μας πει ότι ξέρεις κάτι ... ούτε στο σχολείο υπήρχε κάτι τέτοιο. ΠΟΤΕ δεν ακούσαμε στα σχολεία τα δικά μας, τότε που πήγαινα σχολείο για τα ναρκωτικά.»*

Σ2: *«Δεκατρία μισό, δεκατέσσερα (έκπληξη) με αμάξια που καβαλούσα χωρίς δίπλωμα, με (παύση) δουλειά, με μηχανάκια, με μικροκλοπές μετά? με ότι ανορίωτο υπήρχε [...] ΝΑΙ μπέρδεψα πολύ μικρός, βασικά πρώτη φορά ήπια ναρκωτικά και μετά κάπνισα.»*

Σημαντικό εύρημα στον αποκλίνοντα ρόλο του γονέα αναδεικνύεται η ενδοτική συμπεριφορά και η ανοχή στη χρήση, η άρνηση της πραγματικότητας της χρήσης σε μέλη της οικογένειας και η ενδοτικότητα στην παραβατικότητα.

Σ2: *«[...] Την είχα χρησιμοποιήσει { τη μάνα μου } πιο παλιά μες στις παρανομίες μου.. την είχα έτσι, την είχα αλλιώς..»*

Σ1: *«[...] είχα βάλει τον αδελφό μου το μικρό να κουβαλήσει ναρκωτικά χωρίς να το ξέρει, πολύ μεγάλη ποσότητα (μεγάλη παύση) αυτό(λυγμός) και αυτό έγινε επειδή ήμουνα (μεγάλη παύση) άρρωστος (παύση) ήμουν εθισμένος... ήτανε μια στιγμή σε μια μου άθλια κατάσταση»*

5.1.2. Η επίδραση των φίλων και των συνομηλίκων κατά την εφηβική ηλικία στην πορεία προς την χρήση

Στις αφηγήσεις ανιχνεύεται αρνητικό Δεσμευτικό Κοινωνικό Κεφάλαιο στο δίκτυο των σχέσεων στο φιλικό περιβάλλον. Η επίδραση των φίλων και των συνομηλίκων φαίνεται να είναι μια φυσική ακολουθία της ζωής της οικογένειας χωρίς όρια. Οι σχέσεις που δημιουργούνται στο φιλικό δίκτυο, όπου κι αν βρίσκεται αυτό, στο χωριό,

στη γειτονιά, στο σχολείο, στη δουλειά, είναι μια συνέχεια μη ουσιαστικών σχέσεων που πυροδοτεί την πρώτη χρήση ή συνδουλεύει την ήδη υπάρχουσα.

Ο παιδικός φίλος που πίνει, η παρέα με τους μεγαλύτερους που είναι ήδη χρήστες, οι ζωηρές παρέες, τα αρνητικά πρότυπα που οδηγούν στα χάπια, το τσιγάρο, την κάνναβη, την εξέλιξη της χρήσης και με άλλες ουσίες.

Σ1: «[...]βρέθηκε το αλκοόλ στην ζωή μου, όταν ήμουν 15 χρονών εεε μετά.. δεν άργησε, λόγω... λόγω των συγκυριών, επειδή δεν πήγαινα καλά στο σχολείο... και οι παρέες που έκανα ήταν ζωηρές... άλλες παρέες ήταν πολύ ζωηρές για μένα ήταν τοο match ... άλλες ήταν στο ίδιο μήκος κύματος αλλά πάντα ήμουνα γύρω από τέτοιου είδους συναθροίσεις ... και κάποια στιγμή λοιπόν χωρίς να πολυλογώ όπως είναι και λογικό βρέθηκαν κι άλλες ουσίες... μπροστά μου στα 18 μου»₂

Σ2: «[...] δεκατρία μισό ... και τότε με την παρέα μου .. ξεκίνησε η εφηβεία ή δεν ξέρω ποια είναι προ εφηβεία τότε, ανάποδα...για μένα...δηλαδή... με χάπια...τα πρώτα χρόνια εκεί θυμάμαι ένα παιδικό μου φίλο που είχα....», «[...] εκείνη πήγε με ένα φίλο μου, μετά βγήκα από το νοσοκομείο, έπεσα στην ηρωίνη ... ενώ πριν δεν ήμουν ...»

Σ3: «Στο Λύκειο, άρχισα κάτι παρέες με πολύ μεγαλύτερους μου, δηλαδή έκανα με τρίτη λυκείου παρέα ενώ πήγαινα πρώτη εεε κάνανε χρήση κάνναβης.»

Σ4: «[...] έτυχε κάποια μέρα σε μία παρέα με κάτι φίλους να δοκιμάσουμε για αρχή, μαύρο, χασίσι, ψιλοβαρέθηκα ... και το μαύρο ... δεν μου έκανε αυτό ... που μου έκανε στην αρχή ... άρχισα να κάνω χρήση ηρωίνης, μου άρεσε πολύ [...] και έγινα ένας χρήστης κανονικός, εξαρτημένος.»

Σ5: «Και έρχεται ένα παιδί τρεις η ώρα το πρωί ...: Λέει να στρίψω ένα τσιγάρο να το πιούμε? Πίνετε ... λέει .. εσείς? Εμένα ήταν η πρώτη φορά. Και του είπα: ...εννοείται! Εγώ τι να του πω? Όχι? Να του δείξω ότι δεν είμαι μάγκας, ότι δεν ξέρω και γω, πως θα το έπαιρνε? ... και του αλλουνού ήταν η πρώτη φορά ... τέλος πάντων ... για μαγκιά, καπνίζαμε»,

Σ7: «Έκανα παρέες με παρανομίες ...με χρήστες ... πίναμε αλκοόλ ξενυχτούσα, έκλεβα.», « Με το αλκοόλ [...] πολύ δυνατή ουσία η αλκοόλη που μπορεί να σε χαλάσει, μπορεί να πάθεις ατύχημα ή μπορεί να σκοτώσεις κάποιον άλλο, και να μην πάρεις χαμπάρι τίποτα [...] Γίνεσαι κάποιος άλλος με το αλκοόλ. Δεν είσαι εσύ».

5.2 2^η Θεματική : Η εμπειρία του Εγκλεισμού

Μέσα από τις αφηγήσεις τα ευρήματα αναδεικνύουν τον εγκλεισμό ως Συνδετικό/Ενωτικό Κεφάλαιο με αρνητικές επιπτώσεις τόσο ως σύστημα που στοχεύει στο σωφρονισμό όσο και ως σύστημα σχέσεων οριζόντιας και κάθετης ανάπτυξης μεταξύ ατόμων με ανομοιογενή χαρακτηριστικά, αλλά και με ιεραρχική δομή ή υποβόσκουσα.

5.2.1. Η εμπειρία του εγκλεισμού ως χρόνος έκτισης ποινής.

Στην πρώτη επαφή με τον εγκλεισμό οι αφηγητές ήρθαν αντιμέτωποι αρχικά με τη διάσταση του χρόνου ως ένα «σταμάτημα» στην καθημερινότητα της χρήσης. Στη συνέχεια η αντίληψη του χρόνου ως μια στατική παράμετρος του εγκλεισμού δίνει την ευκαιρία για ενδοσκόπηση, για διάλογο με τον εσωτερικό εαυτό. Προοδευτικά οδηγεί στην απάθεια, την αδιαφορία, την απουσία πρωτοβουλίας, σχεδιασμού ή δράσης για το παρόν και το μέλλον, την απουσία αντίδρασης σε άδικες και σκληρές εντολές. Η τελική έννοια του χρόνου ως διάστημα έκτισης ποινής κορυφώνεται στα συμπτώματα του ιδρυματισμού, τη μείωση της αντιληπτικής ικανότητας, την υπαρξιακή ανασφάλεια που συνδέεται με τις συνθήκες του εγκλεισμού (φόβος, βία, απειλή, συνθήκες διαβίωσης) και την τελική αποδόμηση του προσώπου (εξέλιξη της παραβατικότητας, ακραίες συμπεριφορές, διαστροφή εαυτού).

Τα ευρήματα δείχνουν ότι η αρχική διακοπή της χρήσης λόγω σύλληψης και εγκλεισμού έχει μικρή χρονική διάρκεια εν απουσία δικτύου ανατροφοδότησης. Οι αφηγητές αναφέρουν ότι η χρήση συνεχίζεται και κατά τον εγκλεισμό και παίρνει διαστάσεις μεγάλες αφού διατίθεται μέσα στα καταστήματα κράτησης και μάλιστα σε πιο ακριβές τιμές από την αξία της έξω. Το αξιοσημείωτο είναι η νέα διάσταση της χρήσης ως “ιδέα” και όχι ως πρακτική. Οι τρόποι που επινοούνται για να αντιμετωπιστεί η εξάρτησή τους συνδέεται αναπόφευκτα με την παραβατικότητα.

Σ1: «Για να βρεις στη φυλακή χρήση ... αυτό είναι ένα κεφάλαιο το οποίο είναι άξιο να γραφτεί σε βιβλίο[...] αυτό θα ήτανε μια πολύ ωραία δραματική ... ταινία.. Τι κάνει στη φυλακή κάποιος για να βρει χρήση και πόσο κάνει η χρήση στη φυλακή? Στη φυλακή η χρήση είναι πάαααα πολύ ακριβή και εκεί καταλαβαίνεις ότι ίσως δεν είσαι εθισμένος με τη χρήση ... ίσως είσαι εθισμένος με την ιδέα ... ίσως το πρόβλημα είναι πιο ... σοβαρό από ότι φαίνεται! ... και μόνο η ιδέα ότι θα πιείς σε κάνει καλά! ... πληρώνεις την ιδέα!», «[...] στο δεύτερο εγκλεισμό μου, επιδίωξα να βρίσκω χρήση και με στείλανε σε καταστήματα που είχε χρήση [...] γιατί σε κάποια καταστήματα είναι δύσκολη

η χρήση ..και εγώ ποια ήμουνα βαριά εξαρτημένος!», «Υπάρχουν άνθρωποι στη φυλακή που κάνουν τρελά πράγματα για να εξασφαλίσουν τη δόση τους δηλαδή, βάζουνε τα ναρκωτικά στον ποπό τους, τα φυλάνε σαν αποθήκη, εεε γλείφουν κόσμο, εεε γίνονται ρουφιάνοι [...] γίνονται κατατρεγμένοι εντελώς.»

Σ2: « Συγχρόνως βέβαια έπινα και ότι έβρισκα μέσα στη φυλακή... έτσι? Από φάρμακα από ότι έπαιζε.»

Σ5: «[...] ο εγκλεισμός, με έκανε να έχω αποχή. Με έκανε να είμαι καλύτερα. Και εδώ έρχεται η τρικλοποδιά. Τρικλοποδιά θα το πω με την έννοια... ότι πίστεψα ότι εντάξει. Πέρασε τόσος καιρός, ο εγκλεισμός, όλα τέλεια. Αυτό πίστεψα. Οι φυλακές, δεν είναι και ότι καλύτερο.»

Το σταμάτημα του χρόνου κατά τον εγκλεισμό συνδέεται με τη διάθεση για ενδοσκοπήση, την επιστροφή στον εαυτό για τον εσωτερικό διάλογο.

Σ1: «[...] αλλά έχει και καλά ... έχει και καλά ... Πιστεύω δηλαδή ότι ο άνθρωπος αν μπει στη φυλακή του δίνεται η δυνατότητα να τα πει λίγο με τον εαυτό του ... κάτι που χρειάζεται σε όλους είτε είναι χρήστες είτε όχι.», Σ1

Οι αφηγητές αναφέρουν ότι μέσα στο περιβάλλον της χρήσης και του εγκλεισμού αδυνατούν να έχουν αντίσταση στην καθημερινότητα, χάνουν τις αξίες τους και το κριτήριο μέσα τους και υποτάσσονται στην όποια εξουσία -της κυρίαρχης εγκληματικής ομάδας κρατουμένων ή στην εξουσία των διοικητικών υπαλλήλων- ρέπουν προς παραβατικές πράξεις, τις περισσότερες φορές ως λύση επιβίωσης παρά τις επιπτώσεις (πειθαρχικές και προσωπικές).

Σ1: «[...] η μία έκπτωση την άλλη έκπτωση, αλλάζεις σαν άνθρωπος, διαστρεβλώνεις τα πράγματα, χάνεις τον εαυτό σου ... αυτόν που δεν έχεις βρει ούτως ή άλλως δηλαδή, αλλάζουν οι αξίες και... είναι πολύ εύκολο να συμβεί στον καθένα ... να γίνει παραβατικός, έντονα παραβατικός γιατί κατεβαίνεις τα σκαλοπάτια ένα ένα ...δεν ζυπνάς ένα πρωί και είσαι ο Παλαιοκώστας που λέει ο λόγος ... κάθε μέρα κάτι παραπάνω, κάτι παραπάνω ... και έτσι η αλλαγή αφομοιώνεται και δεν σου φαίνεται. εεε και έτσι κι εγώ ασχολήθηκα λοιπόν με το να εμπορεύομαι ναρκωτικά.»

Σ2: «Εεε η φυλακή έχει πολύ μοναξιά ...βαριά ... πράγματα βαριά ... πολύ βαριά ... βαριά πράγματα. Πολλές φορές έκλαιγα μόνος μου ... το βράδυ χωρίς να με βλέπει κανείς. Πολύ σκληρά πράγματα και αυτά με έκαναν και πολύ ακραίο πολύ επικίνδυνο»

5.2.2. Η εμπειρία του εγκλεισμού ως σωφρονιστική διαδικασία.

Η αποδόμηση του εαυτού, δυστυχώς, έρχεται μέσα από τον πόρο του Κοινωνικού Κεφαλαίου που αντιλαμβάνεται και λειτουργεί τον εγκλεισμό ως σωφρονιστική διαδικασία. Τα ευρήματα των αφηγήσεων οδηγούν στη διαπίστωση ότι ο εγκλεισμός τόσο ως σύστημα σωφρονισμού αλλά και ως σύστημα σχέσεων με ιεραρχική δομή λειτουργείται ως τιμωρητική διαδικασία.

Οι αφηγητές αναφέρουν ότι το κυρίαρχο συναίσθημα μέσα στη φυλακή ήταν ο φόβος και η απειλή της ζωής, της σωματικής και ψυχικής ακεραιότητας, της αξιοπρέπειας, παράγοντες που κατεύθυναν κάθε επιλογή και εμπειρία που ακολούθησε.

Σ1: «Εεε με συλλάβανε, μπήκα στη φυλακή κι εκεί, ειδικά στην ηλικία των 23... 22 χρόνων, βρίσκεσαι σε ένα σταυροδρόμι ... ένα συχνό φαινόμενο στη ζωή, να βρισκόμαστε σε σταυροδρόμι βέβαια ... Είναι ένα σταυροδρόμι κι εκεί, γιατί εκεί πέρα συναντάς ένα άλλο κόσμο ... εκεί πέρα ο κόσμος μετριέται αλλιώς ... εεε ... ο φόβος ... είναι η κυρίαρχη αξία.»

Σ7: «Δεν γινόταν να κινηθείς, δεν μπορούσες να μιλήσεις έτσι όπως έπρεπε, έπρεπε να βάλεις ένα κουστούμι κάποιου άλλου να δεις ότι είσαι κάποιος άλλος, τελείως διαφορετικά, γιατί έχεις να κάνεις με ανθρώπους εκεί μέσα που ο ένας είχε 25 χρόνια φυλακή για φόνο, ο άλλος είχε σκοτώσει τη γυναίκα του, ο άλλος τον είχαμε πιάσει για 150 κιλά μαύρο ... είχε πολλούς ανθρώπους ... διάφορους ... εκεί δεν μπορούσες να μιλήσεις ούτε να κινηθείς έτσι όπως κινιόσουν έξω στην πιάτσα ... εκεί έπρεπε να είσαι συγκεκριμένος ... ήμουν στα 22, οι άλλοι ήταν όντως μεγαλύτεροι από μένα.»

Σ2: «Σκληρά πράγματα για ένα παιδί 20 χρονών, ήξερα ότι έπρεπε να επιβιώσω από τη στιγμή που ήμουν εκεί ... ή θα έπρεπε να επιβιώσω ή θα έπρεπε να ... να είμαι πλυντήριο, που λέγαμε τότε ... να πλένω σάβρακα όλη μέρα»

Σ5: «Η φυλακή έχει να κάνει και με το φόβο ... έχει να κάνει με το φόβο, της δικιάς μου ζωής, γιατί κάποιες φορές έλεγες ... Αυτός μπήκε για φόνο μέσα, αυτός μπήκε για βιασμό μέσα, αυτός μπήκε για χασισοκαλιέργεια μέσα, αυτός μπήκε για ηρωίνη μέσα, αυτός μπήκε γιατί πουλούσε, αυτός μπήκε γιατί σκότωσε τη γυναίκα του, αυτός μπήκε γιατί χρωστούσε και έκανε απάτες. Εδώ εσύ, τι σχέση έχεις με αυτό? Έχεις κάτι κοινό?»

Σ3: «Ήταν μία πολύ μεγαλύτερη φυλακή με κρατούμενες βαρυποινίτισσες, να εκτίουν την ποινή τους 20 χρόνια ... »

Σ6: «..γιατί κάθε λεπτό στην φυλακή, μπορεί να γίνουν τα πάντα ... τα πάντα. εννοώ σε δέκα δευτερόλεπτα, ενώ όλα είναι καλά, ήρεμα, όλοι είναι ... έχουν μια καλή σχέση κι όλα είναι καλά κι ωραία, σε τριάντα δευτερόλεπτα, μπορεί να γίνει πυρηνικός πόλεμος στη φυλακή. Να .. να μην ξέρεις τι .. να μην πιστεύεις τι βλέπεις βασικά ...»

Σ5: «Και κάποιες φορές με αυτά που γινότανε ... όχι οι Αλβανοί είναι από δω και κάνουνε κουμάντο ... όχι οι Έλληνες είναι από δω και κάνουμε κουμάντο ... όχι είναι και οι γύφτοι από την άλλη ... οι τσιγγάνοι ... οι ρομά από την άλλη, είναι και οι Ρωσοπό-ντιοι από την άλλη μεριά ... και κάπου γίνονται κλίκες [...] με ένα άγχος και με ένα φόβο μην επεκταθεί η ζωή εκεί μέσα, έλεγα αμάν να φύγει ... να τελειώσει όλο αυτό...»

Η εμπειρία του εγκλεισμού αποτελεί αρνητικό περιβάλλον καθώς φέρνει πιο κοντά τον χρήστη με άλλες μορφές εγκληματικότητας που ως τώρα δε γνώριζε και τον μεί με ένα τρόπο σε άλλα εγκλήματα και τον δικτυώνει.

Σ2: «Σκληρές εικόνες ... στη φυλακή, να πρέπει να φτιάχνω μαχαίρια και να έχω το νου μου, να κρατάω σίδερα, να κοιμάμαι με τα σίδερα το βράδυ στο κρεβάτι γιατί έ-πρεπε έτσι να το κάνω, γιατί θα έπρεπε άμα συμβεί κάτι, να ...να τους χτυπήσω γιατί αλλιώς θα γινόμουν αυτό που είπαμε.»

Σ4:« Υπάρχει νταλαβέρι, γνωριμία, τηλέφωνα, όταν θα βγεις από τη φυλακή να έχεις μαζί σου πέντε έξι καινούργιες άκρες καλές, για να κάνεις καλύτερο παιχνίδι, τι σωφρο-νισμός να υπάρχει»

Στην εφηβεία με τον εγκλεισμό δινόταν στους νεαρούς παραβάτες δύο επιλογές, να ακολουθήσουν το δρόμο της εγκληματικότητας με ότι εμπεριέχει εντός και εκτός της φυλακής ή το δρόμο της υποταγής στις εντολές των κυρίαρχων ομάδων, με ότι εξευ-τελισμό είχε τότε η κρατούμενη ζωή τους.

Σ2: « [...] στις φυλακές Αυλώνας, όποιος είναι φοβισιάρης ή όποιος κάνει πίσω, πλένει ρούχα όλη μέρα, σόβρακα ... και κελιά και και και και ... Εγώ διάλεξα να επιβιώσω ... αυτό με σκλήρυνε ...μετά στα 24 βγήκα πάλι από τη φυλακή, είχα πιο πολλές εμπειρίες, ήμουνα πιο ... τέτοιο, με είχαν εμπιστευτεί πιο πολύ παράνομοι, ξανά το ίδιο, ανέβαινα κλίμακα ... παρανομία, πολύ παρανομία ... με ξανακλείσανε πάλι πολλά χρόνια... 5 χρόνια για σοβαρά αδικήματα»

Η πρώτη εμπειρία του εγκλεισμού σε φυλακή ανηλίκων αναφέρθηκε ως εμπειρία μύησης νεαρών παραβατών.

Σ2 «Αυτό είναι το εκκολαπτήριο ... εκκολαπτήριο για τους παράνομους είναι οι φυλακές ανηλίκων.»

Σ1: «Ένας, λοιπόν, άνθρωπος που είναι στη φυλακή κι είναι νέος ... σε ένα τέτοιο περιβάλλον είναι πολύ εύκολο να αποφασίσει να αλλάξει τη σταδιοδρομία της ζωής του και να .. κουμπώσει και να αποφασίσει ότι .. εμένα αυτού του είδους ζωή μου ταιριάζει ... να γίνω διάσημος ληστής .. να βγάλω εκατομμύρια από τα ναρκωτικά .. να γίνω .. να αποκτήσω φήμη και όνομα και να είμαι πολύ σκληρός, να σκοτώσω ανθρώπους να δω πώς είναι το κακό .. ».

Η βία μεταξύ των κρατουμένων και η απειλή κατά της ζωής αποτελεί καθημερινή πράξη σε τέτοιο βαθμό που αλλοτριώνεται εντελώς.

Σ1: «Στη φυλακή με έχουν χτυπήσει, έχω τσακωθεί .. έχω τσακωθεί πέντε έξι φορές .. μια περίοδο κοιμόμουν με ξυραφάκια στα χέρια ... ήμουν γεμάτος ξυραφάκια κι ήμουν μια περίοδο της ζωής μου, ήμουν αποφασισμένος να κάνω κακό ,και συνέχεια το δούλευα. Έχω βιώσει δηλαδή ... μια τέτοια σκληρότητα. Όταν είσαι σε αυτό το μεταίχμιο, όταν οραματίζεσαι πώς θα κάνεις το κακό και συνέχεια σχεδιάζεις πως θα κινηθείς, που θα ... θα πας, τι θα γίνει μετά, τα κύτταρα σου είναι σαν να αλλάζουν σύσταση. Νοιώθεις ότι παγώνει κάθε τι μέσα σου, νοιώθεις δηλαδή .. στη φάση αυτή ... είναι μια εμπειρία διαφορετική. Νοιώθεις προφανώς για ... δεν ξέρω γιατί είσαι αναγκασμένος να το νοιώσεις έτσι, για να προτρέψεις τον εαυτό σου, για να μπορέσεις να το κάνεις, σαν τα κύτταρα σου να σταματάνε να 'ναι ζωντανά και να είναι σαν πέτρες σκληρά .. »

« Γίνεται αυτό το πράγμα ... αυτό το παιχνίδι ... γίνεται στη φυλακή εκεί... με τη χρήση γίνονται τρελά πράγματα και ο άνθρωπος αλλοιώνεται γιατί ... όταν ο άνθρωπος επαναλαμβάνει, να κάνει τρελά πράγματα ... τρελά ... εννοώ ... πολύ άσχημα ... αποτρόπαια ... σιχαμένα ... πράγματα τα οποία, δε θέλει να θυμάται ούτε αυτός ούτε οι άλλοι ... άσχημα πράγματα, τα οποία είναι καθημερινά στη φυλακή. Εεε .. αυτό ... σε αλλοιώνει σαν άνθρωπο, γιατί ροκανίζει κάθε ίχνος αυτοπεποίθησης που σου 'χει μείνει, κι όταν δεν μένει ίχνος ... τότε τι μένει?»

« [...] και μου είπανε στο θάλαμο: θα σε σκοτώσουμε το βράδυ, αν δεν φύγεις, να πας στην υπηρεσία να ζητήσεις ... εμείς ρουφιάνους δεν θέλουμε, θα πας στην υπηρεσία κάτω και θα ζητήσεις προστασία, να σε πάνε στα κελιά κάτω.»

«Με χτυπήσανε, δε με σκοτώσανε τελικά, θα σε πάρουν με κουβέρτα μου λέγανε, με απειλούσανε, εγώ κοιμόμουν με ξυραφάκια, είχα φτιάξει σουβλιά κι ήμουν έτοιμος.»

« Εεε με έχουν χτυπήσει, έχω χτυπήσει, έχει τύχει... έχει τύχει να με κυνηγάνε 50, 60 άτομα με μαχαίρια, λοστούς στη φυλακή ... όλοι ... αυτοί είναι πολύ ... είναι φρικαλέοι ... δηλαδή μπορεί να βράζουν το λάδι, στην κατσαρόλα και να το πετάνε στη μούρη του αλλουνού, βραστό λάδι ... μπορεί να μαχαιρώνουν τον συγκεκριίτη τους να βγαίνει το πρωί και να 'ναι γεμάτος αίματα ... παράξενοι ... αλλόκοτοι!»

Στοιχείο της ιδρυματοποίησης αποτελεί η δικτύωση μέσα στη φυλακή, η οποία είναι αναπόφευκτη εμπειρία και όσο πιο κλειστό στόμα είχε ένας κρατούμενος τόσο πιο έμπιστος γίνεται και ανεβαίνει στην ιεραρχία της παραβατικότητας και της εγκληματικότητας εξασφαλίζοντας έτσι την αδιάλειπτη συνέχεια της χρήση του και τη διατήρηση της «ακίνδυνης» επιβίωσης. Μια συνεχώς καθοδική πορεία με σκληρές εικόνες διαφαίνεται κατά την οποία γίνονται πράξεις που οδηγούν στην συνέχιση της παραβατικότητας και σε καλές γνωριμίες με άλλους παράνομους. Το πρότυπο του κρατούμενου που επιβιώνει μέσα στις φυλακές είναι ο έγκλειστος που είναι ικανός για οποιαδήποτε ακραία πράξη και έχει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά.

Σ1 *«[...] σαν θεμιτό είναι αυτός ... του τύπου ο άνθρωπος, ο οποίος μπορεί να τραβήξει ένα μαχαίρι και να αποκεφαλίσει έναν άνθρωπο ... αυτός είναι κι ο πιο ωραίος, εντός εισαγωγικών, ο πιο μάγκας!!!και αυτόν δεν θα πειράζουν σίγουρα και οι υπόλοιποι. Και είναι σημαντικό αυτό να έχεις την προστασία της φήμης σου ... ΣΕ ΑΥΤΟΝ ΤΟ ΧΩΡΟ.. Εεε ... ότι είσαι ... ότι είσαι ανελέητος και κανείς δεν τα βάζει μαζί σου και ότι έχεις φίλους παντού ... »*

Σ1:*«[...] όποιος είναι ατρόμητος και [...]δεν έχει πρόβλημα να σκοτώσει τον οποιοδήποτε, αυτός είναι και το πρότυπο των κρατουμένων»*

Σ2: *«Εγώ δεν μπλεκόμουνα, απλά επειδή, για αυτούς ήμουνα καλό παιδί, γιατί δε μίλαγα εγώ και μπορούσανε να με εμπιστευτούνε... και έτσι... άνοιγα επαφές»*

Σ1: *«Στις φυλακές που είναι φρέσκοι και είναι έτοιμοι να ... σταδιοδρομήσουνε κι έχουν οραματιστεί το μέλλον τους σαν λαμπροί κακοποιοί, και βράζει το αίμα τους, υπάρχει και πολύ αναστάτωση. Τσακωμοί, δηλαδή έχει τύχει, δηλαδή να βλέπεις, να μαχαιρώνουν έναν, πέντε έξι άλλοι, να τον έχουνε γεμίσει τρύπες, να τον μαχαιρώνουνε πέντε λεπτά, να τον έχουνε κάνει τσουβάλι. Να λες τι είναι ? Κτήνη?»*

Σ5: *«Οι φυλακές, δεν είναι και ότι καλύτερο. Βλέπω, ακούω, δεν μιλάω, είναι χρυσάφι. Χρυσάφι γιατί μπορεί να βρεθείς στο μάτι του κυκλώνα ή σε κάποια δίνη, χωρίς να το καταλάβεις».*

Η τιμωρητική πρακτική της φυλακής, ο αποκλεισμός από τον έξω κόσμο, οι άθλιες συνθήκες διαβίωσης, η κατάχρηση εξουσίας, οι αρνητικές σχέσεις με τους υπαλλήλους της διοίκησης ή του σωφρονισμού, τους δικαστές και τους εισαγγελείς φαίνεται να δυσκολεύουν το στόχο του εγκλεισμού για σωφρονισμό.

Σ1: «Γιατί γενικά υπάρχει αυτό στο σωφρονιστικό ... κοιτάνε αλλού ... Παράδειγμα θέλω να σου πω, είναι αδιαφορία ... 35 άτομα στο θάλαμο? 35 άτομα στο θάλαμο! Στο πάτωμα κοιμούνται? Στο πάτωμα! Στο πάτωμα κοιμούνται!... Θυμάμαι ότι στη φυλακή, π.χ. το κελί μου ήταν γεμάτο κατσαρίδες, είμασταν τουμπανιασμένοι, τρώγαμε κατσαρίδες, δεν καταλαβαίναμε τίποτα ποντίκια, κατσαρίδες και ... γιατί ... είχε κάθε μέρα, έπαιρνα ένα αναπτήρα, κι έπαιρνα και το AROXOL και τα κρεβάτια στη φυλακή ... ήτανε μια γωνιά ... μια γωνιά, σιδερένια ... και πάνω ακούμπαγε το στρώμα ... τρεις πόντους και τρεις πόντους ... ένα πλαίσιο κι είχε ένα ζύλο απάνω ... και πάνω ακούμπαγε το στρώμα ... ένα στρώμα τρισάθλιο!». «Είχα φτάσει στο σημείο να τις τρώω τις κατσαρίδες και να μη με πειράζει[...] ήταν μια τέτοια κατάσταση και πήγα να κάνω παράπονα στον αρχιφύλακα και ήθελε να με πάει στη Δ, να με κατασκοτώσουν οι άλλοι!»

Σ2: «[...] σε ακτίνα πάλι ... γεμάτη η φυλακή και μας έχουνε στο πειθαρχείο καμιά εικοσαριά μέρες και μπαίναμε στην ακτίνα και προαυλιζόμαστε γιατί δεν είχε κρεβάτια ... τόσο πλήρες η φυλακή ... με ποινικούς, που τους έχουν σκοτώσει τώρα, πουου (παύση) [...] ήμασταν στην ίδια ακτίνα με... με σκληρά, πολύ, πράγματα ... με αντιτρομοκρατικές να έρχονται εκεί ... με .. με .. με .. », «[.] να πίνει ο άλλος με ραμμένο το στόμααπεργία ... πείνας ... κι εγώ να είμαι ... μικρός, παιδί.»

Σ3: «Στον Κορυδαλλό σε βλέπουν σαν ζώο ... ούτε το φαγητό τρωγότανε .. ένα χάλι μαύρο .. δηλαδή μία γυναίκα η οποία δεν είχε από πουθενά πόρους και δεν είχε χρήματα.», «Βγαίνοντας λοιπόν μετά από αυτή όλη τη διαδικασία των τριών ημερών για να περάσεις στη φυλακή, θα υποστείς και κολπική ... που σημαίνει ότι (μεγάλη παύση) σου ανοίγουν τα πόδια άνθρωποι που δεν είναι γιατροί ... που χρησιμοποιούν τα παλιά ακόμα ... τους διαστολείς τους λένε νομίζω ?... που ανοίγει ο κόλπος για να κοιτάξει μέσα να δει αν έχεις κάποια ουσία, οι οποίοι ήταν οι σιδερένιοι, χωρίς αποστείρωση, σκουριασμένοι, τα χαρτιά ποτέ δεν τα αλλάζανε, σου λέγανε: ανέβα πάνω και μπορεί προηγουμένως, να 'τανε άλλη ... με σχόλια όπως ... σχόλια και σόκιν σχόλια και πόσο καιρό είσαι μέσα και πόσο καιρό έχει να δει χαρά και τέτοια διάφορα. Ναι ... να σε βάζουν να σκύβεις να βήχεις, να ανοίγεις τον πρωκτό σου γιατί μπορεί να μην το 'χεις κολπικά ... να το 'χεις στον πρωκτό.», «Χτυπάς το κουδούνι κάθε φορά που είναι να

πας τουαλέτα, κάποιες φορές δεν ερχόντουσαν να σου ανοίγουνε. Σου παίρνουν τα σουτιέν σου γιατί φοβούνται μην κρεμαστείς γιατί άμα θέλω εγώ να αυτοκτονήσω, θα αυτοκτονήσω στο πειθαρχείο, όχι όταν βγάζω φυλακή. Σου παίρνουν τα παπούτσια σου, τα κορδόνια σου, και σου δίνουν ότι βρύνε στην αποθήκη, εγώ τα κωλόσερνα... γιατί ήταν πολύ μεγαλύτερο το νούμερο, ρούχα δικά σου? ... σου τα παίρνουμε όλα ... γιατί μπορεί να έχεις ράψει κάτι μέσα σε ουσία, και σου δίνουνε από την υπηρεσία ότι ρούχα βρύνε και είσαι σαν τον καρνάβαλο τα οποία μπορεί να μην είναι και καθαρά, τα οποία μπορεί να ναι ότι ναι...»

Σ5: «Δεν μπορείς να πας βόλτα ... έπρεπε να περιμένεις χρήματα από άλλους ... δεν μπορούσες να κάνεις πράγματα ... έπρεπε να βγεις έξω από τη φυλακή θα σε ψάχνανε, θα σε ελέγχανε... έπρεπε να ζαναμπείς μέσα? Θα σε ψάχνανε, θα σε ελέγχανε.. ήθελες να φας κάτι? Δεν μπορούσες να το φας αυτό το κάτι, έπρεπε να το έχεις παραγγείλει..»,

Τα ευρήματα αναδεικνύουν το ρόλο των υπαλλήλων φύλαξης και σωφρονισμού ως παράγοντα που περιπλέκει τις σχέσεις και είτε φέρονται με αδιαφορία, είτε με κατάχρηση εξουσίας, είτε ως διαπλεκόμενοι σε περιπτώσεις διαφθοράς.

Σ1: «Είχα προβλήματα γιατί με θεώρησαν ρουφιάνο γιατί τη δεύτερη φορά που μπήκα φυλακή και έκατσα τρία χρόνια, εεε δεν είχα καμιά σχέση με τα ναρκωτικά ... μου τα φορτώσανε οι αστυνομικοί κι ένας Χ..», «[...] πήγα κι έκανα παράπονα στον αρχιφύλακα, έναν που μόλις τον έβλεπες ήταν σαν να έβλεπες τον Κορλεόνη από την ταινία, οι κρατούμενοι μπροστά του μοιάζανε παπαδοπαίδια ... και μου είπε θα σε βάλω με τους Ψ στη Δ., αμέσως με απείλησε με τιμωρία τέτοια! άμα μου ζανακάνεις το παραμικρό!»

Σ2: «[...] με πήγανε στο πειθαρχείο με βρήκανε θετικό στα ούρα πάλι [...] εκεί τους πλήρωνα ενοίκιο κάθε μέρα 500 ευρώ [...] εκεί τα παίρνουν όλοι.»

Σ1: «Κι άμα κάποιος πάει να κουνηθεί και διαταράζει, το περιβάλλον που είναι με τόσο κόπο φτιαγμένο, θα έχει και ανάλογη αντίδραση από αυτούς. Άλλοτε χοντρή αναλόγως πως θα αντιδράσει και αναλόγως που θα πέσει. Εμένα εκείνος ο αρχιφύλακας παραλίγο να με στείλει στη Δ. γιατί .. εκεί είναι η πιο σκληρή, και καλά, πτέρυγα ... επειδή έκανα παράπονα για τις κατσαρίδες.»

Σ4: «Περνά, ας πούμε από το διάδρομο, που είναι τα κελιά και ακούς στο ένα κελί και σουβλίζουμε τον ένα, ακούς στο άλλο κελί και τις τρώει ο άλλος ... στο άλλο κελί κάνουν νταλαβέρι, διάφορα ..Ορισμένοι κάνουν γυμναστική, τις ώρες που είναι ανοικτό

το προαύλιο, ορισμένοι παίζουνε μπάλα, διάφορα, ζάρια, χαρτιά, ΝΑΙ .. νταλαβέρι, ψωνίζεις ότι ώρα γουστάρεις στον Κορυδαλλό. Μόνο σωφρόνηση που δεν γίνεται! Ποτέ ούτε στο πειθαρχικό ούτε στην εισαγωγή με βάλανε ...απομόνωση.»

Σ1: «Τσακώθηκα με κάποιον ... με πρόσβαλε, και μου μίλησε άσχημα και τον χτύπησα και μετά μου επιτεθήκανε όλοι. Το έκανα στο δεύτερο όροφο που μένανε και μου επιτεθήκανε 60,70 άτομα, θα με είχανε τσαλαπατήσει, αν δεν είχανε μπει στη μέση οι αρχηγοί {κλίκες κρατουμένων} δηλαδή υπάρχουν κάποιες φορές που.. στο τσικ την γλυτώνεις»

Σ4: «[...] με το που πήγα την πρώτη μέρα τα 'παιζα .. λέω παιδιά πως εδώ μέσα, να πούμε, την παλεύετε? Βγαίνεις και ακούς ένα βουητό που δεν μπορείς να μιλήσεις και πρέπει να βγεις στο προαύλιο για να μιλήσεις»[...] τα πάντα με πειράζανε, τα πάντα. Από τον εγκλεισμό, που με είχανε μέσα σε τέσσερις τοίχους, από τον τρόπο του καθενός, από την ξεφτίλα που έβλεπα από τη χρήση, που έβλεπα [...] εε κρατητήρια, βρωμιά, δυσσομία, δεν μπορούσες να κάτσεις πουθενά, σου φέρονταν σαν το σκυλί .. οι .. αστυνομικοί φρουροί. Και οι άλλοι κρατούμενοι μερικές φορές έτσι? Μάλωνες με άλλους κρατουμένους, κάθε μέρα φασαρίες, κάθε μέρα, ορισμένες μέρες σουβλιά, μαχαιριές, στιδήποτε, κοιμόσουνα με το ένα μάτι ανοιχτό, αν είχε δημιουργηθεί κάποια φασαρία, ΤΑ ΠΑΝΤΑ. Δεν ήτανε για μένα ζωή αυτή.»

Σ5: «Οι κακές συνθήκες εγκλεισμού, η εξάρτηση και η μοναξιά και η απόγνωση, η εκμετάλλευση, οι βιασμοί οδηγούσαν τους πιο ευάλωτους σε απόπειρες αυτοκτονίας και άλλες επικίνδυνες πράξεις για τη ζωή τους και την αξιοπρέπεια τους.»

Σ2: «Έκατσα εκεί τρεις-τέσσερις μήνες, τις πρώτες είκοσι μέρες ..είμαστε κλειστοί γιατί την είχανε κάψει τη φυλακή και... Το πρωί όταν με πήγανε εκεί στην έρευνα, είμασταν στην έρευνα 15 άτομα και φέρανε από το νοσοκομείο μαχαιρωμένους. [...]

Είδα δύο πουλιά... να κάθονται έξω από την Αυλώνα, το ένα μου 'πε γάματα, το άλλο αυτοκτόνα: αυτό λέγανε στην Αυλώνα.»

Σ4: «Είδα παιδιά που τα βάζανε στην τουαλέτα και τους δέρνανε(παύση) είδα παιδιά που τα βάζανε στην τουαλέτα και τα βιάζανε (μεγάλη παύση) »

Σ1: «Συγκελίτης μου κρεμάστηκε κι αργήσαμε να τον ξεκρεμάσουμε γιατί ήθελε να πάει να φορτώσει ναρκωτικά από το νοσοκομείο και έπαθε κάτι σαν εγκεφαλικό και έμεινε έτσι ...και κρεμάστηκε σκόπιμα για να το παίξει και καλά ότι έχει πρόβλημα», «..άλλοι με ναρκωτικά, με χρήση .. κι εγώ μια φορά παραλίγο να πεθάνω, μία φορά ήπια δυο

ποτήρια χλωρίνη, γιατί μου είχανε πει ότι καθαρίζει τα ούρα και ήπια δυο ποτήρια χλωρίνη, νεροπότηρα μονοκοπανιά, μια φορά είχανε φέρει κάτι ναρκωτικά στη φυλακή που ήτανε, εγώ πιστεύω ποντικοφάρμακο, είχε τίποτα δηλητήριο είχε μέσα, είχανε φύγει {πεθάνει} κάνα δυο άτομα και γω, παραλίγο να πεθάνω».

Σ6: «Στη φυλακή, μπορούνε να γίνουν τα πάντα, τα πάντα, από ναρκωτικά, από δολοφονίες, από ζυλοδαρμούς, από... αυτοκτονίες.»

Σ7: «... θυμάμαι... είχα διάφορους γνωστούς που πεθάνανε εκεί μέσα και... δηλαδή πέθανε ο Χ. πέθανε ο Ψ., είχε πολλούς που... ήξερα πολλούς που πεθάνανε εκεί μέσα. »

Σ2: «Και με πάνε στο νοσοκομείο και όταν με πήγανε και με γυρίσανε μετά στα κρατητήρια, πως έπεισα τον υπάλληλο [...] μη βγάλω τα κορδόνια ρε συ, είμαι κουρασμένος και μπήκα μέσα με τα κορδόνια, και .. την έβαλα (τη θηλιά), αλλά έσπασε, δε με κράτησε. Είχα γράψει χαρτί στην τσέπη μου [...] Με είδαν την άλλη μέρα ο ανακριτής, που είχα [...] στο λαιμό μου, το σημάδι .»

Τα ευρήματα αναφορικά με την ιδρυματοποίηση δείχνουν ότι ο κάθε κρατούμενος αποκτά το πρόσωπο του εγκλεισμού, γίνεται σκληρός, βίαιος, αδιάφορος, και στο τέλος μετά από πολλά χρόνια εγκλεισμού παθητικοποιείται και παραιτείται από τη ζωή.

Σ6: « [...] χάνεις τη σειρά των πράγματων γιατί είναι τόσο ασαφή όλα και δεν υπάρχει κάποιο .. κάποια .. κάποια λογική σε ότι γίνεται .. οπότε εσύ σταματάς να σκέφτεσαι λογικά .. κι είναι άσχημο αυτό, [...] σε άλλους ανθρώπους, τους κοστίζει πάρα πολύ (παύση) απ' το να τρελαθούν τελείως, απ' το να μην ενδιαφέρονται πια.. για τίποτα, απ' το να κάνουν άσχημα πράγματα. Φασαρίες, φασαρίες .. άσχημα, πολύ άσχημα πράγματα.. όταν χάσεις τη λογική και πεις ότι εδώ δεν υπάρχει καμία λογική.. [...] Κι είναι επικίνδυνο αυτό γιατί άμα σταματήσεις να ενδιαφέρεσαι και θα δούμε, κάθε άνθρωπος θα αντιδράσει διαφορετικά [...] άμα τράβαγε άλλα δεκαπέντε χρόνια αυτό, θα σας μιλάγα τώρα διαφορετικά, ξέρω γώ? αποκτάς μια παθητικότητα».

Η σοκαριστική εμπειρία του εγκλεισμού με όλα τα χαρακτηριστικά που παρουσιάστηκαν παραπάνω αποτέλεσαν κομβικό σημείο αναχαίτισης και εκκίνησης της αντίστροφης μέτρησης προς την «άλλη» πλευρά.

Σ6: «Ήταν τόσο μεγάλο το σοκ, που δεν κάθισα να το συζητήσω, δεν είπα, δεν έκανα καμία συζήτηση με τον εαυτό μου. Και λέω, α... τώρα πρέπει να αλλάξεις, α αυτό ή α εκείνο, δεν συζήτησα με τον εαυτό μου καθόλου. Παιζόταν όλη μου η ζωή. Να κάτσω

τώρα εγώ να παίρνω ναρκωτικά; Δεν το συζήτησα με τον εαυτό μου καθόλου, καταλάβατε; Εγώ από κείνη τη μέρα που έγινε η σύλληψη, δεν το ζανασκέφτηκα ποτέ».

Σ7: *«Ο εγκλεισμός είναι ένα από τα χειρότερα πράγματα που μπορεί να υπάρξει. Η τιμωρία αυτή είναι ένα από τα χειρότερα πράγματα που μπορεί να κάνει ένας άνθρωπος σε έναν άλλο. Να τον κλείσει κάπου. [...] Ο εγκλεισμός μια σοκαριστική εμπειρία, ένα «στοπ», ένα σημείο αναχαίτισης της χρήσης και της φυλάκισης. [...] τι να πω ήτανε ένα μεγάλο στοπ, μία μεγάλη σφαλιάρα για μένα[...], ήμουνα γύρω στα 22 μου χρόνια [...] αυτό που με έκανε να μην ζαναμπώ φυλακή, ήταν η στέρηση ελευθερίας των κινήσεων μου, στερήθηκα τα πάντα εκεί μέσα. Δεν μπορούσα να κάνω αυτό που ήθελα. Το κατάλαβα τότε [...] πολύ καλά ότι δεν θέλω να ΞΑΝΑ ξεπεράσω τα όρια με το νόμο ώστε να μην ΞΑΝΑ καταλήξω στη φυλακή και τελικά το κατάφερα, δεν ζαναμπήκα φυλακή».*

Ένα αποτέλεσμα που ανιχνεύτηκε στους 6 από τους 7 ερωτώμενους ήταν το φαινόμενο της περιστρεφόμενης πόρτας. Το επαναληπτικό μοτίβο: εγκλεισμός & χρήση - Αποφυλάκιση & χρήση και πάλι εγκλεισμός, όπου έχουμε σειριακούς εγκλεισμούς και μια προοδευτική επιδείνωση των υπαίτιων παραβατικών πράξεων. Κάθε εγκλεισμός υπαγορεύεται από σοβαρότερη παραβατική πράξη συγκριτικά με την πράξη που οδήγησε στον προηγούμενο. Κατά συνέπεια οι χρήστες επωμίζονται αυστηρότερες ποινές.

Σ2: *«Είκοσι χρονών στη Νεάπολη, μετά στην Αυλώνα, μετά στην Πάτρα, στη Γ ακτίνα, όπου ήτανε όλοι οι Αλβανοί που είχανε κάνει το έγκλημα στην Αλικαρνασσό [...] μετά στα 24 βγήκα πάλι από τη φυλακή, είχα πιο πολλές εμπειρίες, ήμουνα πιο ... τέτοιο, με είχαν εμπιστευτεί πιο πολύ παράνομοι, ζανά το ίδιο, ανέβαινα κλίμακα, παρανομία, πολύ παρανομία, με ζανακλείσανε πάλι πολλά χρόνια ... 5 χρόνια για σοβαρά αδικήματα».*

Σ4: *«Το 2004 ήμουν 25 χρόνων, και ξανάρχισα τα ίδια, με πιο πολλές ποσότητες, με πιο πολλές γνωριμίες ΝΑΙ με πιο πολλές γνωριμίες και χώθηκα και πιο βαθιά.»*

Σ1: *«[.....] μπήκα δύο φορές [...] μία φορά για ένα χρόνο και άλλη μία φορά [...] για 3 χρόνια .. εκεί είδα και το μεγαλείο της χρήσης [...] έρχεται όσο πιο πολλά λάθη κάνεις [...] Δυστυχώς [...].*

Μέχρις ότου το άτομο αποφασίσει να δεσμευτεί σοβαρά τσο δρόμο της απεξάρτησης έχουμε το φαινόμενο της περιστρεφόμενης πόρτας, του επαναλαμβανόμενου εγκλεισμού.

5.2.3. Ο ρόλος της οικογένειας κατά τον εγκλεισμό

Κατά τον εγκλεισμό η οικογένεια ως δίκτυο σχέσεων αποτελεί θετικό Δεσμευτικό Κεφάλαιο. Η υποστηρικτική στάση του πατέρα, της μητέρας, των αδελφών είχε θετική επίδραση στους κρατούμενους και χρήστες. Ήταν σημαντικό κίνητρο για να παραμείνουν δυνατοί, πηγή αυτοεκτίμησης και πολλές φορές η αιτία για την απεξάρτησή τους. Η επίδρασή τους ήταν καθοριστική στην ενεργοποίηση των εσωτερικών κινήτρων και στην αντίληψη για θεραπεία και αποφυλάκιση.

Σ1: *Οι γονείς μου ... μου έχουν δώσει κάποιες αξίες, οι οποίες, αντιμάχονταν με τα αποτελέσματα της πορείας μου, και κάποια στιγμή, λόγω αυτών των αξιών, που δεν μπορούσα να αντέξω άλλο, έπρεπε να κάνω μια επιλογή. [...] τα αδέρφια μου που με αγαπάνε σίγουρα, τα λέω πάντα γιατί ήτανε .. προϋπήρχανε και υπάρχουνε και με βοήθησανε πολύ γιατί η αγάπη που μου είχανε (λυγμός) ήτανε πολύ συγκινητικόήτανε πάντα ένας φάρος ...».*

Σ4: *Η μάνα μου, ειδικά, και ο πατέρας μου, ήταν συνέχεια κοντά μου...», «Είχα πολλή βοήθεια βέβαια από την οικογένειά μου, δεν με παράτησε ποτέ, τους είχα κλέψει, τους είχα ξετυλίσει άπειρες φορές. Ειδικά η μητέρα μου δεν με άφησε ποτέ. Με ‘‘δένανε ‘‘ στην Πάρο, με ‘‘δένανε’’ στη Μύκονο, με ‘‘δένανε’’ στη.... με είχανε ‘‘δέσει’’ στη Νάξο? Ερχόταν η γυναίκα με το καράβι και μου έκανε επισκεπτήριο στα κρατητήρια. Λοιπόν, αυτό για μένα βοήθησε πάρα πολύ, γιατί για αρχή σκεφτόμουνα ότι τουλάχιστον για αρχικό μου κίνητρο, ήταν η οικογένειά μου... δηλαδή, ήθελα, το αξίζανε οι άνθρωποι, να καθάριζα για αυτούς ... δεν σκεφτόμουνα τον εαυτό μου ... για αρχή. Και έκανα το βήμα για... το πρώτο βήμα από ότι θυμάμαι για την οικογένειά μου.»*

Σ6: *«Εντάξει, και οι άνθρωποι που έχω έξω με κρατήσανε, όχι ...εγώ τους σκεφτόμουνα και λέω δεν θα χαθώ, γιατί πρέπει να είμαι εδώ γι’ αυτούς ... εεε δεν υπήρχε περίπτωση και γώ να χαθώ.»*

Η επαφή και η φροντίδα της οικογένειας έχει πολλαπλή λειτουργικότητα. Αποτελεί για τον εγκλειστο χρήστη τη σύνδεση με τον έξω κόσμο, με την κοινωνία που του στερεί ο εγκλεισμός. Το επισκεπτήριο επισφραγίζει την αποδοχή εκ μέρους της οικογένειας ότι το παιδί τους είναι χρήστης και εξαιτίας της παραβατικότητας οδηγήθηκε στη φυλακή. Στη νέα αυτή πραγματικότητα οι δεσμοί τους συνεχίζονται αδιάλειπτα

και οι σχέσεις διατηρούνται ακόμα και σε αυτές τις συνθήκες. Το βλέμμα της οικογένειας στο επισκεπτήριο αναγνωρίζει το υιό, την κόρη, το παιδί, τον αδελφό στο πρόσωπο του έγκλειστου. Η αναγνώριση αυτή αποτρέπει την ολοκληρωτική αποδόμηση του προσώπου καθώς ο έγκλειστος παραμένει το πρόσωπο που έχει ρόλους, συναισθήματα, παραμένει δηλαδή μια ύπαρξη συνδεδεμένη και αγαπημένη.

Σ2: *«Να έρχεται η μάνα μου επισκεπτήριο και ο πατέρας μου», «Η μάνα μου όταν ήταν να πάω στο πρόγραμμα, θυμάμαι που μου είπε: Εγώ είμαι η μόνη που πιστεύω σε σένα (παύση) που εγώ δεν πίστευα σε μένα. Κι εγώ {η μάνα} πιστεύω ότι θα τα καταφέρεις, και πρέπει να πας εκεί. Που εγώ ούτε καν περίμενα ότι μπορεί να γίνει αυτό, αλλά εκείνη είχε τέτοιες δυνάμεις, που με αυτά που μου είπε...λέω... πιστεύει εκείνη σε μένα κι εγώ δεν πιστεύω, ρε παιδί μου.»*, «Συγκινούμαι, γιατί μέσα σε όλα αυτά που είχε τραβήξει, πάλι έλεγε ... δηλαδή ... και εκείνη προσπαθούσε ρε παιδί μου, να δει πως θα το κάνει, να γλιτώσει το παιδί της, και παρότι δεν ήξερε και μπορεί να έκανε και λάθη, ας πούμε, πάλι όταν καταλάβαινε τι έπρεπε να κάνει, το έκανε.»

Οι σχέσεις με τα μέλη στην πατρική οικογένεια, παρέχουν ψυχολογική υποστήριξη και αποτελούν πηγή πίστης, ελπίδας, συναισθηματικής και υλικής υποστήριξης.

Σ7:*«Αισθάνομαι τυχερός που έχω την οικογένεια μου ... παρόλα τα λάθη της ... την πατρική μου οικογένεια, παρόλα τα λάθη της.»*

5.2.4. Η εμπειρία του εγκλεισμού μέσα από το δίκτυο σχέσεων που αναπτύχθηκαν, σε οριζόντιο επίπεδο, μεταξύ ατόμων με ανομοιογενή χαρακτηριστικά στο περιβάλλον του εγκλεισμού

Το δίκτυο των σχέσεων που αναπτύχθηκε με συγκρατούμενους -παλιούς έγκλειστους εγκληματίες σύμφωνα με τον ποινικό κώδικα και την κοινωνία- και λειτούργησε υποστηρικτικά προς του αφηγητές θεωρείται θετικό Συνδεδετικό Κοινωνικό Κεφάλαιο. Τους συμβούλευαν να σταματήσουν τη χρήση, τους υποστήριζαν, τους ενημέρωναν ως πιο έμπειροι και ως παραδείγματα προς αποφυγή. Ήταν ένα δίκτυο σχέσεων με θετική αλληλεπίδραση, μέσα από το ενδιαφέρον, την φροντίδα, και την προστασία προκειμένου να διατηρήσουν τη δομή και τη συνοχή τους και να καταφέρουν να βρουν το δρόμο τους. Ορθώνονταν σαν πατρικές φιγούρες και εκεί δίπλα τους, τους νουθετούσαν και τους επανάφεραν. Για τους ίδιους μια διορθωτική κίνηση για τη δική τους κρατούμενη ζωή, μια κίνηση σαν χάδι, να σώσουν το νέο παιδί για να ησυχάσει το

παιδί μέσα τους που μεγάλωσε μέσα στις φυλακές και στη χρήση και τώρα είναι αργά για αλλαγή πλευσης.

Σ1: « [...] παλιοί κρατούμενοι-που υπάρχουν καλοί-μου λέγανε: δεν ξέρεις μέχρι πού μπορεί να φτάσει αυτό το πράγμα (παύση) και έβλεπα ότι τα λόγια τους ... επιβεβαιώνονταν. Υπάρχουν λοιπόν άνθρωποι εγκληματίες που θα τους λέγαμε κακοποιούς οι οποίοι έχουν τη δυνατότητα να κάνουνε κακό σε κάποιον άλλον οι οποίοι έχουν πάρα πολλή καλοσύνη ... δηλαδή θα σε φροντίσουνε ,θα σε νοιαστούνε. »

5.2.5. Η εμπειρία του εγκλεισμού μέσα από το δίκτυο σχέσεων που αναπτύχθηκαν μεταξύ ατόμων ανομοιογενών χαρακτηριστικών με ιεραρχική δομή ή υποβόσκουσα σχέση εξουσίας (κάθετη σύνδεση) στα πλαίσια του εγκλεισμού

Το δίκτυο αυτών των σχέσεων έχει διττή μορφή: θετικού και αρνητικού Συνδετικού/Ενωτικού Κεφαλαίου, ανάλογα με την επίδραση που είχαν στους εγκλειστούς χρήστες. Αφορούν σχέσεις με Σωφρονιστικούς και Υγειονομικούς Υπαλλήλους, Κοινωνικούς Λειτουργούς και Συμβούλους απεξάρτησης.

Στο δίκτυο θετικών σχέσεων η συμβουλευτική και η ενημερωτική υποστήριξη, η φροντίδα και η προστασία, καλλιεργούν την αξία της πίστης στον εαυτό, καθρεπτίζουν την πίστη ότι ο εγκλειστος χρήστης έχει τη δύναμη, ο ίδιος, να πετύχει το στόχο του. Η ψυχική ενδυνάμωση και η επίγνωση των κοινωνικών πόρων βοήθειας είναι ένα βήμα προς την κινητοποίηση για αλλαγή.

Σ2: « [...] είναι ότι οι κοινωνικοί λειτουργοί, οι άνθρωποι που είναι εκεί, πιστεύουν σε σένα χωρίς να πιστεύεις εσύ σε σένα .. που ... αυτό δεν υπάρχει πουθενά. Εσύ δεν ξέρεις κάτι, που αυτοί το ξέρουνε για σένα. Ότι μπορείς να το κάνεις! Αυτό δεν υπάρχει αλλού πουθενά!»

Σ6: « Εεε μου έκανε πολύ καλό η ... επαφή μου με τους φύλακες, γιατί ήταν άνθρωποι που μπορούσες να έχεις, αν ήθελες, μπορούσες να είχες ενδιαφέρουσες συζητήσεις. Μου 'κανε καλό η συζήτηση και με την υγειονομική υπηρεσία εεε.»

Σ1: «Οι γιατροί και οι κοινωνικοί λειτουργοί, θυμάμαι ανθρώπους που ... ένοιωθες, βρε παιδί μου, δεν ξέρω αν το κάνανε έτσι, αλλά ένοιωθες ότι έχουνε κάποια καλή πρόθεση. Θυμάμαι δηλαδή διάφορες στιγμές. Δεν ξέρω αν αξίζει να το συζητήσω και να μιλάω γι αυτό πολύ ώρα, αλλά ... μου έχουν μείνει με καλή ... γεύση. Κάποιοι γιατροί και κάποιοι κοινωνικοί λειτουργοί ... και κάποιοι λίγοι από κάποια γραφεία, δηλαδή

που δείχνανε, ξέρω γω, μια ολιά ενδιαφέρον που λέμε. Να μπορέσουμε να κάνουμε κάτι ρε παιδί μου! Δε σου λέγανε ... next και κοιτάγανε αλλού ... καταλαβαίνεις περίπου, εντάξει», «[...] και έχει καλές στιγμές γιατί οι ανθρώπινες σχέσεις συνεχίζουν να υπάρχουν δηλαδή, αυτή τη στιγμή το λέω και συγκινούμαι.... αλλά εγώ (κλαίει)(λυγμός) θυμάμαι ανθρώπους με ... δηλαδή θυμάμαι ανθρώπους και πρόσωπα στη φυλακή που ... παρόλη τη συγκυρία (λυγμός)(μεγάλη παύση) η καρδιά μου ζεσταίνεται δεν είναι δηλαδή τόσο χάλια...(λυγμός)(κλαίει)».

Σ7: Το δεύτερο θετικό είναι ότι γνώρισα ανθρώπους {σύμβουλοι απεξάρτησης} που αν δεν ήμουν εκεί, δε θα τους γνώριζα ποτέ. Και όντως έχω πολύ καλές εμπειρίες από αυτούς τους ανθρώπους, που μέχρι και σήμερα μιλάμε μαζί και παίρνω και παράδειγμα από κει. Παίρνω ... έχω ... βλέπω το δρόμο».

Η επίδραση του ίδιου δικτύου σχέσεων με αρνητικό φορτίο στην εμπειρία του εγκλεισμού, που αφορά υπαλλήλους αναφέρθηκε εκτενώς στην υποενότητα 5.2.2 που αφορά τον εγκλεισμό ως αρνητικό Κοινωνικό Κεφάλαιο στη διάσταση των σχέσεων.

Συμπληρωματικά και αναφορικά με τους υγειονομικούς ο μόνος αρνητικός συσχετισμός είναι η σκοπιμότητα που εκ μέρους των εγκλειστών για την συνταγογράφηση φαρμάκων που αντικαθιστούν τη χρήση.

Σ5: «[...] τώρα θέλω να το πω και θα γελάσω(γέλιο) φώναζε φάρμακα ... και ήταν η χαρά μας να πάμε να περιμένουμε στη σειρά να πάρουμε τα φάρμακα και τώρα το λέω και θέλω να το γελάσω ... στα φάρμακα και θυμάμαι αζέχαστα, ένα και μου' λεγε: έτσι ψιλοβοσκός ήτανε, Που μωρέ πας πάλι από κάτω, δυο μέτρα άντρας, να πας να μου παίρνεις τα φάρμακα να πίνεις?»

Σ4 «[...] δεν τα πήγαινα καλά ούτε με φρουρούς ούτε με τις κοινωνικές υπηρεσίες μόνο με το ιατρείο τα πήγαινα καλά γιατί ήθελα να μου δίνει φάρμακα ...»

5.2.6. Η επίδραση της Συμμετοχής σε ομάδες με συγκεκριμένα πλαίσια λειτουργίας κατά τον εγκλεισμό

Μέσα στην εμπειρία του εγκλεισμού σημαντική επίδραση έχει η συμμετοχή σε ομάδες με συγκεκριμένα πλαίσια λειτουργίας. Οι Θεραπευτικές ομάδες-προγράμματα, οι εκπαιδευτικές ομάδες και τα προγράμματα εργασίας αποτελούν ένα σύστημα παροχής υπηρεσιών και πόρο Συνδεδειγμένου Κεφαλαίου με θετική επίδραση.

Δίνουν μια διέξοδο από τις συνθήκες του εγκλεισμού, είναι το έναυσμα για την απεξάρτηση, ενεργοποιούν τα εσωτερικά τους κίνητρα και ενισχύουν τα υπάρχοντα, ενδυναμώνουν τον εξαρτημένο, τον υποστηρίζουν στην κατανόηση της αξία της οριοθέτησης, της ενσυναίσθησης, της αυτογνωσίας. Αρχίζουν, έτσι, με συνέπεια και σταθερότητα να ενεργοποιούν τα θετικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς τους και να μιλούν για θεραπεία, απεξάρτηση και προσωπική ανάπτυξη.

Με εργαλεία τις ομάδες αυτοβοήθειας, τις εκπαιδευτικές ομάδες και τα προγράμματα εργασίας καλλιεργούν την αξία της αυτοβοήθειας, της αλληλοβοήθειας, την αξία της αλληλοστήριξης και της συνεργασίας. Αποκτούν γνώση και κατανόηση στα θέματα αξιών, εαυτού, ομάδας, εκτιμούν τον ρόλο της καθοδήγησης και αρχίζει να διαφαίνεται η έννοια της προοπτικής και του σχεδιασμού για το μέλλον.

Σ1: *«Εφόσον ένας άνθρωπος πάει στο ΚΕΘΕΑ και ξεκινάει ένα νέο τρόπο ζωής, νέες αλληλεπιδράσεις, νέες σχέσεις, νέα ερεθίσματα, νέες πράξεις, νέες αξίες δομούνται.»*, *«[...] δε σταμάτησα μόνος μου, σταμάτησα επειδή με βοήθησε ένα πρόγραμμα απεξάρτησης του ΚΕΘΕΑ ... χωρίς το πρόγραμμα απεξάρτησης πιστεύω ότι ήμουν μη δυνάμενος ... να στρίψω το τιμόνι ... ήταν άνθρωποι του ΚΕΘΕΑ, που γνώρισα, δημιουργούνε πολύ μεγάλη αντίθεση που σου μένει, σε σχέση με την κόλαση που ζει ένας άνθρωπος, που ζει σε αυτήν την... όαση χαχαχα (δυνατό γέλιο) των ναρκωτικών ή της φυλακής.»*

Σ2: *«Και όλο αυτό δηλαδή, ο ένας ακουμπούσε στον άλλον, και με καθοδηγητή το πρόγραμμα, είμαστε αυτό που είμαστε τώρα.»*, *«[...] να... υπάρχουν κάποιοι άνθρωποι, οι σύμβουλοι, οι καθοδηγητές ή ένας φίλος μου ή ένας που μπορεί να μου πει κάτι για να το πιάσω εγώ και να προχωρήσω στο δρόμο. Κάπως έτσι πιστεύω ότι γίνεται και πας μπροστά, έτσι το καταλαβαίνω γιατί έτσι έγινε πριν, έτσι γίνεται τώρα (παύση) δεν μπορώ να το σκεφτώ αλλιώς.»*

Σ4: *«[...] πήγα κατευθείαν στο ΚΕΘΕΑ τέλος πάντων, έκανα εγγραφή συμβουλευτικό και ξεκίνησα τις ομάδες και εκεί, ναι μεν είχα αποφασίσει ότι δεν θα έπινα αλλά είχα και τη βοήθεια του προγράμματος.»*, *« Σιγά σιγά πήρα την απόφαση να πάω και στο πρόγραμμα της Θήβας που είναι εντός φυλακής (παύση) είναι πρόγραμμα εντός φυλακής. Λέω τουλάχιστον να καθαρίσω, να σκεφτώ καθαρά και μετά να αποφασίσω τι θέλω να κάνω. Να συνεχίσω τη χρήση ή να μην τη συνεχίσω. [...] Πήγαινες εκεί για να καθαρίσεις, ήτανε σε στυλ κλειστού προγράμματος δηλαδή είχε ομάδες, είχε εργασίες (παύση) όταν πρωτοπήγα έβλεπα ότι ο χρόνος μου, κυλούσε ο χρόνος και δεν έπινα*

(έκπληξη) έβλεπα τον εαυτό μου και οργανικά καλύτερευε, μου άρεσε πολύ αυτό, έκανα και διάφορες ομάδες και βοηθιόμουνα. Ξέρω γω, με τη συζήτηση βοηθιόμουνα. Είχα βέβαια ... δεν είχα αποφασίσει ακόμα να καθαρίσω, δηλαδή δεν ήμουνα σίγουρος, φοβόμουνα τον εαυτό μου ... όταν θα αποφυλακιστεί τι θα κάνω? Εκεί στο πρόγραμμα έκατσα δύο χρόνια περίπου, πήρα δύο άδειες, δεν έκανα χρήση, ώσπου ήρθε η μέρα να αποφυλακιστώ, όταν λοιπόν πλησιάζουν οι μέρες να αποφυλακιστώ..»

Αναφορικά με το Συνδετικό/Ενωτικό Κοινωνικό Κεφάλαιο που αφορά την υπηρεσία των θεραπευτικών ομάδων που πραγματοποιούνται στη συνθήκη του εγκλεισμού, η έρευνα ανέδειξε ότι η συμμετοχή εξαρτάται από το βαθμό επίγνωσης (γνωστική ικανότητα), εκ μέρους του χρήστη, του ρόλου και των δυνατοτήτων που του παρέχονται. Ο βαθμός εμπιστοσύνης- πίστης του θεραπευτή στις δυνατότητες του χρήστη, συνδέεται άρρηκτα με τη δέσμευση του χρήστη στο πρόγραμμα και την τελική απεξάρτηση. Αλλά και οι σχέσεις αλληλεγγύης και εμπιστοσύνης που αναπτύσσονται με άλλα μέλη των θεραπευτικών ομάδων στο πλαίσιο αυτό είναι σημαντικοί παράγοντες στην απόφαση των χρηστών να απεξαρτηθούν και να συμμετέχουν στις διαθέσιμες ομάδες που έχουν σκοπό την απεξάρτηση και την συνεπή παρακολούθηση στις ομάδες αυτοβοήθειας.

Σ6: *«Εγώ λοιπόν μπήκα στο κατάστημα αυτό, αξιοποίησα και τις ομάδες αυτοβοήθειας, όσο περισσότερο μπορούσα, αξιοποίησα τη δυνατότητα της εκπαίδευσης που υπήρχε, αξιοποίησα τη δυνατότητα της εργασίας στο κατάστημα, αν ήθελες να δουλέψεις, πάντα θα δούλευες, και μένα μου έκανε πάρα πολύ καλό η δουλειά. Εγώ δούλευα, από τις έξι η ώρα το πρωί μέχρι τις οκτώ η ώρα το βράδυ ... κάθε μέρα, 365 μέρες το χρόνο, ΠΑΝΤΑ όπου μου έκανε πάρα πολύ καλό. Μου έκανε πάρα πολύ καλό, το διάβασμα που έκανα μέσα απ' τη βοήθεια των ομάδων αυτοβοήθειας.»*

Σ2: *«[...] δίκτυο ... αλλά πρέπει να έχεις την ικανότητα να καταλάβεις την ώρα που το χρειάζεσαι, ότι πρέπει να πας, δηλαδή ότι τώρα χρειάζομαι βοήθεια, γιατί εγώ είμαι μόνος μου, τώρα δεν ..δεν πάω στο .. κάπου .. πάω μία φορά όταν καταλάβω ότι: “οπ, κάτι γίνεται, κάτι ΔΕΝ ... »,*

Υπήρξαν και περιπτώσεις στο σύστημα παροχής των υγειονομικών υπηρεσιών και των θεραπευτικών ομάδων που επέδρασαν αρνητικά ως προς την υποκατάστατη χρήση μέσω της συνταγογράφησης φαρμάκων. Επίσης, υπήρξε η συμμετοχή σε ομάδες αυτοβοήθειας προσανατολισμένες όχι προς την κατεύθυνση της προσωπικής

ενδυνάμωσης στην πορεία της αυτονόμησης αλλά με στόχο την εξασφάλιση βεβαίωσης συμμετοχής για δικαστική χρήση.

Σ5: «Πρέπει να κάνεις και αυτό για να είμαστε πιο Πας σε αυτό να πάρουμε το χαρτί γιατί χρειάζεται. Εντάξει, πηγαίνανε κι άλλα παιδιά, λέω πάμε εεε το πρόγραμμά του ΚΕΘΕΑ που ερχότανε στις φυλακές, και κάναμε ομάδες. Είχανε χωριστεί και σε δυο ομάδες τότε, νομίζω Α και Β [...] Β όσοι είχανε προχωρήσει και είχανε πει κάποια πράγματα ... παραπάνω [...] Α' πήγαινες και έβλεπες 30 άτομα, και Β' πήγαινες και έβλεπες 5, 4 γιατί δε θέλανε, δεν τους παρακινούσε ... όλους. Όλοι πηγαίνανε για ένα χαρτί. Το θέμα ήτανε, κάποιοι πηγαίνανε για ένα χαρτί, και τελειώνανε, γιατί δεν είχανε κάτι άλλο ... δεν ήτανε χρήστες... Δεν θέλανε κάτι άλλο!»

5.3. 3^η Θεματική : Η πορεία προς την Απεξάρτηση στα πλαίσια του εγκλεισμού

5.3.1. Ο ρόλος της οικογένειας προσανατολισμού στην επιτυχία της θεραπείας-απεξάρτησης κατά τον εγκλεισμό

Κατά την ανάλυση αυτή της ενότητας τα ευρήματα, όπως φαίνεται και στον πίνακα θεματικής ανάλυσης, είναι ταυτόσημα με αυτά που αναλύθηκαν στην υποενότητα 5.2.3.

Συγκεκριμένα, η οικογένεια ως δίκτυο σχέσεων λειτουργεί υποστηρικτικά προς τον εγκλειστο χρήστη που αποτολμά την προσπάθεια απεξάρτησης. Παραμένει θετικό Δεσμευτικό Κεφάλαιο. Η υποστηρικτική στάση του πατέρα, της μητέρας, των αδελφών ενισχύουν την αίσθηση του «ανήκειν», την πίστη στον εαυτό, είναι σημαντικό κίνητρο για να παραμείνουν πιστοί και δυνατοί στην προσπάθεια που κάνουν, αν δεν είναι και το βασικό κίνητρο στην απόφαση για απεξάρτηση, όπως φάνηκε άλλωστε και στην προηγούμενη ενότητα. Μέσα από το σκληρό βίωμα του εγκλεισμού, ενεργοποιούνται συναισθήματα ενοχής, ματαιώσης ή και προδοσίας της πίστης της πατρικής οικογένειας και αναζητούν την επιστροφή στα θετικά του αξιακού συστήματος της οικογένειας προσανατολισμού (αναπλαισίωση).

Σ1: «[...]μου έχουν δώσει κάποιες αξίες, οι οποίες ... αντιμάχονταν με τα αποτελέσματα της πορείας μου, και κάποια στιγμή ... λόγω αυτών των αξιών, που δεν μπορούσα να αντέξω άλλο, έπρεπε να κάνω μια επιλογή. [...] ένοιωθα πάντα μεγάλο πόνο σε σχέση με τα αδέρφια μου, γιατί πάντα ένοιωθα ότι πρόδυνα την αγάπη τους δηλαδή αυτοί με αγαπάνε και με πιστεύουνε κι εγώ αυτό το χαλάω κάθε μέρα (κλαίει).»

Σ2: «Η μάνα μου όταν ήταν να πάω στο πρόγραμμα, θυμάμαι που μου είπε: Εγώ είμαι η μόνη που πιστεύω σε σένα ...-που εγώ δεν πίστευα σε μένα- Και εγώ πιστεύω ότι θα τα καταφέρεις, και πρέπει να πας εκεί.»

Σ4: «Είχα πολλή βοήθεια βέβαια από την οικογένειά μου δεν με παράτησε ποτέ ... για αρχή σκεφτόμουνα ότι τουλάχιστον για αρχικό μου κίνητρο, ήταν η οικογένειά μου... δηλαδή, ήθελα, το αζίζιζανε οι άνθρωποι, να καθάριζα για αυτούς. [...] δεν σκεφτόμουνα τον εαυτό μουγια αρχή. Και έκανα το βήμα για... το πρώτο βήμα από ότι θυμάμαι για την οικογένειά μου.»

Σ5: «[...] και γυρνάει η αδελφή μου... [...]... πάντως ήταν η πρώτη που... είχε νομίζω ... επαφή με πρόγραμμα, και μου είπε: πρέπει να κάνεις και αυτό... να πας {στο πρόγραμμα}»

Σ6: «[...] οι άνθρωποι που έχω έξω με κρατήσανε, όχι ... εγώ τους σκεφτόμουνα και λέω δεν θα χαθώ, γιατί πρέπει να είμαι εδώ γι' αυτούς... εμ ...δεν υπήρχε περίπτωση και γώ να χαθώ [...] Την καλή σχέση, την .. καλή σχέση...είχα και έχω και θα έχω πάντα με την οικογένεια που έχω, όποια και να ναι αυτή...»

5.3.2. Η επίδραση της οικογένειας αναπαραγωγής ή των συντροφικών/ερωτικών σχέσεων στην επιτυχία της θεραπείας-απεξάρτησης στα πλαίσια του εγκλεισμού

Το Δεσμευτικό Κεφάλαιο στην οικογένεια αναπαραγωγής περιλαμβάνει τις συζυγικές, ερωτικές και συντροφικές (ομόφυλες ή ετερόφυλες) σχέσεις. Η θεματική ανάλυση έδειξε ότι όταν οι σχέσεις αυτές είναι ισχυρές επιδρούν θετικά στη δέσμευση του χρήστη για απεξάρτηση, ενισχύουν τη διάθεση και το εσωτερικό κίνητρο για αλλαγή, αποτελούν πηγή αυτοεκτίμησης και αυτοδέσμευσης. Η υποστηρικτική σχέση, η επαφή και η φροντίδα εκ μέρους του ελεύθερου συντρόφου αφενός επικυρώνει την δέσμευση-σύνδεση με τον εγκλειστο ως «σημαντικό άλλο» και αφετέρου λειτουργεί ως γεφύρωση και νοηματοδοτεί εκ νέου τις σημαντικές αξίες της ζωής, όπως ο έρωτας, η αγάπη, η συντροφικότητα, η οικογένεια, η αυτοπραγμάτωση.

Σ2: «[...] Πάω πάλι στη φυλακή .. Η οικογένειά μου να λέει στη X {σύζυγος}: ότι φύγε και βγάλε το παιδί {έκτρωση} γιατί αυτός θα κάτσει δέκα χρόνια τώρα. Της είπα να φύγει ... δεν έφυγε. Λέει: εγώ θα κάτσω να βγεις από τη φυλακή και μετά αν θες να φύγω, θα

φύγω. [...] Ξεκίνησα από το μείον 30 ...μείον 30 του μηδενός και είπα ότι θα παλέψω... Θα παλέψω για μένα, θα παλέψω για τη Χ. , θα παλέψω για την κόρη μου, θα παλέψω... Ήμουν τυχερός που βρήκα τη γυναίκα μου...».

Σ4: «Ήρθε η γνωριμία μου με τη γυναίκα μου, σχετικά γρήγορα παντρευτήκαμε. Γνωριστήκαμε, παντρευτήκαμε, σχετικά γρήγορα κάναμε το πρώτο παιδί. [...] Πλέον δεν ξέρω, για εμένα προσωπικά είχαν μεγαλώσει εντελώς(παύση) τα κίνητρα»,

5.3.3. Η επίδραση του ρόλου του χρήστη ως φροντιστής

Ο ρόλος του χρήστη ως φροντιστή μέσα από την ιδιότητα της μητέρας ή του πατέρα κινείται στα πλαίσια του Δεσμευτικού Κοινωνικού Κεφαλαίου και από την ανάλυση προέκυψε ότι λειτουργεί θετικά ως προς την απόφαση και τη δέσμευση στο στόχο της ανεξάρτησης. Η απώλεια του γονεϊκού ρόλου είτε ως συνέπεια της χρήσης ουσιών είτε ως συνέπεια του εγκλεισμού κινητοποιεί και ενδυναμώνει το κίνητρο του χρήστη στην προσπάθεια ανάκτησής του. Και στην περίπτωση της απώλειας της επιμέλειας του παιδιού αλλά και στην περίπτωση της αδυναμίας εκπλήρωσης του ρόλου λόγω στέρησης της ελευθερίας, η μητρική ή πατρική ιδιότητα υπερισχύει της επιθυμίας της χρήσης.

Σ3: «Αλλά εγώ είχα εδώ {στην κοιλιά} μια ψυχή (παύση) την οποία την ήθελα και όλα αυτά τα έκανα για το παιδί», «[...] είχα μείνει έγκυος στο πρώτο μου παιδί και έκανα τον εγκλεισμό μου δεκάμιση μήνες, το οποίο(παύση) και τα στερητικά μου τα πέρασα χωρίς δερπ. Είπα: αυτή τη φορά θα κάτσεις να το βγάλεις, χωρίς χάπια, χωρίς τίποτα, να το καταλάβεις αυτό που κάνεις στον εαυτό σου, κι αυτό ήτανε! Έχω να ξανακάνω χρήση από το 2010, οποιαδήποτε όμως ουσία. Δεν μιλάμε ότι έκοψα την ηρωίνη, οποιαδήποτε ουσία, δεν πήρα ούτε LONAGAL, για να μην πονάω. Τί π ο τ α.»

Σ3: «Μου είχανε πάρει την επιμέλεια, είχε δοθεί στο Μητέρα...αυτό με πείσμωνσε και με δυνάμωνσε και έβαλα ένα στόχο, ότι πρέπει να βγω από κει μέσα, για να βρω αυτό το παιδί να μην πάει σε ανάδοχη οικογένεια, αυτά τα παιδιά αν πάνε κάπου αλλού, δεν τα ξαναβλέπεις. Δεν είναι όπως το χαμόγελο του παιδιού. Το Μητέρα, δεν μαθαίνεις ποτέ που πήγε το παιδί», «[...]με βοήθησε{ η πατρική γιαγιά} στο να προσπαθήσω να πάρω το παιδί, γρήγορα να σταθώ στα πόδια μου».

Σ2: «[...] θα παλέψω για την κόρη μου, θα παλέψω.»

5.4. 4^η Θεματική : Ο Αναστοχασμός της Εμπειρίας

Ο αναστοχασμός περιγράφει ένα νέο εαυτό στο παρόν σμιλευμένο μέσα από την εμπειρία της χρήσης, της παραβατικότητας, του εγκλεισμού, της τιμωρίας, της θεραπείας-απεξάρτησης και της αυτονόμησης.

Οι αφηγητές αναγνωρίζουν ότι τα βιώματα τούς έχουν διευρύνει, ότι η θεραπεία δίνει μια άλλη διέξοδο και σηματοδοτεί μια νέα στάση ζωής απέναντι στον εαυτό τους και στη σχέση τους με τους άλλους. Ο παρόντας εαυτός συνδέεται με τις αξίες του προσώπου, τα βιώματά του, τα αποθέματά του, τους σημαντικούς ανθρώπους της ζωής του, τους κομβικούς σταθμούς της ιστορίας του με την προοπτική και το όνειρο.

Η ψυχική κατάσταση στον αναγεννημένο εαυτό ισορροπεί ανάμεσα στο μούδιασμα της συνειδητοποίησης της τραγικότητας του βιώματος, στην ευγνωμοσύνη της εμπειρίας, στην κάθαρση της τιμωρίας, στην ευλογία της δεύτερης ευκαιρίας, στη διάσωση -μεταφορικά και κυριολεκτικά- της ύπαρξης, στη συγκίνηση για την επίτευξη του στόχου της καθαρής ζωής, στην πληρότητα της προσωπικής ανάπτυξης, του έρωτα, της οικογένειας, της προοπτικής στο μέλλον.

Το νόημα της ζωής στο παρόν καθρεπτίζεται στην αξιοποίηση της ελευθερίας, στην συνειδητοποίηση της απλής καθημερινότητας με τα όποια κοινά προβλήματα, στην ολοκλήρωση του σχολείου, στην επαγγελματική αποκατάσταση, στον σχεδιασμό για το μέλλον, στη διατήρηση της καθαρότητας, στη βοήθεια στο συνάνθρωπο, στην καλή σχέση με την πατρική οικογένεια και την καλή επικοινωνία με την/τον σύντροφο. Κάπου εκεί ελλοχεύει και η ανησυχία για την υποτροπή και την επιστροφή στις ουσίες, η αμφιβολία για την εσωτερική δύναμη και την ισχύ των ψυχικών αντιστάσεων, πάντα χέρι-χέρι με την πεποίθηση ότι τελικά θα νικήσει ο παρών εαυτός.

Σ6: *«Μέσα από την τόσο άσχημη εμπειρία, που όντως είναι πάρα πολύ άσχημη εμπειρία, μπόρεσα εγώ τουλάχιστον προσωπικά και .. αποκόμισα κάποια πολύ, πάρα πολύ καλά στοιχεία, που θα είναι μαζί μου για το υπόλοιπο της ζωής μου. Είναι πολύ σημαντικό δηλαδή. Θεωρώ τον εαυτό μου, μέσα απ' όλο αυτό εξαιρετικά τυχερό! [...] ονειρεύομαι ... αλλά όχι ακόμα... Θα ονειρευτώ (παύση) Θα ονειρευτώ, μια ήρεμη ήσυχη ζωή. Αυτό. Με (παύση) όχι χωρίς προβλήματα, γιατί όλοι οι άνθρωποι έχουν προβλήματα, με λιγότερα προβλήματα. Τώρα σας μιλάω, προσωπικά. Με λιγότερα προβλήματα γιατί (παύση) είναι πολλά[...] θέλετε λόγω ψυχολογίας που δεν έχει ... ορθοποδήσει καλά καλά ακόμα? Θέλετε λόγω προβλημάτων που υπάρχουν μετά από τόσα χρόνια? Θέλετε*

λόγω, μη συνειδητοποίησης ακριβώς, ακόμα το τι συμβαίνει [...] ακόμα δεν έχω (αμφιβολία) δει την ελευθερία αυτή, όπως σας το 'πα ακριβώς (παύση) όπως αρμόζει στην ελευθερία αυτή να τη δω! Θα πρέπει να είσαι πολύ τυχερός άνθρωπος για να μπορέσεις να ανταπεξέλθεις και να μη μείνεις πίσω. Θεωρώ ότι είναι πολύ λίγοι άνθρωποι που μπορούν να το κάνουν αυτό(παύση) Εξαρτάται από το έξω, δεν εξαρτάται από σένα. (παύση) οικονομικές δυσκολίες ... Ξεκινάς πάλι από το μηδέν. Ξεκινάς πάλι από το μηδέν! Η αλήθεια είναι ότι δεν έχω συναντήσει όμως ρατσισμό σε σχέση με αυτό που έχω περάσει, εεε αλλά ότι είναι δύσκολα, είναι δύσκολα.

Σ3: «Ευλογημένη ... νιώθω ... στο λέω και το νιώθω και ανατριχιάζω κιόλας δηλαδή νοιώθω ευλογημένη ... ευλογημένη γιατί από ένα σημείο και μετά, λες κι έκανα έτσι και γινόντουσαν όλα!»

Σ2: «ήμουν τυχερός που πίστεψα μέσα σε όλη αυτή την ιστορία που είχα εγώ, και μέσα σε όλη αυτή την παρανομία, που μπόρεσα και βρήκα ένα κομμάτι του εαυτού μου»,

«Πολλές φορές μπορεί να είμαι στο δρόμο μόνος μου και να κλαίω ... ΝΑΙ κλαίω γιατί συγκινούμαι με αυτά που βλέπω ότι καταφέρνω, ότι δεν έχω να φοβηθώ κανέναν και τους κοιτάζω όλους στα μάτια. Αυτό με ικανοποιεί ότι: ΡΕ ΣΥ ΕΝΤΑΞΕΙ! (αναπόληση) πολλοί φίλοι μου έχουν πεθάνει (παύση) πολλοί φίλοι μου εεε έχουν τρελαθεί, ο άλλος έχει χάσει το συκώτι του, ο άλλος (παύση) τον σκοτώσανε, ο άλλος είναι τρελός, ο άλλος έχει πεθάνει (παύση) Μεγάλη ιστορία (παύση) γι αυτό είμαι τυχερός.»

Σ7: «[...] θετικό σημείο ... το ότι δεν πέθανα.[...] ότι γνώρισα ανθρώπους και παίρνω παράδειγμα από κει, βλέπω το δρόμο [...]η απεξάρτηση είναι εκπαίδευση, εκπαιδεύεις τον εαυτό σου πώς να τον προστατεύεις, πώς να ζήσεις τα υπόλοιπα χρόνια της ζωής σου, με υγεία [...] να'σαι άνθρωπος με αισθήματα, να μπορείς να πάρεις ... να μπορείς να δώσεις κιόλας [...] Είμαι πολύ τυχερός που γελάω, έτσι αισθάνομαι τώρα ... ότι είμαι πολύ τυχερός που κάθομαι εδώ και μπορούμε να κάνουμε αυτό που κάνουμε και εντάξει ... αυτό μου υπενθυμίζει κιόλας ότι .. δεν έχει ... αυτό ... δεν έχει τελειώσει κάτι, συνεχίζεται όλο αυτό ... ΔΕΝ επαναπαυόμαστε και ... προχωράμε μπροστά.»

Η επικυριαρχία επάνω στην εμπειρία, η νίκη του προσώπου επί της εξάρτησης, η κατάκτηση της ψυχικής ισορροπίας και η χαρά για το υγιές παρόν χαρίζουν τη δεξιότητα του αυτοσαρκασμού και της περιπαικτικής διάθεσης.

Σ5: «[...] κι ο αέρας σταμάτησε να φυσάει (δυνατό γέλιο) Τι σημαίνει αυτό για μένα? Μου αρέσει αυτό που ζω, είμαι ερωτευμένος με την κοπέλα που είμαι (παύση) που θέλω

να παντρευτώ (παύση) θέλω να κάνω παιδιά, ΝΑΙ θέλω να παντρευτώ εεε η σύμβουλος, μου έλεγε κάποια στιγμή: αν αφήσεις το Ρούντι, το Λαμπραντόρ, που έχεις να ξέρεις ότι είσαι διακοπή. Αυτό μπορεί να μου το έλεγε χαριτολογώντας ... εγώ σήμερα καταλαβαίνω ότι αυτός θα ζήσει χρόνια και αυτά τα χρόνια είναι αρκετά για να δω εγώ μέχρι που μπορώ να το φτάσω, μέχρι που μπορώ να αντέξω να κάνω πράγματα. Είναι μεγάλη δέσμευση εεε μου αρέσει!

Κάποιες φορές κάνω πλάκες σε παιδιά στη δουλειά: Έλα να καπνίσουμε ένα τσιγάρο! Μα δεν έχω, μου λέει, ο άλλος ... δεν καπνίζω. Ααα του λέω ... δεν πειράζει, θα καπνίσω άλλη μέρα (αυτοσαρκασμός) ... και κάνω τέτοιες πλάκες.»

Σ4: «Τα όνειρά μου, είναι να έχω την οικογένεια που έχω, να μεγαλώνουν τα παιδιά μου, να τα βλέπω να προοδεύουν. Πολύ σημαντικό όνειρό μου»,

Σ3: «Ονειρεύομαινα τελειώσω το λύκειο και θά'θελα να δουλέψω σε κάτι άλλο. ... που να έχει σχέση με την ψυχολογία, κοινωνιολογία. Μ'αρέσει να βοηθάω το συνάνθρωπο μου.»

Σ2: «Έτσι αλλάζεις! ΝΑΙ και λες: Μα εγώ είμαι ρε ? (τρανταχτά γέλια) Εεε είμαι ικανοποιημένος ότι (παύση) είμαι περήφανος, είμαι ικανοποιημένος, ότι παλεύω. Έχω κάποιους φίλους που μου λένε: σε θεωρούμε ήρωα. Εμένα ρε (συστολή) θαυμάζουνε να. Λέω τι μου λένε ρε? Και το αφεντικό μου, μου λέει: έχεις αλλάξει πάρα πολύ απ'όταν έχεις έρθει εδώ. Που και αυτός έχει θέματα, ρε παιδί μου, ψυχολογίας, τον πιάνει κατάθλιψη τον πιάνει... και λέω κοίτα να δεις ,τι μου λένε οι άνθρωποι!. Αυτά με ικανοποιούνε. Και βλέποντας και την κόρη μου που έρχεται εκεί και λέω: ρε συ να (παύση) να φτιάξω ένα παιδί, ας πούμε, που να είναι καλό παιδί και ο φόβος που με πιάνει ότι, μην κάνω άλλο παιδί και είναι αγόρι και πα' να κάνει μια στιγμή, τα ίδια που έκανα εγώ!... και το ένα και το άλλο. Εντάξει τώρα αυτά είναι πάλι διλλήματα που με.. (έκφραση φόβου) αλλά πρέπει να μπαίνω να τα αντιμετωπίζω. Ναι και να παλέψω για αυτό που λέμε να παλέψω. Εντάξει. Είμαι χαρούμενος πού μπορώ αυτά να τα λέω και να μη με επηρεάζουνε τόσο πολύ. Δηλαδή τώρα, σε λίγο θα πάω στη θάλασσα, θα πάω ...Εντάξει. Γίνανε αυτά δεν τα πετάμε...αλλά εντάξει.»

ΜΕΡΟΣ Γ: Συμπεράσματα / Συζήτηση / Προτάσεις

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο: Συμπεράσματα / Συζήτηση / Προτάσεις

Ο σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν να διερευνήσει την εμπειρία του εξαρτημένου χρήστη στην κοινωνική συνθήκη του εγκλεισμού, ως τιμωρία για την παραβατικότητα του, και να ερμηνεύσει την επίδραση των διαφόρων τύπων κοινωνικού κεφαλαίου στη δημιουργία του παρόντα απεξαρτημένου εαυτού μέσα από τους κύριους σταθμούς της ζωής τους, τη χρήση, τον εγκλεισμό και την απεξάρτηση. Να διερευνήσει το σημερινό νόημα της ζωής, όπως αυτό διαμορφώθηκε από τις εμπειρίες των πρώην ουσιοεξαρτημένων.

Από τις συνεντεύξεις αναδείχθηκε ο ποικιλόμορφος και πολυεπίπεδος χαρακτήρας του Κοινωνικού Κεφαλαίου αφενός ως σύστημα δεσμευτικών, συνδετικών και ενωτικών σχέσεων που επέδρασαν θετικά και αρνητικά στους τρεις βασικούς σταθμούς, και αφετέρου ως σύστημα παροχών υπηρεσιών και ως σύστημα σχέσεων στα καταστήματα κράτησης, που επέδρασαν θετικά ή αρνητικά στην πορεία τους προς την αυτονόμηση.

Μέσα από τις διηγήσεις των απεξαρτημένων σκιαγραφείται η πορεία του αρχικού εαυτού προς την εξάρτηση, η διαμόρφωση και η κατάπτωση του εαυτού στην εμπειρία του εγκλεισμού, η αναμόρφωσή του μέσα από την θεραπευτική διαδικασία και η αναδόμηση στον παρόντα εαυτό.

Ξεκινώντας από τον αρχικό εαυτό αποκαλύπτεται σιγά σιγά το σύνολο των παραγόντων που οδήγησαν στην χρήση: το περιβάλλον της οικογένειας, που δεν έχει όρια, δεσμούς και σχέσεις ουσιαστικές, με γονικούς ρόλους ελλειμματικούς και απουσία προτύπων για να δοθεί η σκυτάλη στο φιλικό κοντινό ή ευρύτερο περιβάλλον. Με την έλευση της εφηβείας, ο αρχικός εαυτός επιλέγει να συναντηθεί με παρέες που θα ικανοποιήσουν τα συναισθηματικά κενά, την βαθύτερη ανάγκη του ανήκειν σε μια ομάδα και την τελική εύρεση του λάθος προτύπου στη γειτονιά, στους χώρους της σχολικής κοινότητας, στα στέκια των συνομήλικων, στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Τα κενά της οικογένειας και του σχολικού περιβάλλοντος συνεχίζονται ως κενά μιας κοινωνίας που δεν ευαισθητοποιείται στις ανάγκες του εφήβου και σε αυτά τα δεδομένα μετασχηματίζεται ο αρχικός εαυτός σε εξαρτημένο και προοδευτικά

σε παραβατικό χρήστη.

Η κορύφωση του μετασχηματισμού έρχεται με τον εγκλεισμό, όπου η εξαθλίωση των συνθηκών διαβίωσης, η απειλή της ζωής, της ακεραιότητας και της αξιοπρέπειας από της κλίκες εντός των φυλακών, η παράνομη διακίνηση ουσιών, η απειλή των βιασμών, η επίθεση κατά του εαυτού, το δίλημμα υποταγής σε κλίκες εξουσίας ή της συνεχούς υπαρξιακής ανασφάλειας, αποτελούν κρίσιμα κριτήρια απόφασης ταύτισης ή αλλαγής πορείας με στόχο την αποφυλάκιση μέσω της ανεξάρτησης. Η επιλογή της δεύτερης ενεργοποιεί εσωτερικά κίνητρα που αντλούνται από το υποστηρικτικό δίκτυο των σχέσεων εντός και εκτός φυλακής. Η επαφή με τη Θεραπεία είναι ουσιαστικά η λυτρωτική εύρεση ασφαλούς χρόνου και χώρου στα πλαίσια του εγκλεισμού αλλά και η συνάντηση με ένα δίκτυο σχέσεων, υποστηρικτικών, ανθρώπινων, ζεστών, διαθέσιμων, ως πόροι άντλησης διαφορετικών προτύπων. Οι Θεραπευτικές ομάδες, τα εκπαιδευτικά προγράμματα και τα μεροκάματα, ως πόροι υποστήριξης, αυτοβοήθειας και αλληλοβοήθειας, αποτέλεσαν ένα δομημένο πλαίσιο λειτουργίας με στόχους, όρια και συνέπεια. Είναι η ευκαιρία, για τον έγκλειστο χρήστη να δεσμευτεί, να δηλώσει ρητά την επιβεβαίωση μιας συμμετοχής όπου αναζητά τη συμβουλή και την καθοδήγηση για να θεραπεύσει αυτό που τον οδήγησε στη χρήση και στον εγκλεισμό.

Με γνώμονα τα παραπάνω οι απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα διαμορφώθηκαν ως εξής:

A) Ποια είναι η εκτίμηση που κάνουν οι συμμετέχοντες στην έρευνα για το ρόλο κάθε συστήματος στο οποίο συμμετείχαν (οικογενειακό, φιλικό, σχολικό, κοινωνικό, εργασιακό, κτλ) στην έναρξη της χρήσης, στον εγκλεισμό και στην ανεξάρτηση;

Αναφορικά με το Δεσμευτικό κεφάλαιο που αναφέρεται στις σχέσεις της οικογένειας προσανατολισμού και αναπαραγωγής, τις φιλικές με έμπιστους άλλους, τις ερωτικές /συντροφικές, ομόφυλες ή ετερόφυλες, υποκατάστατες (Beer et Al., 2007· Loper & Gildea, 2004· Severance, 2003), η θεματική ανάλυση ανέδειξε ότι η λειτουργικότητα, οι ισχυροί δεσμοί ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας, και ειδικά με τη μητέρα έχουν θετική επίδραση και λειτουργούν αποτρεπτικά στη χρήση (Western et al., 2005). Το αξιακό σύστημα με το οποίο έχει έρθει σε επαφή ο χρήστης στα πλαίσια της οικογένειας, ενισχύει το κίνητρο για ανεξάρτηση. Η συναισθηματική στήριξη από τους οικείους -γονείς, στενούς φίλους, συντρόφους- σχετίζεται άμεσα με την επιτυχή έκβαση της ανεξάρτησης. Αντιθέτως, οι προβληματικές σχέσεις στα πλαίσια της οικογένειας, η έλλειψη ισχυρού προτύπου, οι σχέσεις χωρίς σαφή όρια, η αντιστροφή

των ρόλων, ο υπερβολικός έλεγχος κ.α., κατά την εφηβεία, συνδέονται άμεσα με τη χρήση και την παραβατικότητα. Ομοίως συμβαίνει και με τις σχέσεις με συνομήλικους.

Ο ρόλος της οικογένειας, τόσο του προσανατολισμού όσο και της αναπαραγωγής, η εγκυμοσύνη, το βρέφος που περιμένει στο ίδρυμα, η σύντροφος που στηρίζει απέξω και δεν τους παρατά με τη σύλληψη, η μάνα στα επισκεπτήρια, λειτουργούν ως δυνατό κίνητρο για αλλαγή. Οι παραπάνω δεσμοί όπως αναφέρεται και στον Cochran (2012), η συχνότητα και η ποιότητα των επίσκεψεων σε κρατούμενο, η σύνδεση με τον έξω κόσμο, αποτελεί κοινωνικό κεφάλαιο που επιδρά στην συμπεριφορά εντός της φυλακής αλλά και στην αντίληψη θεραπείας και αποφυλάκισης.

Το Αρνητικό Δεσμευτικό Κοινωνικό Κεφάλαιο που προέρχεται από τη οικογένεια (ιστορικό χρήσης, απουσία προτύπου, ανταγωνιστικές σχέσεις, ελλειμματικοί γονεϊκοί ρόλοι, ανορίωτες σχέσεις), συνδέεται με την πρώτη χρήση.

Το φιλικό περιβάλλον των συνομήλικων χρηστών κατά την εφηβεία, πράγματι, συνδέεται άμεσα με την πρώτη χρήση, την εδραίωσή της και την εξελικτική πορεία στα διάφορα είδη ουσιών και τέλος με την παραβατικότητα (Shadur, 2014).

Η τελευταία διάσταση είναι το γνωστικό κοινωνικό κεφάλαιο. Προκειμένου να επιτευχθεί η επικοινωνία, που σύμφωνα με τους Nahapiet και Ghoshal (1998) αποτελεί σημαντικό στοιχείο της κοινωνικής σχέσης, τα συμβαλλόμενα μέρη θα πρέπει να έχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά. Πιο συγκεκριμένα, η επικοινωνία και η αμοιβαία κατανόηση μεταξύ των κρατουμένων επιτυγχάνεται μέσω της χρήσης κοινής γλώσσας και της ύπαρξης κοινών αφηγήσεων. Όταν αυτά τα δύο χαρακτηριστικά συνυπάρχουν, τότε είναι πιο εύκολο για τους κρατούμενους να ανταλλάξουν ιδέες, πληροφορίες και γνώση, να συζητήσουν τα προβλήματά τους και να προσφέρουν αποτελεσματικότερη βοήθεια ο ένας στον άλλο (Nahapiet & Ghoshal, 1998). Όσο μεγαλύτερο είναι το Γνωστικό Κοινωνικό Κεφάλαιο τόσο αυξάνονται οι πιθανότητες για την επίτευξη του στόχου της απεξάρτησης.

B) Το βίωμα της εξάρτησης και του εγκλεισμού αποτέλεσαν σημείο καμπής (turning point) στην κατασκευή του σημερινού νοήματος ζωής και με ποιο τρόπο;

Μέσα από τις αφηγήσεις περιγράφονται οι συνθήκες σωφρονισμού στα καταστήματα κράτησης και αναδύονται προβληματισμοί για την αποτελεσματικότητα του σωφρονιστικού συστήματος αναφορικά με το στόχο της απεξάρτησης και της

επανένταξης.

Τα αποτελέσματα της έρευνας επαλήθευσαν ότι ο εγκλεισμός αποτελεί τραυματική εμπειρία για τους εξαρτημένους με παραβατικές συμπεριφορές. Στην πορεία «εγκλιματίζονται» (Harvey, 2012) συνεχίζουν τη χρήση, είτε ναρκωτικών ουσιών που διακινούνται μέσα στα καταστήματα κράτησης, είτε αντιμετωπίζουν την εξάρτηση τους με ψυχοφάρμακα που συνταγογραφούνται από το γιατρό της φυλακής. Ο εγκλεισμός, επομένως, δεν λειτουργεί ανασταλτικά στη λήψη ουσιών, ούτε σωφρονίζει αναφορικά με τις παραβατικές πράξεις. Τουναντίον, η χρήση, η εξάρτηση και η παραβατικότητα εδραιώνονται. Ο εγκλεισμός αναβαθμίζει το άτομο σε θέματα παρανομίας, με τεράστιες συνέπειες σε ψυχοσωματικό, συναισθηματικό, νομικό και οικονομικό επίπεδο. Ουσιαστικά, εξελίσσει τους παραβατικούς ορίζοντες και συντηρεί το φαύλο κύκλο της εξάρτησης τους. Η συνεύρεση πολλών ατόμων με διαφορετική ποινική ταυτότητα κατά τη διάρκεια της έκτισης της ποινής και η αναγκαστική αλληλεπίδραση οδηγεί τους εξαρτημένους σε γνωριμίες και σε πράξεις μεγαλύτερης ποινικής βαρύτητας από εκείνες που έχουν διαπράξει. Οι συνθήκες εγκλεισμού, η διαχείριση του χρόνου, η απρόσωπη σχέση με το προσωπικό, ακόμα και η κατάχρηση εξουσίας αποτελούν αρνητικό κοινωνικό κεφάλαιο και επιδρούν μεθοδικά προς την εξαθλίωση του εξαρτημένου ενισχύοντας το φαινόμενο της περιστρεφόμενης πόρτας με πολλαπλούς εγκλεισμούς. Το μοτίβο του επαναλαμβανόμενου εγκλεισμού διακόπτεται μόνο όταν βρεθούν ισχυρά κίνητρα που θα δεσμεύσουν στην απόφαση για αλλαγή. Είναι προφανές ότι η έλλειψη θετικού Συνδεδετικού Κοινωνικού Κεφαλαίου (Svendsen, 2006) στις συνθήκες και περιβάλλοντα εγκλεισμού έχει αρνητικές επιδράσεις στη ζωή και την κατάσταση των κρατουμένων (Day et al., 2011).

Το Αρνητικό Συνδεδετικό/Ενωτικό Κοινωνικό Κεφάλαιο σε συνθήκες Εγκλεισμού, όπως έχει παρουσιαστεί στη θεματική ανάλυση, ενεργοποιεί αμυντικούς μηχανισμούς και καταλήγει να αποτελεί κίνητρο για απεξάρτηση εκ μέρους του χρήστη. Οδηγούν μέσα από την αντίληψη της επιβίωσης στην απόφαση απεξάρτησης, στην περίπτωση όμως που τελικά έχει επιβιώσει από τη χρήση, την παραβατικότητα, τις συμμορίες ή άλλο έγκλημα. Το συγκεκριμένο αποτελεί ένα εύρημα σημαντικό και ανησυχητικό. Το τελικό αποτέλεσμα της απόφασης για συμμετοχή σε θεραπευτικό πρόγραμμα σε απειλούμενο εγκλεισμό δε μπορεί να θεωρηθεί ως πλεονέκτημα στο σχεδιασμό πολιτικών και στρατηγικών σε θέματα απεξάρτησης και σωφρονισμού.

Μέσα από τα ευρήματα της έρευνας αναδείχθηκε και η θετική επίδραση των κοινωνικών δικτύων στις συνθήκες του εγκλεισμού. Μελετώντας τις παραμέτρους του κοινωνικού κεφαλαίου σε κατάσταση εγκλεισμού, οι Lafferty et. al. (2015) αναφέρουν ότι το κοινωνικό δίκτυο και οι υποστηρικτές του έγκλειστου ενεργοποιούν την εσωτερική ορμή και το κίνητρο για αυτενέργεια στην πορεία της απεξάρτησης.

Τόσο το περιβάλλον όσο και η λειτουργία των Φυλακών μπορεί να αποτελέσει πηγή που μπορεί να προάγει το αίσθημα της ασφάλειας μέσα από την κατανόηση, τις υποστηρικτικές συμπεριφορές, την επίλυση πρακτικών προβλημάτων υγιεινής και διαβίωσης, την οργάνωση προγραμμάτων αποκατάστασης εκπαίδευσης, εργασίας κ.λ.π. έχοντας έτσι θετική επίδραση (Lafferty et. al., 2015).

Μέσα από τη βιογραφική αφήγηση φάνηκε ότι η εξάρτηση και η παραβατικότητα απομονώνει τον άνθρωπο και αλλοτριώνει την κοινωνική του φύση. Εντοπίστηκε ότι η εξάρτηση απορρέει από την δυσλειτουργικότητα των σχέσεων και ότι η απεξάρτηση κατά τον εγκλεισμό είναι άμεσα συνδεδεμένη με τη θετική επίδραση και την ενίσχυση του δικτύου των κοινωνικών σχέσεων. Ως εκ τούτου, αυτό σημαίνει ότι το σωφρονιστικό σύστημα, δεν μπορεί να οδηγήσει στην απεξάρτηση. Με τη δομή του, τους χώρους του, την χωρίς νόημα ελευθερία χρόνου και την συσσώρευση πολλών ανθρώπων με παραβατική και εγκληματική ταυτότητα μπορεί να οδηγήσει σε αρνητική εξέλιξη στα θέματα εγκληματικότητας, χρήσης, ψυχοπαθολογίας, σωματικών προβλημάτων υγείας, αντικοινωνικής συμπεριφοράς και συναισθηματικής αστάθειας.

Γ) Πως αντιλαμβάνονται την επίδραση της συμμετοχής σε εκπαιδευτικά ή θεραπευτικά προγράμματα στα σωφρονιστικά καταστήματα στην πορεία της απεξάρτησής τους;

Η συμμετοχή σε ομάδες είτε εκπαιδευτικές είτε αποκατάστασης-αποθεραπείας αποτελούν δομημένες δραστηριότητες με συγκεκριμένους στόχους και σκοπούς καθώς και συγκεκριμένο πλαίσιο και κανόνες λειτουργίας. Οι ώρες που διαθέτει ο έγκλειστος χρήστης για τη συμμετοχή του σε δομημένες δραστηριότητες αποτελούν πεδίο μέτρησης κοινωνικού κεφαλαίου με θετική επίδραση στην ψυχολογία και την πεποίθηση επανένταξης (Wooldredge, 1999). Τα ευρήματα επιβεβαίωσαν ότι, όλοι όσοι ήρθαν σε επαφή με τη θεραπεία της εξάρτησης μέσα από τις ομάδες αυτοβοήθειας που λειτουργούσαν μέσα στα καταστήματα κράτησης, είχαν μια θετική εμπειρία και ένα κίνητρο για περαιτέρω θεραπεία μετά την αποφυλάκιση τους.

Ωστόσο τα εβδομαδιαία δίωρης διάρκειας συμβουλευτικής και κινητοποίησης προγράμματα θεραπείας ήταν αποσπασματικά, γεγονός που τα καθιστά αναποτελεσματικά αναφορικά με τους στόχους τους.

Η έρευνα ανέδειξε την ανάγκη αλλαγής της δομής και της διαδικασίας αντιμετώπισης του εγκλεισμού των εξαρτημένων. Είναι σημαντικό, ο εξαρτημένος με παραβατικές πράξεις να οδηγείται σε καταστάματα κράτησης με θεραπευτική δομή και περιεχόμενο ή σε θεραπευτικά περιβάλλοντα και κοινότητες, ώστε κυρίαρχος σκοπός και προτεραιότητα να είναι η απεξάρτηση για να υπάρχει έτσι η ελπίδα διακοπής του φαύλου κύκλου της εξάρτησης, της παραβατικότητας, του εγκλεισμού και των υποτροπών.

Αναφορικά με το Συνδυετικό/Ενωτικό Κοινωνικό Κεφάλαιο που αφορά την υπηρεσία των θεραπευτικών ομάδων που πραγματοποιούνται στη συνθήκη του εγκλεισμού, η έρευνα ανέδειξε ότι η συμμετοχή εξαρτάται από το βαθμό επίγνωσης (γνωστική ικανότητα) του ρόλου και των δυνατοτήτων που του παρέχονται. Ο βαθμός εμπιστοσύνης-πίστης του θεραπευτή στις δυνατότητες του χρήστη συνδέεται άρρηκτα με τη δέσμευση του χρήστη στο πρόγραμμα και την τελική απεξάρτηση. Αλλά και οι σχέσεις αλληλεγγύης και εμπιστοσύνης που αναπτύσσονται με άλλα μέλη των θεραπευτικών ομάδων στο πλαίσιο αυτό είναι σημαντικοί παράγοντες στην απόφαση των χρηστών να απεξαρτηθούν και να συμμετέχουν στις διαθέσιμες ομάδες που έχουν σκοπό την απεξάρτηση και την συνεπή παρακολούθηση στις ομάδες αυτοβοήθειας.

Δ) Μέσα από τον αναστοχασμό των εμπειριών της χρήσης, του εγκλεισμού και της απεξάρτησης πώς νοηματοδοτείται ο παρών εαυτός;

Ο παρών εαυτός είναι ο θεραπευμένος εαυτός που έχει διευρυνθεί, έχει απελευθερωθεί από τα δεσμά της χρήσης, δεν κρατείται σε φυλακές, είναι ελεύθερος, σε σχέσεις αληθινής επικοινωνίας και φροντίδας, με επίγνωση της διαμόρφωσής του και σε συνεχή εξέλιξη.

Είναι ο εαυτός που αφηγείται στον παρόντα χρόνο, έχει κυριαρχήσει στις εμπειρίες του παρελθόντος χωρίς να τις προσπεράσει, ηγείται των εμπειριών του παρόντος και της εξέλιξης των σχέσεων του, έχει επίγνωση των δυνατοτήτων του και των αποθεμάτων του, έχει αποβάλλει το φόβο αλλά σέβεται τη δύναμη του βιώματος και δεν ξεχνά. Ο παρόντας εαυτός συνδέεται με τις αξίες του προσώπου, τους σημαντικούς ανθρώπους της ζωής του, τους κομβικούς σταθμούς της ιστορίας του με την προοπτική και

το όνειρο. Είναι ευγνώμων, καθαρός, ευλογημένος και θερμά προσηλωμένος να σχεδιάζει το αύριο δρώντας στο σήμερα με σεβασμό στις αξίες της ζωής.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Alexander, B.K., Schweighofer, A.F. (1988). Defining “addiction”. *Can. Psychol.*, 29, 151-162.
- Almedom A. M. (2005). Social capital and mental health: an interdisciplinary review of primary evidence. *Social science & medicine* (1982), 61(5), 943–964. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2004.12.025>
- American Academy of Pain Medicine, the American Pain Society and the American Society of Addition Medicine (2001). Definitions related to the use of opioids for the treatment of pain. *WMJ : official publication of the State Medical Society of Wisconsin*, 100(5), 28–29.
- American Psychiatric Association. (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4th ed., text rev.).
- American Psychiatric Association. (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4th ed., text rev.). Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Barton, R. (1960). *Institutional Neurosis*. Stonebridge Press. Bristol
- Beer, A. M., Morgan, R. D., Garland, J. T., & Spanierman, L. B. (2007). The role of romantic/intimate relationships in the well-being of incarcerated females. *Psychological Services*, 4(4), 250–261. <https://doi.org/10.1037/1541-1559.4.4.250>
- Bennett T., Holloway K., Farrington D. (2008). *The statistical association between drug misuse and crime: a meta-analysis*. *Aggression and Violent Behaviour*. 13:107–118.
- Boeije, H. (2010). *Analysis in qualitative research* SAGE Publications Ltd.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In Richardson J.G. (ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York, NY: Greenwood Press, pp. 241– 258.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241-258). New York: Greenwood.
- <https://www.marxists.org/reference/subject/philosophy/works/fr/bourdieu-forms-capital.htm>

- Bos, A. E. R., Pryor, J. B., Reeder, G. D., & Stutterheim, S. E. (2013). Stigma: Advances in theory and research. *Basic and Applied Social Psychology*, 35(1), 1–9. <https://doi.org/10.1080/01973533.2012.746147>
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Brownstein H., (2016), *Drugs and violent crime*. In: Brownstein H., editor. *The Handbook of Drugs and Society*. John Wiley and Sons, Ltd; West Sussex UK.
- Brownstein, H. H. (2016). Drugs and violent crime. In *The handbook of drugs and society* (pp. 371-86). John Wiley and Sons, Ltd West Sussex UK.
- Ανακτήθηκε στις 10.02.2022 από
[https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=mSufCgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA371&dq=Brownstein+H.++\(2016\).+Drugs+and+violent+crime.+In:&ots=hineJh4_L0&sig=T0oVkuQglwBNrD8bzx3wz_qINV4&redir_esc=y#v=onepage&q=Brownstein%20H.%20\(2016\).%20Drugs%20and%20violent%20crime.%20In%3A&f=false](https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=mSufCgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA371&dq=Brownstein+H.++(2016).+Drugs+and+violent+crime.+In:&ots=hineJh4_L0&sig=T0oVkuQglwBNrD8bzx3wz_qINV4&redir_esc=y#v=onepage&q=Brownstein%20H.%20(2016).%20Drugs%20and%20violent%20crime.%20In%3A&f=false)
- Carpiano, RM. (2007). Neighborhood social capital and adult health: an empirical test of a Bourdieu-based model. *Health & Place*, 13(3), 639–655. doi:<http://dx.doi.org/10.1016/j.healthplace.2006.09.001>.
- Chambard, E. (1988). *Les Morphinomanes (Collections Insania)*, present. J-L.Chassaing,-P. Maugeais Paris: Edité par Frenesie.
- Claridge, T. (2018). Functions of social capital—bonding, bridging, linking. *Social capital research*, 20, 1-7.
- Cochran, J. C. (2012). The ties that bind or the ties that break: examining the relationship between visitation and prisoner misconduct. *Journal of Criminal Justice*, 40(5), 433–440. doi:10.1016/j.jcrimjus.2012.06.001.
- Cohen, S., Taylor, L. (1992). *Escape Attempts* (2nd Edition). Routledge.
- Collins, W. A., Maccoby, E. E., Steinberg, L., Hetherington, E. M., & Bornstein, M. H. (2000). Contemporary research on parenting: The case for nature and nurture. *American Psychologist*, 55(2), 218–232. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.2.218>

- Glaser, J. B., & Greifinger, R. B. (1993). Correctional health care: a public health opportunity. *Annals of Internal Medicine*, 118(2), 139–145. Ανακτήθηκε στις 15/09/2021 στο doi.org/10.1177/1078345818793141
- Goffman, E. (1961). *Asylums: Essays on the social situation of mental patients and other inmates*. Penguin
- Goffman, E. (1963). *Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*. Prentice Hall
- Farr, J. (2004). Social Capital: A Conceptual History. *Political Theory*, 32(1), 6–33. <https://doi.org/10.1177/0090591703254978>
- Foddy, B., & Savulescu, J. (2010). A liberal account of addiction. *Philosophy, Psychiatry, & Psychology*, 17(1), 1–22. <https://doi.org/10.1353/ppp.0.0282>
- Foddy, B., Savulescu, J., (2010), Relating addiction to disease, disability, autonomy, and the good life. *Philos. Psychiatry Psychol.*, 17(1), 35-42.
- Foucault, M., Sheridan, A. (1979). *Discipline and punish: the birth of the prison*. Penguin
- Foucault, M., (1979), *Discipline and Punish*, New York: Penguin Books.
- Gaes, G. G., Wallace, S., Gilman, E., Klein-Saffran, J., & Suppa, S. (2002). The influence of prison gang affiliation on violence and other prison misconduct. *The Prison Journal*, 82(3), 359–385. <https://doi.org/10.1177/003288550208200304>
- Gauvin, D.V., Zimmermann Z.J., Baird T.J, (2016), The Lexicon of Drug Abuse, *Journal of Drug Abuse*, vol. 2, No 1, available at <https://drugabuse.imedpub.com/the-lexicon-of-drug-abuse.pdf>
- Giordano, G. N., Ohlsson, H., & Lindström, M. (2011). Social capital and health—purely a question of context?. *Health & place*, 17(4), 946–953. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2011.04.004>
- Goodman, A., (1990). Addiction: Definition and implications. *British. Journal of Addiction*. 85, 1403-1408.
- Grant, J. E., Potenza, M. N., Weinstein, A., & Gorelick, D. A. (2010). Introduction to behavioral addictions. *The American journal of drug and alcohol abuse*, 36(5), 233–241. <https://doi.org/10.3109/00952990.2010.491884>

- Haghighat, R. (2001). *A unitary theory of stigmatisation: Pursuit of self-interest and routes to destigmatisation*. *The British Journal of Psychiatry*, 178(3), 207-215. doi:10.1192/bjp.178.3.207
- Hanifan, L. J. (1916). The Rural School Community Center. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 67, 130–138.
- Håkansson, A., & Jesionowska, V. (2018). Associations between substance use and type of crime in prisoners with substance use problems - a focus on violence and fatal violence. *Substance abuse and rehabilitation*, 9, 1–9.
- Harm, N. J., & Phillips, S. D. (2001). You can't go home again: Women and criminal recidivism. *Journal of Offender Rehabilitation*, 32(3), 3–21. https://doi.org/10.1300/J076v32n03_02
- Haney, C. (2002). *The Psychological Impact of Incarceration : Implications for Post-Prison Adjustment*.
- Hart, C.B. (1995). Gender Differences in Social Support Among Inmates. *Women & Criminal Justice*, 6, 67-88.
- Harvey, J. (2012). *Young Men in Prison: Surviving and adapting to life inside* (2nd ed.). New York: Routledge.
- Hayes, L. M. (1995). Prison suicide: An overview and a guide to prevention. *The Prison Journal*, 75(4), 431–456. <https://doi.org/10.1177/0032855595075004003> (p. 436)
- Horne, M. (2010). Johnny Wilkinson's addiction. *Philos. Psychiatry Psychol.* 2010, 17, 31-34.
- Illingworth, P. (2009). *The Duty to Promote Social Capital* (επιμελ. Dawson, A.) *The Philosophy of Public Health*, pp.39-40. Ashgate Publishing.
- Jaffe, J. (1980). *Drug addiction and drug abuse*. In: Gilman, A.G., Goodman, L.S., Gilman, B.A. (Eds.). *The Pharmacological Basis of Therapeutics*. Macmillan, p. 535.
- Jovey R. D. (2012). Opioids, pain and addiction - practical strategies. *British journal of pain*, 6(1), 36–42. <https://doi.org/10.1177/2049463712439132>

- Kawachi, I., Kim, D., Coutts, A., & Subramanian, S. V. (2004). Commentary: Reconciling the three accounts of social capital. *International journal of epidemiology*, 33(4), 682-690.
- Kerley, K. R., & Copes, H. (2009). "Keepin' my mind right": Identity maintenance and religious social support in the prison context. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 53(2), 228–244. <https://doi.org/10.1177/0306624X08315019>
- Krishna, A., & Shrader, E. (1999). *Social Capital Assessment Tool* (Paper presented at the Conference on Social Capital and Poverty Reduction, Washington, D.C., 22-24 June 1999).
- Lafferty, L., Chambers, G.M., Guthrie, J. *et al.* (2015). Indicators of social capital in prison: a systematic review. *Health Justice* 3, 7. <https://doi.org/10.1186/s40352-015-0020-8>.
- Lafferty, L., Treloar, C., Butler, T. *et al.* (2016). Unlocking dimensions of social capital in the prison setting. *Health Justice* 4, 9. <https://doi.org/10.1186/s40352-016-0040-z>
- Laing, R. D. (1965). *The divided self: An existential study in sanity and madness*. Penguin Books.
- Laudet A. B. (2007). What does recovery mean to you? Lessons from the recovery experience for research and practice. *Journal of substance abuse treatment*, 33(3), 243–256. <https://doi.org/10.1016/j.jsat.2007.04.014>
- Leahy, J. P. (1998). Coping Strategies of Prisoners in a Maximum Security Prison: Minimals, Optimals and Utilitarians. *Social Thought & Research*, 21(1/2), 279–290.
- Lee, R. (2009). Social capital and business and management: Setting a research agenda. *International Journal of Management Reviews*, 11(3), 247–273. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2370.2008.00244.x>
- Liebling, A., & Arnold, H. (2012). Social relationships between prisoners in a maximum security prison: Violence, faith, and the declining nature of trust. *Journal of Criminal Justice*, 40(5), 413–424. [doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2012.06.003](http://dx.doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2012.06.003).

- Link, B. G., & Phelan, J. C. (2001). Conceptualizing Stigma. *Annual Review of Sociology*, 27, 363–385. [10.1146/annurev.soc.27.1.363](https://doi.org/10.1146/annurev.soc.27.1.363).
- Loper, A. B., & Gildea, J. W. (2004). Social Support and Anger Expression Among Incarcerated Women. *Journal of Offender Rehabilitation*, 38(4), 27–50. https://doi.org/10.1300/J076v38n04_03
- Martin, W.R. (1984). *Phenomenology and Theoretical Basis of Tolerance and Dependence*. In: Sharp, C.W. (Ed.) *Mechanisms of Tolerance and Dependence*. NIDA Research Monograph 54, pp. 12-26. NIDA.
- Maselko, J., Hughes, C., & Cheney, R. (2011). Religious social capital: Its measurement and utility in the study of the social determinants of health. *Social science & medicine*, 73(5), 759-767. [https://doi: 10.1016/j.socscimed.2011.06.019](https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2011.06.019)
- Mears, D. P., Stewart, E. A., Siennick, S. E., & Simons, R. L. (2013). The code of the street and inmate violence: Investigating the salience of imported belief systems. *Criminology: An Interdisciplinary Journal*, 51(3), 695–728. <https://doi.org/10.1111/1745-9125.12017>
- Miller, C.T., & Kaiser, C.R. (2001). A Theoretical Perspective on Coping with Stigma. *Journal of Social Issues*, 57, 73-92.
- Nahapiet, J., & Ghoshal, S. (1998). Social Capital, Intellectual Capital, and the Organizational Advantage. *The Academy of Management Review*, 23(2), 242–266. <https://doi.org/10.2307/259373>
- Nassehi, A. (1994). *Die Form der Biographie. Theoretische Überlegungen zur Biographieforschung in Methodologischer Absicht*. BIOS Zeitschrift für Biographieforschung und Oral History. 1994/2. pp. 46-63.
- National Institute of Drug Abuse. (2018). *Principles of Drug Addiction Treatment: A Research-Based Guide*. (Third Edition). <https://www.drugabuse.gov/download/675/principles-drug-addiction-treatment-research-based-guide-third-edition.pdf?v=74dad603627bab89b93193918330c223>. Ανακτήθηκε στις 20.08.2021.
- Orford, J. (2001). Addiction as excessive appetite. *Addiction*, 96(1), 15–31. <https://doi.org/10.1080/09652140120075233>
- Parkin, F. (1978). *Class Inequality and Political Order*. London: Paladin/Grananda.

- Pascoe, E. A., & Smart Richman, L. (2009). Perceived discrimination and health: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, *135*(4), 531–554. <https://doi.org/10.1037/a0016059>
- Pillai, K.G., Hodgkinson, G.P., Kalyan ram, G., and Nair S. R. (2017). The Negative Effects of Social Capital in Organizations: A Review and Extension, *International Journal of Management Review*, January 2017, vol 9:1, pp.97-124, <https://doi.org/10.1111/ijmr.12085>.
- Poortinga, W. (2012). Community resilience and health: The role of bonding, bridging, and linking aspects of social capital. *Health & place*, *18*(2), 286-295.
- Portes, A., Landolt, P. (1996). The downside of social capital. The American prospect.
- Portes, A. (1998). Social capital: Its origins and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology*, *24*, 1–24. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.24.1.1>
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster Paperbacks.
- Nanetti, R.Y., Leonardi, R., & Putnam, R.D. (1994). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Putzel, J. (1997). Accounting for the “Dark Side” of social capital: Reading Robert Putnam on democracy. *Journal of International Development*, *9*(7):939–949.
- Rhodes, L. A. (2004). *Total confinement. Madness and reason in the maximum-security prison*. University of California Press.
- Rossi, P. (2012). *Traité de droit penal*. Nabu Press.
- Rubin, H. J., & Rubin, I. S. (1995). *Qualitative interviewing: The art of hearing data*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Savage S., Covington E., Ehit H, Hunt J, Joranson D, Schnoll S. (2001). *Definitions related to the use of opioids for the treatment of pain*. A consensus document from the American Academy of Pain Medicine, the American Pain Society and the American Society of Addiction Medicine Glenview, IL: American Academy of Pain Medicine.
- Savage, S. R., Joranson, D. E., Covington, E. C., Schnoll, S. H., Heit, H. A., & Gilson, A. M. (2003). Definitions related to the medical use of opioids: evolution towards

- universal agreement. *Journal of pain and symptom management*, 26(1), pp. 655–667. [https://doi.org/10.1016/s0885-3924\(03\)00219-7](https://doi.org/10.1016/s0885-3924(03)00219-7)
- Severance, T. A. (2005). “You know who you can go to”: Cooperation and exchange between incarcerated women. *The Prison Journal*, 85(3), 343-367. <https://doi.org/10.1177/0032885505279522>
- Shadur, J., & Hussong, A. (2014). Friendship Intimacy, Close Friend Drug Use, and Self-Medication in Adolescence. *Journal of social and personal relationships*, 31(8), 997–1018. <https://doi.org/10.1177/0265407513516889>
- Shapira, R., & Navon, D. (1985). Staff-inmates cooperation in Israeli prisons: toward a non-functionalistic theory of total institutions. *International Review of Modern Sociology*, 15(1/2), 131–146. doi:10.2307/41420862.
- Simons, A.M.W., Houkes, I., Koster, A. *et al.* The silent burden of stigmatisation: a qualitative study among Dutch people with a low socioeconomic position. *BMC Public Health* 18, 443 (2018). <https://doi.org/10.1186/s12889-018-5210-6>
- Stark, R., & Finke, R. (2000). *Acts of faith*. University of California press.
- Sussman, S., & Sussman, A. N. (2011). Considering the definition of addiction. *International journal of environmental research and public health*, 8(10), 4025–4038. <https://doi.org/10.3390/ijerph8104025>
- Svendsen, G.L.H. (2006). Studying social capital *in situ*: A qualitative approach. *Theor Soc* 35, 39–70. <https://doi.org/10.1007/s11186-006-6780-3>
- Swanson, C., Lee, C.-B., Sansone, F. A., & Tatum, K. M. (2012). Prisoners’ perceptions of father-child relationships and social support. *American Journal of Criminal Justice*, 37(3), 338–355. <https://doi.org/10.1007/s12103-011-9132-4>
- Trigilia, C. (2001). ‘Social Capital and Local Development’, *European Journal of Social Theory*. 4(4): 427-442.
- Tsai, W., & Ghoshal, S. (1998). Social Capital and Value Creation: The Role of Intrafirm Networks. *Academy of Management Journal*, 41, 464-476.
- Western, J., Stimson, R., Baum, S., & Van Gellecum, Y. (2005). Measuring community strength and social capital. *Regional Studies*, 39(8), 1095–1109. Ανακτήθηκε στις 28/12/2021 στο [doi:10.1080/00343400500328222](https://doi.org/10.1080/00343400500328222).

- W.H.O. (1950). *Expert Committee on Drugs Liable to Produce Addiction*. Report of the Second Session, World Health Organization, Technical Report Series, No. 21, USA.
- Woolcock, M. (2001). Microenterprise and social capital: a framework for theory, research, and policy. *The Journal of Socio-Economics*, 30(2), 193. <https://link.gale.com/apps/doc/A74701303/AONE?u=anon~296c964b&sid=googleScholar&xid=dadb3ea7>
- Young, K.S. (2008). Internet sex addiction: Risk factors, stages of development, and treatment. *American Behavioral Scientist*, 52(1): 21-37. doi.org/10.1177/0002764208321339.

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

- Alheit, P. (1997). *Η αφηγηματική συνέντευξη. Μια εισαγωγή*. Στο Σ. Παπαϊωάννου, P. Alheit, & H. S. Olesen (Επιμ.), *Κοινωνικός μετασχηματισμός, εκπαίδευση και τοπική κοινωνία*. (pp. 1–12). Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Ανακτήθηκε στις 3/10/2021 στο https://student.cc.uoc.gr/uploadFiles/1110-Y004K/BIOGR3_P.Alheit_Narrative%20Interview.pdf
- Foucault, M. (2011). *Επιτήρηση και Τιμωρία: η Γέννηση της Φυλακής*, Πλέθρον σ. 261
- Goffman, E. (1994). *Άσυλα* (μτφρ. Ξ. Κομνηνού), Ευρύαλος.
- Harisson, P., Cowen, P., Burns, T., Fazel, M. (2020). *Oxford Ψυχιατρική Βασικές Αρχές* (επιμ. Στεφανής, Νικ., Κ). Πασχαλίδη.
- Heidegger, M. (1978). *Είναι και Χρόνος* (μτφρ. Γ. Τζαβάρα). Δωδώνη
- Mason, M. (2003). *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας*. Ελληνικά Γράμματα
- Ζαφειρίδης, Φ. (1989). *Τοξικομανία ή σωστότερα εξάρτηση από φαρμακευτικές ουσίες, σε ENOBE Το πρόβλημα της χρήσης ναρκωτικών. Η ψυχολογική, κοινωνική και νομική άποψη*. Σάκκουλα.
- Ζαφειρίδης, Φ. (2009). *Εξαρτήσεις και Κοινωνία, Θεραπευτικές Κοινότητες και Ομάδες Αυτοβοήθειας (τομ.1)*, Κέδρος
- Θεοδωρίδης, Χ. (1982). *Εισαγωγή στη Φιλοσοφία* (Β έκδ), Εστία, σσ. 304-305.
- Ιωσηφίδης, Θ. (2006). *Ποιοτική Κοινωνική Έρευνα: Μεθοδολογικές προσεγγίσεις και ανάλυση δεδομένων*. Κριτική.

- Κοδέλλα, Ν. (2017). *Θεραπευτικά Προγράμματα. Τι εννοούμε όταν μιλάμε για θεραπεία και θεραπευτικά προγράμματα;* Παρέμβαση στην Ημερίδα ΟΓΕ-ΕΣΥΝ. Στις 22.10.2017.
- Μαρσελλος, Μ. (1997). *Εξαρτησιογόνες ουσίες*. Τυπωθήτω.
- Μάτσα, Κ. (1990). *Ναρκωτικά: Από τη σκύλα της εξάρτησης στη Χάρυβδη της καταστολής*, σε Μπενά (επιμ. για το Εθνικό Συμβούλιο κατά των Ναρκωτικών), *Ναρκωτικά. Κοινωνικά αίτια. Πρόληψη - θεραπεία*. (1990).
- Μάτσα, Κ. (2001). *Ψάξαμε ανθρώπους και βρήκαμε σκιές: Το αίνιγμα της τοξικομανίας*. Άγρα.
- Μαυρής, Μ. (2003). *Το Πανοπτικό του Χρόνου. Η διαχείριση του χρόνου σε συνθήκες μακροχρόνιας στέρησης της ελευθερίας*. Τυπωθήτω.
- Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας. (2010). *Λεξικό για το αλκοόλ και τις λοιπές ψυχοδραστικές ουσίες*. (επιμ. Μ. Μηλιώρη). Αθήνα: Βήτα Ιατρικές Εκδόσεις.
- Πουλόπουλος, Χ. (2011). *Κοινωνική Εργασία και Εξαρτήσεις: Οι Κοινότητες της Αλλαγής*. Τόπος.
- Προεδρικό Διάταγμα 148/2007 - ΦΕΚ 191/Α'/ 10.8.2007, “ΚΩΔΙΚΑΣ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΩΝ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ ΓΙΑ ΤΑ ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ”, κεφ. Γ', ΔΙΑΓΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΞΑΡΤΗΣΗΣ- ΣΩΜΑΤΙΚΟ ΣΤΕΡΗΤΙΚΟ ΣΥΝΔΡΟΜΟ-ΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΟΛΗ ΑΥΤΟΥ, Άρθ. 7.
- Σαββάκης Μ. (2003). Η βιογραφική έρευνα ως Εναλλακτικό Ερευνητικό Εγχείρημα και ως Μεθοδολογικό Διάβημα: Πλεονεκτήματα και Όρια. *Δοκιμές*, (τεύχος 11-12), 65-87.
- Σαχίνη – Καρδάση, Α. (2004). *Μεθοδολογία Έρευνας. Εφαρμογές στο χώρο της υγείας*. ΒΗΤΑ.
- Σκανδάμη, Π., Βετούλη, Μ., Κερασιώτη, Ε., Καφετζόπουλος, Ε., Μαλλιώρα, Μ. (2016). *Εγκαιρη παρέμβαση σε νεαρούς χρήστες παρανόμων ψυχοδραστικών ουσιών με παραβατική συμπεριφορά*. *Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής*, 33 (1).
- Σωτηρόπουλος, Δ. (2015). Θετικό και αρνητικό κοινωνικό κεφάλαιο και η άνιση ανάπτυξη της κοινωνίας πολιτών στη νοτιοανατολική Ευρώπη, *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, ν.16. Ανακτήθηκε στις 25.07.2021 στο doi.org/10.12681/sas.884.

- Τσιώλης Γ. (2006). *Ιστορίες ζωής και βιογραφικές αφηγήσεις. Η βιογραφική προσέγγιση στην κοινωνιολογική έρευνα*. Κριτική.
- Τσιώλης Γ. (2010). *Η Επικαιρότητα της Βιογραφικής Προσέγγισης στην Ποιοτική Κοινωνική έρευνα*.. Στο Μ. Πουρκός & Μ. Δαφέρμος (επιμ.) Ποιοτική Έρευνα στις Κοινωνικές Επιστήμες: Επιστημολογικά, Μεθοδολογικά και Ηθικά Ζητήματα. Αθήνα, Σελ. 347-370
- Χάιδου, Α. (2002). *Το σωφρονιστικό σύστημα: ζητήματα θεωρίας και πρακτικής*. Νομική Βιβλιοθήκη. σ. 47

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1 – Έναρξη της συνέντευξης

Εισαγωγή στη συνέντευξη: «Γεια σου Σ. είμαι εδώ για να ακούσω το πώς είναι τα πράγματα στη ζωή ενός ανθρώπου που έχει την εμπειρία, το βίωμα της εξάρτησης και του εγκλεισμού... είμαι εδώ για να ακούσω την αφήγηση σου χωρίς να σε διακόψω και να δούμε μαζί όλη αυτή την πορεία. Στην περίπτωση που θέλω διευκρινιστικά να μάθω κάτι, μόνο τότε θα σε ρωτήσω. Αν εσύ νοιώσεις την ανάγκη να σταματήσεις μπορείς να το κάνεις όποια στιγμή θέλεις. Είμαι στη διάθεση σου να σε ακούσω.»

Ο επίλογος της συνέντευξης: «Θα θέλατε να προσθέσετε κάτι στην αφήγηση σας, αν όχι, εδώ ολοκληρώνουμε τη συνάντησή μας και σας ευχαριστώ πολύ για τη συμμετοχή σας. Αν κάτι σας απασχολήσει μπορείτε να μου τηλεφωνήσετε για να το συζητήσουμε. Καλή συνέχεια.»

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2 – Έντυπο συγκατάθεσης

Έρευνα: Από τον εγκλεισμό στην απεξάρτηση. Αφηγήσεις Ζωής πρώην εξαρτημένων

Βασικός σκοπός της έρευνας είναι να μελετήσει τις απόψεις πρώην εξαρτημένων ατόμων από ψυχοτρόπες ουσίες, με το βίωμα του εγκλεισμού σε σωφρονιστικά καταστήματα. Η μελέτη επιχειρεί να καταδείξει πως συμβάντα της διαδρομής του βίου, κατά την διάρκεια του εγκλεισμού, συνέβαλαν στην δημιουργία ενός σχεδίου δράσης» για την απεξάρτηση και την κοινωνική ένταξη. **Οι επιμέρους στόχοι είναι:**

- α)** Να μελετηθεί η συνέπεια του εγκλεισμού και της εξάρτησης στη ζωή του πρώην εξαρτημένου και συγκεκριμένα στην επιλογή του να ζητήσει βοήθεια και να αλλάξει τρόπο ζωής.
 - β)** Να εντοπιστούν οι παράγοντες που επέδρασαν θετικά ή αρνητικά στη ζωή του.
 - γ)** Να δώσει φωνή στη διαδικασία απεξάρτησης αποφυλακισμένων πρώην χρηστών.
- Η εκπόνηση της διπλωματικής εργασίας πραγματοποιείται στο πλαίσιο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου Κρήτης του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας «Διαμεθοδικές Παρεμβάσεις σε Καταστάσεις Κρίσεις»*

Έντυπο συναίνεσης για την ερευνητική συνέντευξη

Εάν συμφωνείτε να συμμετέχετε, διαβάστε προσεκτικά και συμπληρώστε την παρακάτω φόρμα:

- Επιβεβαιώνω ότι διάβασα τα παραπάνω, κατανοώ το σκοπό της έρευνας και γνωρίζω ότι έχω την ευκαιρία να ρωτήσω οτιδήποτε θέλω πριν ή κατά τη διάρκεια και στο τέλος της συνέντευξης.
- Κατανοώ ότι η συμμετοχή μου στην έρευνα είναι εθελοντική κι ότι έχω τη δυνατότητα να την αποσύρω ανά πάσα στιγμή χωρίς καμιά συνέπεια και χωρίς να υποχρεούμαι να αναφέρω τους λόγους. Σε περίπτωση που δεν επιθυμώ να απαντήσω οποιαδήποτε από τις ερωτήσεις, μπορώ να αρνηθώ να το κάνω.
- Κατανοώ ότι η εχεμύθεια και η ανωνυμία για ότι πω είναι εγγυημένη. Το όνομα μου και η ταυτότητα μου γενικότερα δεν θα είναι διαθέσιμα ή αναγνωρίσιμα σε δημοσιεύσεις που θα προκύψουν από την παρούσα έρευνα.
- Συναινώ στη μαγνητοφώνηση της παρούσας συνέντευξης και γνωρίζω ότι το ακουστικό υλικό θα χρησιμοποιηθεί αυστηρά μόνο για την ανάλυση και ότι μικρά αποσπάσματα - από τα οποία ΔΕΝ θα είναι αναγνωρίσιμη η ταυτότητα μου- ενδέχεται να χρησιμοποιηθούν στη συγγραφή ερευνητικών άρθρων.
- Κατανοώ ότι κανείς εκτός από τους ερευνητές δεν θα έχει πρόσβαση στο ακουστικό υλικό.
- Συμφωνώ να συμμετέχω σ' αυτήν την Ερευνητική Συνέντευξη.

Όνοματεπώνυμο συμμετέχοντα Ημερομηνία Υπογραφή

Όνοματεπώνυμο ερευνητή Ημερομηνία Υπογραφή

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3 – ΚοινωνικοΔημογραφικά Στοιχεία Δείγματος

<i>Πίνακας 1. ΚοινωνικοΔημογραφικά Στοιχεία Δείγματος</i>							
<i>Κωδικοί Συνεντεύξεων</i>	Σ1	Σ2	Σ3	Σ4	Σ5	Σ6	Σ7
<i>Φύλλο</i>	A	A	Θ	A	A	A	A
<i>Ηλικία</i>	37	41	36	42	41	43	44
<i>Εκπαίδευση</i>	Λ	Λ	Γ	Λ	ΑΕΙ	ΙΔΚ	Λ
<i>Εργασία</i>	Ναι	Ναι	Ναι	Ναι	Ναι	Ναι	Ναι
<i>Οικ. Κατάσταση</i>	Σχ.	Εγγ.	Εγγ.	Εγγ.	Σχ.	Σχ.	Εγγ.
<i>1^η επαφή με ουσίες (ηλικία)</i>	18	13,5	14	17	16	18	13
<i>1^η σύλληψη (ηλικία)</i>	22	20	23	26	15	22	21
<i>Πίνακας 1. ΚοινωνικοΔημογραφικά Στοιχεία Δείγματος</i>							
<i>Καταστήματα Κράτησης</i>	5	8	2	5	3	2	1
<i>Χρόνος εγκλεισμού (σε μήνες)</i>	48	114	36	48	18	66	6
<i>Χρόνια απεξάρτησης</i>	9	8	9	9	9	5,5	6
<i>Συντομογραφίες:</i>	<i>A= Άρρεν Θ= Θήλυ Λ=Λύκειο Γ=Γυμνάσιο</i>			<i>ΑΕΙ= Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα ΙΔΚ= Λύκειο σε Ιδιωτικό Κολέγιο Σχ.= Σε σχέση Εγγ.= Έγγαμος</i>			

**ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4 – Συμβολικός πίνακας παραγλωσσικών και εξο-
γλωσσικών στοιχείων του λόγου**

Σ_i	Δήλωση αριθμού συνεντευξιαζόμενου. i: Αύξοντας αριθμός από το 1 έως το 7 που υποδηλώνει τον συνεντευξιαζόμενο
[Φ] ή [Χ] ή [Ψ]	Συμβολικά γράμματα αντί των ονομάτων των προσώπων που αναφέρονται στη συνέντευξη.
[...]	Δήλωση αφαίρεσης μέρους του κειμένου
..	Μικρά κενά στη ροή του λόγου
...	Μεγαλύτερα κενά στη ροή του λόγου
(παύση)	Παύση στο λόγο
(μεγάλη παύση)	Παύση στο λόγο παρατεταμένη
(Μικρή διακοπή)	Εκτός ομιλίας πληροφορία
{συμπλήρωση λέξεων}	Συμπλήρωση λέξεων που παραλείπονται από τον αφηγητή και εννοούνται
Μμμμ	Μη λεκτικός ήχος που καταγράφεται (συχνά ως ένδειξη συμφωνίας ή ενθάρρυνσης)
Εεε ή εεε	Μη λεκτικός ήχος που καταγράφεται (συχνά ως προσπάθεια έκφρασης σκέψεων)
(Γέλιο)	Εκτός ομιλίας πληροφορία
(Δυνατό γέλιο)	Εκτός ομιλίας πληροφορία
(Συγκίνηση)	Εκτός ομιλίας πληροφορία
(Λυγμός)	Εκτός ομιλίας πληροφορία
(Κλάμα)	Εκτός ομιλίας πληροφορία
(Δισταγμός)	Εκτός ομιλίας πληροφορία
(Αυτοσαρκασμός)	Απόσπασμα με αυτοσαρκαστική διάθεση
(Ειρωνεία)	Απόσπασμα με ειρωνική διάθεση
ΚΕΦΑΛΑΙΑ	Έμφαση μέσω της ανύψωσης του τόνου και της έντασης της φωνής